

Магия в бяла лунна нощ...

поезия

и психофармакология

...за любовта

Редактор: Д-р Тодор Шунанов
Съюз на Учените
Стара Загора
България

ПРЕДГОВОР

Предлаганата книга “Магия бяла в лунна нощ...поезия и психофармакология...за любовта” е интересно съчетание между изкуството и науката. Образно-емоционалната структура на поетичните текстове на пръв поглед се дистанцира, противопоставя дори на съобразената рационална структура на научното изложение. Поезията използва изразни средства и изобразителни похвати неприложими в науката, където теории, хипотези, термини, понятия, статистически, математически и други доказателства имат първостепенна роля. И въпреки диаметралната противоположност на словесния материал в двете текстови структури на книгата, те се пресичат в една точка – любовта, което прави книгата цялостна, хармонична и единна. Нали в единството на противоположностите се крие духът на откривателството... Като търси, сравнява, човекът върви напред и намира непознати истини, доближавайки се, предусещайки хармоничната връзка между себе си и природата, достигайки дори до най-високите философски сфери на нашето битие – смисъла на живота ни – един въпрос, на който се търси отговор отпреди хиляди години, въпрос на който авторите отговарят днес: смисълът на човешкия живот е във физическото, психическото, личностно и социално багополучие на индивида, в хармоничното му съгласие със себе си, природата и обществото.

Д-р Тодор Шунанов

“Магия в бяла лунна нощ...”

* * *

Във сенките - многоликите и истински
проекции от теб,
оглеждам се и аз.
И сянката - реалността без плът,
и светлината – измамно двойствена
реалност
по твоето лице пластят
във бръчките годините със мен.
Във сенките потъвам аз,
разпалвайки грееща жарава,
дори когато светлината,
що сенките създава,
помръква или пък изгрява.
На сенките се кланям аз...

БЯЛА МАГИЯ

Плът с плът обгърнала,
политваш ти след мен в задъхано стенание
...незнайно на къде,
...незнайно до кога,
с магия бяла в лунна нощ.
И пак, и пак...
В сплав една
душите ни изгубени, самотни,
с любовно заклинание
в една се сливат през нощта.
И ражда се денят...

СПОМЕН

Целувахме се лудо...
“Не!” - мълвеше ти,
уплашена от себе си.
Със стон стаен потъна в послушание
моего желание...
А през нощта самотна,
смути съня ти то,
превърщайки в жарава
недокоснатите женски глъбини.
Едва тогава ти разбра,
че за да си жена
понякога е нужно
да се казва “Да!”
Сега, във зрелостта,
със спомените насаме от младостта,
отново ний се връщаме за миг,
за да разберем и “не”, и “да”
на своята душа...

ЛЯТНО ВРЕМЕ

Облак изведнъж -
и гръм,
и тътен...
летен дъжд !
Трева, миришеща на лято,
притисната под прегърнатите ни тела,
и любов в захлас...
Капките, отронени от небесата,
в потоци огнени
във женски гълбини,
превръщащ ти...
И гръм,
и тътен...
Задъхано дишане -
душата на една жена струи...

ПРИТЧА

Бог е светлина.
Сатана е неговата тъмна сянка.
Демонът - човек прекрасен,
от сянка и от светлина тъкан,
по своя вечен път
безгрешен - грешен
става, пада,
но върви напред.
Лилит и Ева -
между тях Адам,
от влажна кал
по образ божий сътворен,
за да може той
човешкият род да създаде.
И ето че между
Лилит - блестяща, богоравна, своенравна,
и Ева - покорна, любеща и нежна
- две жени, създадени от Бога,
Адам избира Ева,
а Лилит за Демона остава.
От тогава,
мъжът със своята Ева заживява
и деца създава,
а духът му при Лилит витае,
ведно със Демона прекрасен,
любов, и страст, и власт
да опознае.
Така,
Сатана и Бог в едно,
чрез две жени от светлини и сенки
във мъжката душа се сливат.
Така до Демона - човек прекрасен,
Адам се доближава.

МЪЖ И ЖЕНА

От стон стаен до виковете на жена,
изтръгнати в ритъма задъхан
на нашите тела -
мъжко тържество
ти ми подари:
че мога, че съм силен,
че съм аз и след това.
И ето, след годините победни,
с мъжко самочувствие
при тебе идвам пак сега -
триумфа свой със тебе да сверя -
в живот или тъма
да се врека...

СПАСЕНИЕ

С топлината жива
на греховна любов
от смъртта ти ме спаси.
С живи души,
в тръпки ухани,
сред разцъфнали хълмове
на момински гърди,
потъваме двама
и няма ни – няма,
нито мен, нито теб.
Единствен животът
сред пръски от пяна
остава.

НАСТРОЕНИЕ

Погледнах аз морето,
след туй погледнах теб, жена.
И разбрах, че ти си то.
Както в утрин ранна
то е тихо и блестящо,
тъй блестиш и ти във свойта младост.
Както в миг живот създава то,
тъй в твоите женски глъбини
животът се заражда.
А когато през нощта
върху вълните твои
от гърди, ръце, бедра,
като черупка малка мятам се аз,
с морето бурно те сравнявам пак...

В КРАЯ НА ЗИМАТА

Душа,
в дъх по запотените стъкла
от нашите сърца струи
и стопля малката кола.
Светът огромен
в тебе е сега.
Стене вятърът отвън
като обладавана жена...
И е топло,
и човешко,
в тази нощ...

ЖЕНАТА КОЯТО ...

Роял и ноти.
И вълшебница една
със своята душа,
сенки от звук и светлина
през времето преплела...

Свят различен,
трепетен и гневен,
нежен или буреносен;
свят на страсти и любов,
нереално истински
в реалността – измамна и
безпътна -
ти сътвори за мен сега.
В този паралелен свят
орисай ме да бъда с теб
до края на света.
И след това !...

СВЯТ ЗА ДВАМА

Свят за двама...
Нежност е твоето име.
Сребърни дървета -
лунни рицари в нощта,
трепетно обгръщат свят кристален.
С изгрева нетраен,
късче лунна светлина и лунна сянка
в нежност безпределна ти превръщаш.
Всяка нощ и да те няма,
в този свят за двама
ще бъда с теб, любима...

СВЕЩЕНОДЕЙСТВИЕ

Небе - бездънно, синьо,
запълнено от твоите коси над мен,
и вятър- волен, силен,
стенещ с твоя глас...

Ти - задъхана,
без дъх останала във своето безкрайно “да”,
с любов отдадала всичко ...
Свещенодействие.

АЗ ТЕ ИСКАМ

Аз те искам все така -
с устните подпухнали от страст,
с възгласите с дрезгав глас,
слели нашите души
в общ летеж - трептяща светлина.

Аз те искам все така,
отпусната и победена,
от своята женска страст
изпепелена... възродена,
със женска нежност обгърнала света.
Аз те искам все така
в мойто мъжко ежедневие...

ОТКРОВЕНИЕ

На никого не казах през годините за теб.
В душата си те носих -
като семе, от сушата укрито.
Сега,
сълзата ти отронена,
живота скрит
пробуди изведнъж...

ПОДАРЪК

Ти обречена си да усещаш
върху себе си
мъжката ми длан,
както аз съм пленник
на твоето ухание и свян.
Тази обреченост за двама,
през годините ни няма
да изчезне, знам
и дори когато вече остарели,
изгубили сме, разделени,
надежда , вяра, страст,
подарък тя за теб и мен ще бъде.

ПРИЗНАНИЕ

Уморената нежност на нашите нощи
- колко мечтана бе тя.

И след прилива чувствен
през годините с други,
уморената нежност на твоето рамо
и горещата твоя тежест върху ми,
връщат отново годините млади,
когато ти бе всичко за мен.

Сега съм и хубава, и опитна, знам.
Сега съм до някой на своето място.
Но как ми се иска да бъда до теб,
уморената нежност,
запазен подарък за тебе да бъде...

ИГРА

Две момичета красиви, обиграни,
в своята младост уверени,
срещу мен стоят в захлас,
а аз,
в своята власт на зодията “Лъв”,
мечтаех пръв
да се покажа лъв.
Но ето, че “Рак” и “Скорпион”,
в съюз нетраен влязоха за миг
и на лъва в зъбатата паст
опашката му втигнаха завчас.
Лъвът ухапа, изрева,
замахна` гордо с глава,
и на трона свой
постави гордата девица,
що му бе достойна за лъвица.
А момичетата млади
с пръст в уста останаха, разбрали,
че с лъв шега не бива,
ни с опашка, ни със грива.

“ЛЪВ”

Искам те -
не за час,
не за два,
не за цял живот дори...

Искам те
до край сега !

Искам те -
едва очите си отворил...
Искам те -
на яве и на сън.

Себе си
на теб да дам...

... със жажда
за живот
денят ни
да започва !

ЖЕНСКИТЕ ОЧИ

Женските очи -
тъмно сенчести, дълбоки и потайни,
или светли и прозрачни
“като душата на дете”.

Не всеки може да ги разбере,
докато в тях, като в огледало,
душата своя не съзре.

И във тази среща -
призрачна, реална,
мъжът от мъж превръща се в дете ,
със страст и власт
поставен на колене.

ИЗПОВЕД

Застаряващият мъж е като дете -
уплашено, самотно
и затрупано от своите години опит,
от недоверие към себе си,
живота и сполуките.

Застаряващият мъж е като дете,
открило в миг сигурността
на женската ръка,
повела го с любов назад
към младостта.

Застаряващият мъж е като дете,
във грях нарочено, сега,
чрез женската любов и младост,
грехът на старостта
във миг изтрило.

ТИ

От ручей - пролетно бързив,
след години - километри,
във вир загадъчно примамлив
се превърна ти.

Но и в ручея, и във вира,
същността ти на жена,
като нежната вода,
в пясък стрила твърдата скала,
си остана съща...

НОВОГОДИШНА НОЩ

Кристална чаша -
душа човешка,
пълна със шампанското на бъдещите дни
звъни, звъни, звъни...
Горчи утайка от лъжи,
от злобни думи -
нарочни или пък случайни те били.
Горчиво вино пиеш ти в своя делник,
нарочено, че истинско е то.
А празника със шампанско се посреща,
дано душата от любов
като кристална чаша зазвъни...

Раздялата е бременна със нежност,
натрупана в тъга по теб.
Раздялата е като сянката усойна
- във летен зной и пек
жадуваш ти за нея,
а когато в хладината ѝ потънеш,
към слънчевата светлина се вираш пак
-където любовта те грее...

РАЗМИНАВАНЕ

За тебе търсих стих
в чужда стихосбирка.
За тебе пеех песни
в чуждите концерти.
За тебе молих се на колене
с чуждите слова.
А сега,
когато стих и музика, и слово
сътворявам сам,
ти
сълзите си не скри,
че вместо да ти дам пари,
душата си на длан
протягам ти без свян.

ПИРШЕСТВО

Мъжки погледи - искрящи, страстни,
мъжки погледи - дълбаещи, опасни,
като слънчев лъч разпръскващи
тъгата в мен,
как ви аз обичам!
Като в огледало ясно
опасно ви привличам!
И от топлината ваша
пила до насита,
чувствам се най - после сита.
И какво от туй, че в очите мъжки,
като в сянката прохладна
топлината свършва?!
Ей ги други срещу мене -
пълни със жарава ...

IMO PECTORE
OT VSE СЪРЦЕ

Чаша кафе

et sponte sua (1)

- доза гореща любов,

сутрин и вечер в живота суров

- рецепта магистърска

за младост и радост

давам ти аз :

“ si vis amari, ama !” (2)

(1.) по свое желание
(2)ако искаш да си обичан, обичай!

ЗАВРЪЩАНЕ

Като двама непознати
срещнахме се пак
след годините съвместно наши.
Покрай теб, в теб,
белези безброй от чуждото присъствие
откривам с безмълвна ярост...
Ти, в своята младост,
с гордост и нехание дори,
хубавите наши дни
с усмивка зачерта.
А аз, безсилен пред моята самота,
с мъдростта на старостта
исках любовта да върна...
С чужда, отразена светлина
светиш ти сега.
В тъмен кладенец - усоен
скри се моята душа.

БЯХМЕ МЛАДИ

Бяхме млади в любовта...
Обичахме се .
Но миг дойде
и някой каза ти:
“Не давай другия да разбере,
какво в душата ти се крие
и за да бъдеш интересна
и желана ти докрай,
скъпи си чувствата и знай,
че той не е единствен на света!”
Тъй старческата мъдрост
ни обхвана.
Сега с въздишка ний се разминаваме
и не смеем да се доверим -
в ловец и плячка се превърнахме.
А бяхме млади...

ГРЯХ

С надежда, вяра и любов,
във теб откривах
като в образ нов,
частици от различните жени,
преминали през мойте дни.
А когато с обич
в едно ги аз събрах
и от патенцето грозно
лебед сътворих,
и в това сгреших:
не го научих
лебедова песен как се пее,
когато любовта изтлее.

БЕЗ ЛЮБОВ

Две топчета лед в чаша с уиски,
сграбчена в шепа самотна.
Поглед безизразен,
впит в екрана на телевизора -
шарен и шумен, жив,
и мълчание страшно
на двама в обща съпружеска стая.
Вечер след вечер
в живота им общ...
Децата отраснали,
в свой свят свои проблеми решават -
няма я вече детската крехкост -
едничко спасение от тази самотност
на две топчета лед в чаша. Живот.

ЕЖЕДНЕВИЕ

Отдавна разделени сме.
Пътеката ни обща отначало
във две посоки ни отведе.
Сега -
съдба, деца, ежедневиe сурово,
пречат
да се върнем към началото.
Само нощем, в сънища безброй,
срещаме се – млади -
аз и ти, или пък тя и той.
И целуваме се лудо и безспирно,
най - подир слели се в едно -
две отломки от човешките души.
На сутринта,
с вкуса горчив и сладостен от вечерта,
с поглед ровим се безкрай,
в тълпата да открием най - накрай
пътен знак към новото начало.
Но уви,
остарели, помъдрели уж,
впримчени в ежедневната реалност,
смелост нямаме дори
в другите очи - като в огледало ,
да срещнем своята младост.

УСПОРЕДНИ СВЕТОВЕ

В успоредни светове
живеем днес със теб.
А до вчера,
успоредни стъпки слели се в едно
оставяхме след нас.
Учим се сега,
как от плоскост не една,
с вертикални бодове
душа от парченца да съшием,
с капчиците кръв общата пътека
към свят за двама да открием.

РАВНОСМЕТКА

Луди, млади, диви и красиви,
сплитахме в дихание едно
море, мечти,
солени устни, топла гръд...
В нощи южни, звездни, морски,
светът, в палатка малка сбран,
ухаше любовно...

Нощ. Петзвезден бар.
Оловно, ловно,
мирише на пари...
Аз.
Ти.
А отсреща на пилоната -
разпната -
млада плът струи...
Остаряхме.
За това ли с теб мечтахме?

И ЗАВАЛЯХА ДЪЖДОВЕ

И заваляха дъждове...
Полянката, която
като дом зелен
ни приютяваше,
с опадалата шума се покри.
И думите, с любов изречени,
като следи от Слънцето
останали,
с топлината своя,
есента и зимата ужасна
от нас незабелязано
ще отнесат...

ЗАЛИВЪТ В НАС

На място тайно, наше,
съм сега самичък...
Брегът, скалите и морето
извечно ми шептят
за бури и покой след тях,
за вяра в камък издълбана,
за ласки нежни във вода
безбрежна,
от обедния зной примряла...
С дъха тръпчив на водорасли
и шепота пулсиращ на морските вълни,
от пяната изникваш ти
и тъгата, сърцето набраздила
както морето – самотната
скала,
отмива се -
знам, ти чакаш мен сега...

ЕСЕННИ НОЩИ

Пространство и време
забулени в спомени,
с девет ключа заключени,
от грижи затрупани,
в нощи самотни
свят паралелен създават:
Ухание в мрака,
полъх в душата,
като девета вълна
телата слепени заляла
страстта ни подмята...
Зад морни клепачи
в душите споени,
оранжево слънце жарава оставя...
От дълбините човешки изплува
светът, доскоро изгубен за двама...

Утрин - ориснице зла !
Самота.

ЗВЕЗДНА НОЩ

Колко ли самотни
са звездите по небето,
ако нямат си планети
светлина да им дарят?!
Слънцето – червено,
укротено,
доволно ляга си да спи,
цял ден любило Земята
красота да се роди ...

ОТНОВО

Затрупан съм от спомени.
Като ранено животно в бърлога
облизвам... душата си.
За да си спомням раните.
За да зарастнат спомените.
Не искам да съм бил!
Искам да съм сега!...

МЪЖКА УВЕРЕНОСТ

Вярвай – не лекува времето!
Не може
мигът любовен, див и млад
с годините да помъдрее...
Във времето безкрайно
любовта ми като кратък полъх
до пристана спокоен няма да отmine
- моряк на сушата не плува
и жив не е!
Душата му с вълни безбройни
ту нежно те люлее и шепти,
ту в миг екстазен сграбчва те
- любовта му да си спомниш ...
Не, не вярвай
в нищо по- малко вечно!

ЛЮБОВНА ИГРА

В пяна бушува нощем
страстта на Морето
и в тътен Земята с вълните
прегръща.

В заливи пясъчни и Слънце
горещо,
денем отпуска се то,
ласкаво милвайки
своите страстни следи
от натрошени на пясък
скали
-малко дете от пясъка
замък строи.

СИНЕВА

Буден – ден бленувам.
Нощем – жар жадувам
да ти дам...
Чакам те с любов -
с устни да обгърнеш моята душа.
Днес, сега
и завинаги така ...

ВОДАТА, КРЪСТА И РОЗАТА

Сълзи нечакани
и кръв гореща
- вода в потира златен
за цветето уханно,
тръни в кръста впило
на бурята да устои.
Господи,
какво желаш ти
в човешкото ни ежедневиe ?
Жажда и живот, или...?
Облаци в небето - пухкави и
лъчезарни -
мечтите ни подлъгват,
а след миг – ядни, сиви,
безутешни,
в делниците ни затрупват.
Пара ефимерна -
вода от слънчеви целувки
в облак преродена !
Избрах -
да съм водата, жажда утолила.
Вода и слънчева целувка –
в синевата !

ЗАКЛИНАНИЕ

Любов, като огън
превръщащ в пепел дървения кръст,
ела при мен !

Любов, като цветето
ухаещо върху торна пръст,
ела при мен !

Любов, като морската вълна,
скалата в пясък стрила,
ела при мен !

Любов, дори и да си като
утринна роса под жарко слънце,
ела при мен !

Дори илюзия да си
в измамната реалност,
досадно бреме в младостта,
или грях спасителен в старостта,
ти пак ела при мен !

Заклинам те и ти се моля ,
защото жив да си
означава да обичаш,
а обичат ли те,
безсмъртен ти оставаш.

БРЕГОВА ЛИНИЯ

От вода сме се родили
и в нас бушува тя -
първичен Океан,
дълбаещ Земна гръд в
линия непостоянна
между светове различни.
Живот и смърт,
добро и зло,
страст и тъга –
в едно се сливат тук
и само пясъкът след тях
остава.

Следа от своя свят
по него аз оставих -
при мене да те доведе,
любима,
преди във вечността,
в нечии други пясъчни
следи
да се превърнем двама.

*Най-тъмно е
преди разсъмване...*

ПРЕДИ РАЗСЪМВАНЕ

Най-тъмно е преди разсъмване.
В душата отчаяние с надежда
се преплитат
в самотно сражение.
Тогава, в Часът преди разсъмване...
А малко трябва на човека
нощта да го погълне...
И все пак,
утрото настъпва -
за този, който със любов и вяра
изгонва сенките неверни на нощта
и го дочаква.
Най-тъмно е сега,
преди разсъмване...

НА ДЪНОТО

Минало несвършило !
Днешно недовършено!
Бъдеще несбъднато!
Без бъдеще живеем
– обезверени, гърбави, разкривени
и строшени от съдбата,
от злобата, алчността и завистта,
от далаверата на дребните ни дни...
Инвалиден свят,
от нас запълнен с тела човешки
– тлъсти, напращели, без душа останали.
Как да полетим в съня си здрави?...
Придънно ежедневие
– лепкаво, безнадеждно –
злокобно ни души.
Само нощем,
в свят самотен зад челото,
мечтите плахо се процеждат –
още живи,
за да можем още ден недоубити
да дишаме наяве...

СЪВРЕМИЕ

Животът –
безкрайно забавление,
хубав е сега !
Животът -
чуждо ежедневие,
не засяга ни така,
че да мислим откъде
“тати носи,мама меси”,
ако има ги въобще,
щом бизнесът в зелено
ни върви добре.
Музика, лъчи...
под прожектори с ди джей фенове
струи,
и в далаверата ни обща,
супер сме, нали !
Какво ни трябва повече от т’ва,
ден за ден и дълго време
ний да имаме това !

НЯКОЙ КРАЙ ПЪТЯ

Тук и сега!
Веднага!
Искам!
“Лайф” и цена!
Плащам и мачкам.
Глупаци.
Аз съм добре!
Любов- какво е това?
В брой - сума голяма -
това е мечта!
Тук и сега,
а не след години
с вяра, любов и надежда
мечти, от сълзите събрани...
Пътят е нищо.
Мечтите са глупост.
Сумата в брой, тук и сега
е нашият Бог и съдба.
Какво?!
За теб Пътят е твоята свобода?!

ПАРИ

Пар̀, пар̀,
и пак пар̀...
Пар̀ ?
Пар̀ !
Пар̀... пар̀, пар̀...
Пар̀ !
П̀ари !
П̀ара.
Па... Пар...
Пук !
П̀ара...а...а...

ЧАКАМ ПРОЛЕТТА

Лице премазано от бой
от всекидневник гледа.
Дете - опърпано и гладно,
от ъгъла със жад следи ме
левчета мизерни как броя
пред лъскава витрина.
Джип зловещо профучава -
грайфери огромни
с кални пръски заливат моята душа.

А днес е празник -
“Трифон Зарезан” е.
С червена кръв от майката - земя,
стопанинът лозата си полива -
за берекет, за грозде сладко,
за любов,
че то освен на празник,
любов в България комай и не остана...

СЪДБАТА НА ВРАБЕЦА

Врабец нахален,
рошав, гладен -
казва някой.

Врабец безстрашен,
страшен -
казва друг.

А врабеца си лети напук
между сгради, хора и коли -
търси где, какво да клъвне
и не го интересува
кой трохите му подхвърля.

Едно го утешава:
щом излитне в небесата,
всички той ще гледа отвисоко !
Тъй си мислеше врабеца,
но зад ъгъла,
котака го дочака...

БЕЗ ЛИЧНОСТ

“Живеем и пишем
тъй както умеем”.
В живота ни светъл
или сенчест, но свой
и в тъмните дни,
и в светлите нощи,
сами или с други,
ний пак сме
недоволни от другите
и от себе си дори.
Виним политици,
виним бизнесмени,
и чакаме друг вместо нас
да реши
тревожните проблеми
на нашите дни...

СРЕЩА

Вслушвам се в себе си, дияр слова
и болка непозната до сега
ме раздира и иска да излезе.
А речта се оказа ненужна и груба,
за да излекува това,
което в мен се бунтува :
любов и гняв;
величие и унижение;
страх от самотност
и желание за уединение;
надежди - стари и нови;
думи; лица; коли... Каша !
И светът наоколо е каша
от недосялани или полуразложени
парчета – хора !
Не вярваш? Или се гнусаиш?
Така е .
Глупост?! Може би...
Но за да гледаш другояче,
ти трябва някъде да се опреш,
а всеки покрай теб
само себе си обгражда с грижи.
“Всеки сам за себе си !”
Уви !
Посочваш друго :
“Човека за човека е брат,
и приятел !”
А ти какъв си ?
Защо говориш с лозунги ?
Кажи го със дела !
Бил си такъв, но...рядко.

Е, да, защото е трудно...
А колко по-човешко е ...
Ти си падал
и си ставал.
Затова те уважавам.
Само, да не се умориш да ставаш...
Всъщност, това е живота, казваш.
Добре ! Върви !
Поемам твоя път,
поръсен с побелелите ти коси
и надявам се да бъда по-добър
и да стигна по-далеч от теб, нали...

* * *

Алонзо Кехана -
Дон Кихот,
кой от вас е в мен сега ?
Може би Алонзо -Кихот
се сражава
с мелниците - великани
и пада в бой с огледалата...
Бъди със мене ти до край,
щастливи Дон Кихоте !
Върви и падай,
не се предавай, Мечтателю смели,
на злата реалност
и знай,
че светът лудешки
е отреден,
за теб и за мен,
да бъде обновен !

ПРАВО НА ИЗБОР

Маса -
отрупана със чаши полупразни.
Въздух -
на сиво-синкави талази.
Тела -
полюшващи се в полумрака,
и цигари, димящи в ръцете -
протегнати, празни...
Дори светлината
от искриците веселие
като тютюнев дим изчезва в сивината.
Самичък и самотен си оставам пак,
като сянката изгубила
светлината, що я е създала.
Самотен ли?
О, не !
Ура за самотата !

ПЕЙЗАЖИ НА ПЛАЖА – 1

Заливче – пясъчно, златисто,
дремещо в знойна мараня,
тук-там лежащи хора
под шарени чадъри,
притихнало море...
Кратък миг на отдых
пред бъдеще промъкващо се зад гърба.
Къде е твоята свобода?!
В избора секунда всяка?!
Това е. Жив съм. Сам съм.
Грешен съм, че съм свободен!
Добре, че любовта
в миг на плен ме опрощава,
макар и само памет да остава
-- за болка, за поука, за самота след нея.
Съдба....

ПЕЙЗАЖИ НА ПЛАЖА -2

Кученце кафяво, клепоухо и игриво,
сред господарите си – хора ,
ту в морската вода,
ту на пясъка горещ,
си играеше с деца.
Хранеха и милваха го те.
Весело облизваше ръце
кученцето малко,
нощем свряло се в дома човешки.

В близката градина,
бездомни, рошави и гладни,
кучета в глутница една,
опитваха се да ловуват,
а през нощта пееха задружно и протяжно
към голямата Луна,
незабравените вълчи песни за отминалата
свобода.

Кученцето, зад прозореца, възпитано,
в хора вълчи се опита да се включи,
но скимтене се получи.

Зад оградата висока на замък
като юмрук над залива надвиснал,
кучета огромни, черни,
зли, дресирани, послушни,
безмълвно бдяха с господаря свой
над пълната паница.

Съдби... на не свободни.

ПЕЙЗАЖИ НА ПЛАЖА -3

Човешко тяло – дом еднопосочен
на дух свободен ,
във времето с мечти несбъднати
пътуващ...

Човешко тяло – красота и ласка
или юмрук в омраза свит,
и стихове, и кръв, и пот,
духът непокорен
след тебе жив остава!

Човешко тяло – в дар или за продан...
А във водата синя
две тела
с целувки слети в дух един,
на плажа многолюден, нажежен,
надежда подаряват...

СМЕЛО СЪРЦЕ

Поет да си -
във време с пари закърмено
наместо с ласка ...

Поет да си -
додето с поглед алчен,
на твоята бедна муза
люксови господа
банкноти ѝ предлагат...

Поет да си!
Не всичко се купува.
Не и ти, поете.

Поет да си,
когато неразбран
дириш душата в офиси без брой
и с бой
на словото пропръжаваш път.

Поет да си,
когато другите живеят,
през твоето сърце
животът от грозотата се
филтрира...

Поет да си,
когато обруган,
светът прекрасен преоткриваш ти с любов,
а срещу теб -
простака пак носа си вири...
Бъди поет
и нека да боли -
все още жив си ти!

ТАРАЛЕЖ

Бягаш.
Не от мен.
От себе си...
От света,
който те иска друга, удобна, подобна...
Няма да оцелееш така...
Свий се – при мене --
с бодлите навън !
И не подскачай в ритъма чужд
на “своето” време !
На пролет,
Слънцето, тревата зелена,
шепотът тих на горски поток,
ще бъдат светът
за тебе готов.
Не бягай !
Почакай...
Ще бъде нашата, неотменимата,
Пролет !

ПЪТЯТ

Едно и също нощ и ден,
с човек безименен и сив до мен,
с мечти несбъднати,
с изгубени илюзии и лоша орис,
бленувам аз простори,
любима работа и хиляди неща
с приятел мой да споделя.
Уви, там където намесят се пари,
приятелството не спори...
В дискотеки, барове, хотели,
утехата подирих аз,
в компания с уиски, бизнесмени
и ах, какви жени...
Уж е весело,
а ето че отвед всеки иска те
за омлет в своята чиния...
Да, там където намесят се пари,
веселието не върви...
В отчаянието свое,
и във Вратата нетленна
потърсих аз спасение.
И ето най-подир
призванието свое, наше,
чрез мисълта си аз открих :
За творчеството,
подобен на Твореца свой,
човекът е създаден --
от детето с надежда мъж да сътвори ;
от грубата земя и своите капки пот,
хляба вкусен с любов за други да омеси ;
на листа празен словата свои
в стихове изстрадани да подреди
и на други с вяра да ги подари.
И всичко туй след себе си да завещае

по пътя вечен и човечен --
от себе си на другите обречен.

ИЗХОД

Със жар стопли ме,
с любов дари ме--
щастлив ще бъда
и без грош дори!
Тогава, Дулцинея моя,
повярвала в рицарската чест,
от мъж обикновен
в рицар превърнала и мен,
в свят прекрасен ще живеем.
Макар че Росинант е кранта
стара,
а зъл магьосник – паралия,
хората от лебеди
в гъски преобразява
и в кафези ги поставя
в света на кривите огледала.
От теб зависи изхода от там сега!

Remedium sine mora
/НЕЗАБАВНО ЛЕКАРСТВО/

В края на работния ми ден,
за кой ли път безплоден, унизен,
като в тресавище от подозрителност,
измами, корист, алчност и пари,
почти потънал бях.

И ако не беше ти,
при която със сноп лъчи
пречиствам своята душа,
едва ли аз сега,
сили да лекувам
бих намерил.

Ето за това,
себе си на тебе подарявам -
за да продължиш
света ни болен за любов,
да лекуваш ти.

БРЯГ

Неспокойно се мята морето,
от скали обградено,
недоволно бучи в порива вечен
да ги заличи.
Пречат му те,
че над него с форма извечна стърчат,
че след всяка страховита вълна
гранитна скала подава се пак,
побеляла от яростна пяна.
Тътен след тътен,
вълна след вълна --
в образ гранитен
животът ни вае така.
Е, и пясъци има --
от стрита скала,
но чайките - бяла надежда
и влюбени - млади сърца,
на скалите изсечени кацат.
А пясъка --
с безброй отпечатъци от стъпките чужди,
той някога също бил е скала,
неустояла в бурята своята съдба.

ЗА ЕРЕТИЦИТЕ

Архимед в далечните години,
формулирал е проблем:
“Дайте ми лост и опора
и ще обърна земята”.
Днес лостът сме ние,
а вярата - вяра в доброто
е наш’та опора.
Политика, власт, пари
са смисъл , същност за мнозина,
в общия стремеж
да обърнат Земята.
А Земята се върти, върти...
Нощта деня довежда,
денят с нощ се сменя
и всеки ден е озарен от светлината,
в която нощем еретиците
на клади се превръщат.
Та ето, аз вярвам не в небето -
мълчаливо, равнодушно и проклето,
не и в ... измите безброй,
жертви гълтащи със вой,
а в светлината, която сърцето
и умът еретичен, буден и човешки
разпръскват в тъмнината.

ЗАВЕТЪТ НА ПРОМЕТЕЙ

От този връх гранитен,където
страхът на боговете прикова ме,
към тебе се обръщам,
човеко тленен,
ведно със огъня за да ти дам
и силата му,
що направи ме щастлив и мен.
Помни и предавай :
Всеки миг изживявай
болка и радост !
Всеки миг не забравяй
неспокойно да търсиш !
Всеки миг давай повече
отколкото вземаш !
Всеки миг бъди нужен
Човек !
И ще бъдеш щастлив.

РАЗЛИЧНИТЕ ХОРА

Над църковен олтар
думи вдълбани съзрях:
“Обичайте се хора”.
След потоци от кръв,
след трупове братски безброй,
сред злоба и вой в тълпите - стада
срещу различните хора,
Мъдрецът божествен
човешката същност ни бе завещал.
А те,
различните,
подобните Нему
и преди,
и сега,
смелост да любят събрали,
с изранени сърца
вдълбават в хилядолетната реалност,
своите прости вечни слова -
“Обичайте се” -
смисъл божествен, единствен, човешки,
в иначе безсмислен свят
сред космическа пустота.

ВЕЛИК ДЕН

Христос воскресе...
И умря под бомбите.

Христос воскресе...
и умря, разпнат
от алчност и злоба, отчаяние
в олтара на душите ни.

Христос воскресе...
пак, отново -
в залъка откъснат от твоята уста
за гладния до теб ;
в надеждата пробляснала,
че нужен си сега ;
в любовната искра,
припламнала на пук на всичко
покрай теб в света.

Христос воскресе...

ЛУЦИФЕР
ТОЗИ, КОЙТО НОСИ СВЕТЛИНА

Мога !
И го правя !
Не за власт !
Не за страст !
Различно... искрено...
От любов
и за любов -
Формулата на живота .
И ражда се в мига бунтовен
мъжкият триумф --
блестящ, съграждащ, екстазен...
Саможертвен .
Жив съм !
Свободни бъдете !

ПЯСЪКЪТ НА ЕЖЕДНЕВИЕТО

Пясъкът на времето
поглъща ни.
Ръкописно пишем върху
него
буквите на ежедневието.
С бръчки по челата и
рани във душата,
думите дълбае то.
Там – дълбоко, неподвластно,
мечтите ни,
с него в сплав една
от жар човешка се спояват
и дирята остават –
за Път,Посока...
И че тук били сме
непокорни ние...

***“ Познай себе си и ти
ще познаеш вселената и
боговете ! ”***

ОРФЕЙ (XIII век преди Хр.)

ПСИХОФАРМАКОЛОГИЯ НА ЛЮБОВТА *

* Доклад, изнесен и публикуван на ”Международна научна конференция на Съюз на учените -Ст.Загора”,7-8 VI 2007, Том VII, 70-76, И-во “СУБ-Ст.загора”, ISBN: 978-954-9329-41-4

2. Увод

Човешката психика е като блестящ диамант с много страни и всяка една от тях по свой начин отразява и оцветява света, но красотата и истинността са свойства на целия диамант. Най-търсената, най-ценната и най-красивата, психофизиологична и биологична страна на човешката психика е **любовта**. Чрез нея Аз-ът най-пълно разкрива и осъществява стремежа си към несамотност, към разбиране и оценяване, към израстване. Възникващата от нея физическа и психическа близост създава емоционални преживявания изпълнени с удоволствия.

Любовта и подкрепящите я удоволствия, в различните им прояви (интимност, страст, отдаденост) или видове и превъпласания (25), винаги са били основна и търсена мотивация за човешкия живот, основна негова потребност, независима от пол, епоха и религия. Тяхното преживяване, регулиране и управляване като психически процеси е и древно изкуство, и много актуално съвременно направление на фармакологията, психофармакологията, неврофизиологията и фитотерапията. *Информационните аспекти свързани с любовта, на обективното ниво на невротрансмитери, невромодулатори, неврохормони, ензими и структури в Ц.Н.С. и в клетките, и на субективното, уникално ниво на психичните феномени (преживявания), при взаимодействието между които се поражда образът на света в мозъка на човека, са предметът на настоящото изследване.* Огромната по обем и сложност информация за това не може да бъде обхваната в едно кратко изложение и затова изследването е насочено само към някои от аспектите на любовта, свързани с психологията, неврофизиологията, психофармакологията и терапията.

Особени интерес предизвиква квантово-енергийното и информационно ниво като най-дълбоко, най-общо за взаимодействието между тях. То

позволява научно разбиране, оценяване и регулиране на въздействията върху биологичните, в т.ч. психични процеси. Целесъобразна за това е **холистичната медицина**, тъй като тя разглежда цялостно човека, стреми се към мобилизиране на вътрешните възможности на организма чрез интегриране на физически,емоционални, умствени и духовни фактори, както и фактори от околната среда, за да изгради в него цялостно и хармонично отношение към живота в системата : “**духовно <-> умствено <-> емоционално <-> енергийно <-> физическо ниво**”.

Стратегията в поведението на организмите, в т.ч. и човека, се определя от стремежа им да оцелеят, да се развият, да се адаптират към средата, а при човека- да адаптират средата към своите потребности. Под това се разбира цял комплекс от инстинктивни (а при човека и осъзнати!) реакции, насочени към подобряване условията на обитаемата среда, намирането на храна, продължението на рода, избягването от опасни ситуации, спазването на хигиенни навици и много други рискови фактори на **здравето**(състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие), най-важният (над 50%) от които за промоцията на здравето е начинът на живот (15). Всички те биха могли да останат неизпълнени, ако не се подкрепяха от приятни усещания – наслади, удоволствия. Дарът на еволюцията се състои именно в това, че мозъкът фиксира като награда всичко онова което е било избрано от организма като полезно или задоволяващо негова актуална потребност. Ето защо **удоволствието**, насладата, са едни от многото инструменти на еволюцията, механизми за оцеляване на организма и налагането му като индивид или биологичен вид. Отказът от удоволствията и насладите,от причините които ги пораждаат и от следствията от тях, е равнозначен на отказ от самия живот. В този аспект красотата, физическата привлекателност и удоволствията, които пораждаат привличането между хората са предпоставки за влюбване, и се възприемат като норма, мярка за биологична целесъобразност и хармония между хората, и между организма и средата. Те са закрепени в процеса на еволюцията и прехвърлени като осъзната или инстинктивна оценка от човека на обектите от живата и неживата природа. Красотата и естетическото наслаждение породено от нея, са положителни емоции свързани с удовлетворяването на три потребности – от познания, от икономия на сили и енергия, и от оптимални технологии за постигане на целите. Усещането за красота възниква когато полученото е повече от неосъзнато прогнозираното като усреднена норма. Любовта, базирана на взаимното “посещаване и себеотдаване” точно за това е красива. При нея човекът израства зад предела собственото Аз. Най-точно това е изразено от **ОРФЕЙ** (XIII век преди Хр.) : “отдай пламъка на сърцето си,за да

светиш!”, а за да можеш - “познай себе си и ти ще познаеш вселената и боговете!”(12)

3.Целта на изследването е многоаспектното съвременно *разбиране, прогнозиране и повлияване на любовта* като динамичен процес от последователни фази (контакт, въвличане, интимност, изчерпване, прекъсване) (25) в мотивационно – ценностната личностна и обществена система, и нейното *използване като основен инструмент за промоция на здравето* – процес в който човекът е не само обект на здравеопазването, но и негов активен субект (15). В целта се включва и показване на възможностите за корекции на някои личностни и сексуални проблеми на любовта, депресията и психическата дезадаптация на личността *по методите на холистичната медицина* чрез известни препарати, и нови *фитопсихотерапевтични средства създадени чрез собствени научни разработки*, насочени към повлияване предаването на информация в синаптичните образувания и рецепторите чрез невротрансмитерите и невромодуляторите в Ц.Н.С.и П.НС. (материалния химически субстрат на информационния обмен) и хормоните (локалните и системни химически посредници в управлението на клетките, тъканите, органите и организмите).

4. Материали и методи на изследването:

Материалите за това изследване са в информацията от съвремените психология, неврофизиология, психофармакология, фармакогнозия и фитотерапия.

Психологията на човека (25) определя любовта като една от най-сложните интегративни и емоционално чувствени форми на поведение, и като динамичен процес на взаимодействие на хората като индивидуални личности, и като взаимоотношения единици от общия социум. Това обективно налага за нейното изучаване и управляване да се използва **Метода на Системния подход**. При него информацията от редица частни науки, които сами за себе си са сложни системи, е във възловите точки на взаимовръзките между нивата на организираност на материята в нова метасистема (в случая - многомерния човек). Именно тяхното взаимодействие обуславя функционирането и развитието на метасистемата. Интегрираното, комплексно и целенасочено изучаване и използване на тези *причинно-следствени взаимовръзки, във и чрез информационния масив* на съвременото знание, дава възможност за управляване на метасистемата.

За човека и животните, като отворени биологични и социални системи, е в сила и **Теорията за функционалните системи на П.К.Анохин**. (26). Те, като самоорганизиращи се и саморегулиращи се комплекси, динамично и изборително обединяват в целесъобразни функционални

системи, централната нервна система (Ц.Н.С.) и периферните органи и тъкани, както и множество невронални елементи в периферната (П.Н.С.) соматична и вегетативна нервна система, въз основа на енергийни, нервни и хормонални механизми. Теорията за функционалните системи се базира на водещата роля на полезния за системата (и за организма, вида, социума) приспособителен резултат, който играе ролята на системообразуващ фактор. Според тази теория, неадекватните фактори на средата обуславят формирането във висшите регулаторни центрове не само изпреварваща стратегия на поведението, но и оценка на вероятните морфо-функционални и енергийни изменения в биосистемата. Точно тази оценка е важен фактор в избора на адаптивните реакции на биосистемата, която по такъв начин изпреварващо отразява и вероятната цена за тяхното реализиране. Постоянното инстинктивно, подсъзнателно, съзнателно или свръхсъзнателно съпоставяне на тези две прогнозни програми, определя избора на адаптивното поведение на биосистемата, в т.ч. и на човека в процеса на любовта. В резултат, адаптивните реакции се създават и разполагат най-напред на нивото на временна координация на функциите (“еластичност на Ц.Н.С.”) и чак след това възникват обменни, енергийни и структурни изменения (“пластичност на Ц.Н.С.”).

*Точно в момента на “ еластичност “ на Ц.Н.С., чрез **метода** на подпомагане на Аз-а за съзнателна оценка от него на потребностите и емоциите му, съгласно **Потребностно - информационната теория за висшата нервна дейност (Симонов П.В.)** (30,29) разгледана по долу в рамките на Системния подход е възможно прогнозирането и управлението на човешкото емоционално (в т.ч. и любовно) поведение чрез психотерапевтични, психофармакологични, фитотерапевтични, физиотерапевтични, енергоинформационни и др. методи и средства на Холистичната медицина, регулиращи по пътя на положителна или отрицателна подкрепа, функционалните системи в организма.*

От 1548г. понятието **психофармакон** (“Psychopharmacoon, hoc est: medicina animae”) като “Медицина за душата и интердисциплинарна наука за старо изкуство”(3) е преминало през етиологично квалифициране на психичните болести и съответната квалификация на лекарствата за тях, до днешната квалификация на психичните болести по феноменологични критерии, т.е. на първичното, само описателно представяне и разделяне по клиничните картини. Психотропните препарати са преценявани по техния спектър на действие и до сега, и са по използваната квалификационна схема според клиничния им ефект: (3,4)

1. Психолептици (подтискащи) – невролептици, анксиолитици (транквилизатори и хипнотици)

2. Психоаналептици(възбуждащи)–психостимуланти, ноотропни, антидепресанти (тимолептици)

3. Психодислептици(психозомиметици)–халюциногенни (днес не са лекарства).

Психофармакологичните методи са свързани с намиране, синтез и изучаване на психофармакологично-активните химически вещества, действащи на психичната дейност на човека на ниво синаптични образувания, неврохормони и ензими в централната нервна система, и в крайна сметка променящи процеса на предаване на информация или трансформиращи го, чрез въздействие на невродинамичните системи в мозъка. Психофармакологията като наука за действието на химическите вещества върху функциите на мозъка, използва **системно – структурния анализ** в системния подход за обогатяване на средствата за целенасочено повлияване на мозъчните функции.(6,3,4,2,1). Химичните агенти, които участват в предаването на интрацелуларните информационни сигнали в нервната система са невротрансмитери, невромедиатори и невромодулатори. Те променят или трансформират процеса на предаване и използване на информацията от акционен електропотенциал в химично-рецепторен, и обратно. При това предаването на информация дори и под формата на химична невротрансмисия изисква само бинарно кодирано (възбудно или подтискащо) съобщение оформено от фактора време. Декодирането на възбудната или инхибиторната заповед се осъществява най-често от постсинаптичния рецептор вместо от трансмитера (17).

Тези гносеологични методи оформят използвана в това изследване методология.

5. Резултати и обсъждане:

Психофармакологията, като наука за действието на химическите съединения върху психическите функции на мозъка, не може да се развива без контакт с психологията и психофизиологията, изучаващи и емоционалните процеси.

Днес в понятието **“емоция”** се включват два взаимосвързани процеса(6): субективно преживяване отразяващо отношението на дадена индивидуална личност към обкръжаващия свят и към самия себе си (“емоционално състояние”), и паралелно възникващи съответни изменения в различните нива на соматичната и висцерална сфера (“емоционално проявление”).

Според друго определение (30,29) “емоцията” представлява оценка на възможността за удовлетворяване на някаква актуална биологична или социална потребност на индивида, извършвана въз основа на фило-, и онто-генетичния му опит.

Сложната материална структура на функционалните системи в организма и социума, интегрирана от мозъка на човека и висшите животни, притежава собствена анатомия, неврохимия, неврофармакология, неврофизиология свързани с емоциите. В материалния субстрат на тези функционални системи, възникването и структурата на емоциите експериментално се обосновава в рамките на **Потребностно – информационната теория за висшата нервна дейност (30,29)**.

Според нея, най-общо правилото за възникване на емоция е по следната **формула**: $E = f - П(Ин-Ис)$, където **E** –емоция, нейната сила, качество, знак; **П**–сила и качество на актуалната потребност в най-широкия смисъл (витални, социални, духовни). *Потребността* е специфичната (същностна, фактическа) витална, духовна и социална сила на живите организми, осигуряваща тяхната връзка с външната среда за самосъхранение и саморазвитие. Потребността е причина и източник на активност на живите системи в обкръжаващия свят. Тя се трансформира в мотивация, превръщайки се в “овеществена потребност”; **(Ин-Ис)**–оценка на вероятността (възможността) за удовлетворяване на потребностите въз основа на филогенетическия и по-рано придобит индивидуален опит; **Ин** – информация за средствата и времето по прогноза, необходими за удовлетворяване на потребността;

Ис – информация за средствата и времето с които субекта разполага в дадения момент. Терминът “информация” е употребен в неговото прагматично значение, което се определя с изменението на вероятността за достигане на целта – **f** т.е. цялата съвкупност от средства за достигане на целта: знания, навици, ресурси и др. личен и наследствен опит, интелект.

Тази “**Формула на емоциите**” експериментално е проверена от Price и Barrele, (1984г) в психологичен вариант, а по късно и в авиокосмическата, управленческата и педагогическата практика. Тя е влязла и в учебниците – напр.: Godefroid J., Les chemins de la psychologie, Liege- Bruxellss: Pierre Mardaga, 1988г.

Тъй като вероятността за удовлетворяване на потребностите в голяма степен зависи от дейността на субекта, именно характера на действията му може да служи като класифициращ принцип за проявите на фундаменталните емоции.

Взаимодействието на субекта с обекта удовлетворяващ потребността, може да бъде или контактното, което субекта може да прекрати или да продължи, или дистанционно. *Емоциите съответстващи на посочените типове взаимодействия са отразени в следната*

Таблица 1 (30):

Големина на потребността П	Оценка на вероятността за удовлетворяване Ин – Ис	Контактно взаимодействие с обекта	Дистанционни взаимодействия и състояния		
			Завладяване, притежаване на обекта	Защита, запазване на обекта	Преодоляване, борба за обекта
нараства	превишава наличната прогноза	наслаждение удоволствие	Възторг Щастие Радост	Безстрашие Смелост Увереност	Тържество Въодушевление Бодрост
не е голяма	висока	Безразличие	Спокойствие	Отпускане изтощаване	Невъзмутимост
нараства	намалява	Неудоволствие отвращение страдание	Безпокойство, печал, мъка, отчаяние	Заострено внимание, тревога, страх, ужас	Нетърпение, Негодувание, Гняв, ярост необузданост

В случай на едновременна актуализация на две или повече потребности, те могат да породят сложни емоционални акорди (чувства). Например – завистта, която се преживява като чувство за несправедливост в живота, и която е смес от враждебност, отвращение и презрение, принизяващи Аз-а. Тя е обратната страна на страха.

По този начин чрез експериментално проверената Формула на емоциите, математически се дават взаимовръзките (отношенията) между потребностите, възможността и действията за удовлетворяването им, и емоциите, които позитивно или негативно ги подкрепят.(29)

Емоциите са интимно свързани и с **инстинктите**. Те са общият фундамент, който Природата е поставила в основата на Аз-ът. Те са базовите, еволюционно избрани и генетично фиксирани основни жизненни потребности.(9) Това са преди всичко потребностите за самосъхранение и за продължение на рода. Те се характеризират с понятието **“искам”** (като неосъзната потребност или като осъзнато желание).

Основополагащото **“искам”** е естествено и правомерно. То е най-великият стимул за живот на организмите, а при човека - основата на Аз-а, неговият извор. Стремехът към адаптация е стремех към реализация на **“Аз искам”**. Това е свръхпотребност.

С **“искам”**, естествено взаимосвързано е и точно толкова императивното

“не искам”(също като неосъзната потребност или като осъзнато желание).

С тези две свръхпотребности (свръхмотиви) човек се ражда. Успоредно с тях Еволюцията е създала и фиксирала в инстинктите важните за социума и също толкова мощните алтруистични мотивации

(потребности): **“не трябва”** и **“трябва”**, чийто укрепване е чрез възпитанието, изграждащо основната ориентация на Аз-а към оценка, цели и методи и тяхното фиксиране в подсъзнанието му.

Така природата на човека, източниците на неговия Аз, са биологично-целесъобразни, естествени и следователно морални и нравствени, а всичко което подтиска човешкото в човека е аморално, безнравствено.

Човекът в съвременното общество,отдалечавайки се от биологично-целесъобразния начин на живот, изпитва все повече емоции (и потребности), а социалното му приспособяване налага все по-голямото им овладяване(подтискане).

Възниква борба между разума и емоциите, която на съвременен език се нарича **“владееене на себе си”** и е в основата на болестотворния **вътрешен конфликт на личността**. З.Фройд го е описал като конфликт между подтиснатото либидо и нравствените принципи на човека, а невролога В.Н.Мясищев(Личност и неврози,Л.1960)–като конфликтите: **“искам, но не мога”**, **“искам, но се страхувам”** и **“не бива, не мога, но искам”**. Всъщност конфликтите са: между инстинктите; между инстинктите и характера, ориентацията на Аз-ът, позицията на съзнанието му; между темперамента и характера; между характера и разума; между различните ориентации (например от бащата и от майката) заложени в личността чрез възпитанието; между ориентацията и разума с неговите позиции и ценности; между желаното, но безнравствено или опасно - конфликт в самото съзнание на човека.

Обикновено изборът, вземането на решение, разрешава конфликта и той не е опасен. Но има и много силни и продължителни, трудно решими или неразрешими конфликти, които са болестотворни и опасни

Проблемът с емоциите, инстинктите и конфликтите, и ролята им в живота на човека, е база за неговото опознаване, а с това и за разбиране и повлияване на неговите чувства (любов, страх и др.) и психосоматичните синдроми на адаптация или дезааптация , и в крайна сметка на живота и смъртта му.

Фундаменталните инстинкти в човека са седем(9): за самосъхранение; за продължаване на рода; алтруистичен; изследователски; за доминиране; за свобода; и накрая -за запазване на достойнство – съвокупност от моралните качества на Аз-ът и уважение на тези качества в самия себе си. Достойнството на човека определя неговото отношение (песимистично или оптимистично) към другите и към живота изобщо.Запазването на достойнството е фундаментална потребност и за адаптацията, и за любовта. То е съставна част и от другите инстинкти – за

доминиране, за свобода и изследователския.

Реализацията на инстинктите предизвиква особено и необикновено силно удовлетворение и удоволствие, а тяхното подтискане или блокиране води до отрицателни преживявания обусловени от чувството на неудовлетвореност и предизвиква психосоматичен риск и дезадаптация.

Пример за първия случай е инстинкта за продължение на рода пораждащ либидото и емоционалното преживяване от неговото удовлетворение-оргазмът. Други подобни примери са опиянението от усещането за свобода, радостта от достигнатата изследователка цел .

Пример за втория случай при подтискане или блокиране на инстинкта за: самосъхранение е тревогата и страха; за продължение на рода-неудовлетвореност, агресивност, тъга; при алтруистичния – вина и мъка от съвестта; при изследователския – неудовлетвореност, агресивност, враждебност, презрение; при свободата – протест или депресия; при инстинкта за запазване на достойнството – гняв, отвращение или депресия.

Инстинктите най-силно се проявяват в екстремални състояния. Те са иерархични и различно силно проявени. Във всеки човек доминира един от инстинктите, което определя вродената насоченост на личността. Доминирането на един инстинкт над други се проследява в **темпераментите**: изследователския инстинкт – в холеричния темперамент; инстинкта за свобода – в сангвиничния; инстинкта за алтруизъм – във флегматичния. От доминиране на едни или други инстинкти се формират и основните черти на **характера** на различните хора, от чиято съвместимост (еднаквост или различие) зависи близостта, “несамотността”, разбирането и оценяването, удовлетвореността на достойнството им, тоест любовта между тях.

Например, от доминирането на инстинктите за самосъхранение се формират егоизмът, тревожността, предпазливостта, консерватизмът.

От доминирането на инстинкта за продължение на рода – повишена сексуалност, обичта към децата и семействеността; от алтруистичния инстинкт – алтруизъм, отзивчивост, търпимост; от изследователския инстинкт – любознателността, склонността към търсене на новото, към промяна на местата; от инстинкта за доминиране – стремежът към лидерство, върховенство, състезателността, властността и суетността; от инстинкта за свобода – любов към истината, бунтарството, антиконформизмът; от инстинкта за съхранение на достойнството – гордостта, принципиалността.

Интимната връзка на инстинктите с емоциите и чувствата (сплав на емоции с несъзнателни и съзнателни отношения към нещо или някой) се проявява във възникването във **вътрешния конфликт в личността**,

описан по горе. Той причинява **неудовлетвореност, която от своя страна ражда агресивно-протестна, а после и капитулативно-депресивна реакция.**

При тях протестира чувството за достойнство, а когато то капитулира възниква депресията и психосоматичното унищожаване на човека. Една от най-опасните, опустошаващи и убиващи емоции и чувства е **страхът**, превърнал се от естествена емоционална сигнална реакция (при стрес) в мотивационна доминанта и състояние (при дисстрес). Обхванатият от такъв страх човек, вече не е личност. Неудовлетвореността, подтиснатото чувство за достойнство, недостатъчните сили, знания, свобода, социално положение, пречупени през инстинктите, раждат страха.

Промоцията на здравето трябва да започне с осъзнаване и побеждаване на страха в човека. Интересни примери за психологична проява на страха са: **1. алчността** – стратегическа подсъзнателна потребност на Аз-ът да се защити (“Аз не искам да...”) от ограбване чрез изпреварващо и непрекъснато завоюване на материални и социални блага, в т.ч. и в любовта. Лечение – осъзнаване и положително подкрепяне на потребността от самоотдаване по формулата на емоциите, и таблица 1, цитирани по горе; **2. Затлъстяването и свръхтеглото** – рискови фактори за сърдечно-съдовите заболявания, включени в тъй наречения метаболитен синдром, в основата на който е интраабдоминалното натрупване на висцерална мастна тъкан, включваща оментални, мезентерални и периренални мастни натрупвания. Тя е част от реакцията на организма към дисстреса и е особено чувствителна към глюкокортикоидите. Кибернетичният модел на стреса (16) показва, че той не е целенасочен процес осигуряващ повече енергия за организма в условия на натиск върху него от околната среда, а е механизъм поддържащ енергийното ниво постоянно, независимо от това колко голям е натискът на средата върху отворената система наречена организъм. Това изисква ефективни еволюционно затвърдени механизми (глад, апетит, ситост, засищане) регулиращи прихода и използването на градивните вещества, енергия и информация чрез храната или други биологично-активни вещества в условия на сезонен недостиг на храна и температурен дискомфорт, и предизвикващи в тези условия инстинктивен страх. Той води, в периоди на изобилие на протеини и въглехидрати, до компенсаторно инстинктивно натрупване на енергиен резерв за следващия гладен период, предимно под формата на енергийно най-богатата мастна тъкан. В сегашните условия, особено в развитите страни, където се приема високо калорийна и обилна храна в условия на постоянен температурен комфорт, а движенията са ограничени, тази еволюционна ефективност на обмяната се превръща в недостатък, при който комбинирането на

генетичните фактори с външните условия стават предпоставка за развитие на затлъстяване, диабет и др. Важно е да се преценява степента на свръхтеглото и затлъстяването според индекса на телесна маса (Body mass index – BMI = тегло в кг. / височина в м²)

Според СЗО, той между 20-25 е нормален; при 32-42 е тежка степен на свръхтегло; над 42- е болестно затлъстяване.

При обиколка на талията при жените над 88см., а при мъжете над 102см., рискът от сърдечно-съдови заболявания се увеличава с пъти.

По данни от 2002г.(Св.Ханджиев) 56% от българите над 18 години са с наднормено тегло, а 17,7% от тях със затлъстяване. За последните 5-6 години българите със свръхтегло са се увеличили с 9%, като сега България е на 6 място в Европа по наднормено тегло. Пред нас са Великобритания, Сърбия, Гърция, Румъния, Чехия, а в САЩ те са 61% от които 27% са със затлъстяване. Статистиката доказва, че свръхтеглото и затлъстяването и свързаните с тях заболявания и смъртност, са глобален прогресивно нарастващ медицински, социален и естетичен проблем, чийто преодоляване е възможно само чрез комплексен системен подход, съчетаващ диети, физическа активност, лечебни средства(особено природни БАВ) и на първо място мотивация (в т.ч. за красота и любов) и активност от всеки човек, съобразно формулата на емоциите, и в целево създадени подходящи условия за това.

Промоцията на здравето на човека, борбата за адаптивност и адаптацията му, това е осъзната борба със страха в различните му прояви.

Човекът във всеки един момент изпитва само едно чувство и една мисъл свързана с него, тоест една **Доминанта (А.А.Ухтомски)**. Тя представлява временно господстваща рефлексорна система с първично огнище в един от отделите на мозъка, която направлява работата на нервните центрове в дадения момент и определя вектора на поведение. Доминантата е инерционна и сумира различните дразнителни. Страхът и любовта са проява на такава доминанта. Преодоляването на страха може да стане чрез заместването му със също толкова мощна друга доминанта, базирана на другата свръхпотребност по рождение - “Аз искам”- свобода и любов,(инстинктивни и максимални по сила потребности), за което “трябва да запазя достойнството на себе си и на другия или другите хора”, при което(по Формулата на емоциите и Таблица1) получавам максимални положителни вътрешни подкрепления (удоволствия) и минимални вътрешни конфликти-(отрицателна подкрепа). ”. Това е характерно и за любовта между хората, и изобщо за любовта като осъзнато чувство на човека към Идеята, Вярата , Родината ,което създава щастие ,вътрешен

покой и свобода – основна мотивация на личността и обществото.

Ярък пример за това са поведението на литературните герои Ромео и Жулиета и Дон Жуан, както и на реалните личности Орфей, Спартак, Васил Левски, Исус Христос .

Това на психофармакологично, неврофизиологично и енергийно нива, като действия и като невротрансмитери, невромодулатори и хормони, е много различно от “Аз завоювам, взимам, притежавам” ценности или сексуални обекти ,характерно при хората-“хищници”които остават само на това ниво. Това ще бъде разгледано на долу.

До скоро работата на човешката психика се разглеждаше като съчетание само на две нива – **съзнание и подсъзнание**(област на неосъзнатото)Съзнанието е това което човек контролира в своя психически живот, което произволно използва приемайки решение и осъзнавайки самата поява на мисълта.

Успоредно със съзнанието, синергично или антагонистично към решенията му, в психиката работи и подсъзнанието. Първите термини в Европейската наука касаещи неговите проблеми са на З.Фройд.

Например “катарзис” – пречистване от срамни постъпки и мисли; “конверсия” – фиксиране на преживяното като нарушение функциите на даден орган; “отреагиране”- оздравяване чрез осъзнаване причината за болестта и пречистване чрез повторното ѝ преживяване; “табу”- сбор от правила, много от които алтруистични, необходими за оцеляване на социума и затвърдени в него; “остроумие”- контрастно мислене, асоциативно, неочаквано, оригинално, точно, творческо използващо многозначността на думите; “тълкуване на сънищата като прозорец към неосъзнатото” въз основа на образи и символи отразяващи ”дреболиите”, подсъзнателно фиксирани от съзнанието.

Днес са известни закономерните изменения в електрическата активност на мозъка в процеса на загуба на съзнанието при преминаване от будърстване към сън. Субектите в дрямка отбелязват първоначално засилване на мисловния поток и нарастване количеството на асоциации (алфа честотният му ритъм се увеличава по амплитуда, като мощността му става особено висока в централните области на мозъка), после след своеобразно “блуждаене” на безредни мисли (алфа ритъма става нередовен и се понижава по амплитуда и честота), и накрая се появява чувство за “празна глава” непосредствено предшестващо съня (алфа ритъма изчезва, появяват се бавни вълни – тета и делта честоти –универсални “белези” на наслаждението и успокоението, и на адаптивната неспецифична реакция на преодоляване на стреса, но се запазва елементарното самоосъзнаване

– чувството ”това –Аз” вероятно под влияние на лимбичната структура на мозъка, играеща отчетлива роля в генезиса на сънищата). При двата последния стадия преобладава активността на дясното полукълбо на мозъка.

Днес сънищата се разглеждат като пример за взаимодействие между инициращото ги подсъзнание и комбинативно-творческата дейност на свръхсъзнанието, като при това отсъства контролиращата функция на бодърстващото съзнание(30)

Съзнанието разработва проблема по хоризонтала, като оперира с думи и цифри, докато проникването в непознатото става по вертикала и като правило новата идея (поезия, картина и др.) се ражда в подсъзнанието, опериращо със символи и образи. Подсъзнанието е свързано повече с виталните потребности, с интуитивното поведение, особено в екстремални ситуации. Идеалните потребности за знание и преобразуване на околната среда са свързани с т.н. **свръхсъзнание (творческа интуиция)**, което е двигателя на прогреса. Неврофизиологическата основа на дейността му от съвременни позиции е неосъзнатата трансформацията и рекомбинацията на следова информация (енграми) от по-раншен натрупан опит, и нейната емоционално оценъчна ориентация, които се задействат и направляват от доминиращата потребност, с цел търсене на средства за нейното удовлетворяване. Става ясно значението на **емоционално-оценъчната ориентация** на човека, изграждана и възпитавана от момента на раждането му, и фиксираща в подсъзнанието му ценностна система. Съзнанието се включва само във формулирането на проблема и логическа, и експериментална проверка на интуитивната (свръхсъзнателна) хипотеза. Това е най-мощната и генетически фиксирана, от приспособителните възможности на мозъка.

Цялостната (като диаманта!), хармонична от инстинктите до несъзнателните и осъзнатите позиции личност, базирана на любовта като естествена личностна и социална свръхпотребност от самото ѝ раждане, е и здравата, лесно адаптираща се и щастлива личност, тоест началото на промоция на здравето по методите на холистичната медицина трябва да е от най-ранно детство и оптималното средство за това е любовта в различните ѝ превъпласания.

В обратния случай вътрешните конфликти в личността водят до психо-соматична и социална дезадаптивност, до болести и нещастие на човека и цялото общество.

Това е и съвременното разбиране на психичните процеси, което се базира на **информационния принцип на работа на мозъка**(28). В него **холографският принцип в организацията на мозъчната дейност** се

проявява и във взаимодействието на доминиращата потребност (мотивация) с емоционално-оценъчното ѝ подкрепяне (чрез удоволствия или не). Холограмата е енергиен модел и матрица за пространствена организация, получена при интерференция на енергията (в т.ч. и светлинната) в полевата ѝ форма. Във всяка част от нея се съдържа пълна информация за цялото. Така *физикохимичната и структурна информация*, тясно свързана с функционалните системи в мозъка, издействието на психофармакологичните средства, придобива значението на *физиологичната променлива величина на тъканно ниво* (чрез рецепторни и слаби електромагнитни взаимодействия); *на церебрално ниво* (чрез подкрепящо засилване на целесъобразна чувствителност на хипоталамуса от доминиращата потребност, при което се осъществява процес на специфично възбуждане в Ц.Н.С. за удовлетворяване на потребността на сензорно и метаболитно равнища); *на поведенческо ниво* (доминиращата потребност възбужда многобройни ефекторни неврони, формирайки “ефекторен интеграл” или системна програма за действие за удовлетворяването си); *на популационно ниво* (индивидуалните потребности се трансформират в обобщени потребности и поведение на група индивиди); и *на космическо (енерго-информационно) ниво*, (удовлетворяване на професионални творчески потребности чрез взаимодействие на индивидите и популациите с гео-, био-, и информационните сфери на Земята – “свръхсъзнание”)(28)

В хода на еволюцията, информационните процеси са получили водеща роля в дейността на главния мозък. В него по холографски принцип постоянно става кодиране на информацията (чрез нервни и хормонални влияния при формиране на водещата потребност на организма) и декодиране съпроводено от отрицателни или положителни емоции (чрез резултата от действието при постъпване в него информационните молекули получени при аферентните възбудни процеси.)

*Особен научен интерес предизвикват взаимовръзките на човешкия организъм като енергийна система и проявите на въздействие на човешкото съзнание (в т.ч. и на любовта) върху околния свят, предизвикани отново от доминиращи на различни нива потребности (мотивации), реализирани на квантово-енергийно (“вибрационно ниво”)(10). По механизъм на действие, обяснението може да се търси в светлината на **теорията за физичния вакуум и торсионните полета на Генадий Шипов(39)**, като потенциално състояние на материята. При това човека (и цялата физическа материя и вселена) се разглеждат като системи в многомерно динамично информационно равновесие, изградени по холографски принцип от енергия и светлина, с много различни честоти и форми. Принципната възможност и взаимовръзки за това са*

дадени от трансформацията на Айнщайн–Лоренц(39) и от Р.Фейман(36) в съвременната квантова електродинамика за взаимодействията между светлината и електроните.

Добре изучените: биоенергетика на клетъчно, биомембранно ниво(31), хемиосмотичната теория (13), оксиредукционните процеси дишане и фотосинтеза, Кирлиановата електрофотография, митогенетичното излъчване на А.Г.Гурвич (1923г.)(11), Ин/Ян и петте елемента от китайската философия за природата, и много други, са само стъпки в разбирането на **енергийно-информационните взаимовръзки на многомерния човек с Вселената на молекулно и квантово-енергийно ниво**. “Може да се каже, че човек представлява сложно “приемно-предавателно устройство, способно да създава статични и динамични торсионни полета, породени от собственото въртене (спин) на елементарните частици от които е съставен, в широк амплитудно честотен диапазон” (Шипов.Г.)(39) При това съзнанието, подсъзнанието и свръхсъзнанието му са свързани със структурата на полевите тела на човека. Според Шипов, съзнанието е способността на една система (на всяка физична система!) към целенасочено (целесъобразно!) самодействие или взаимодействие с други системи. **Съзнанието (С)** на произволна система се оказва пропорционално на друг неин параметър – виталността (V), т.е. $C \sim V$. Енергоинформационният подход (В.Волченко), дефинира **виталността** като отношение на информативността на системата (I) към нейната енергийност (E), или $C \sim V = I / E$

За неживите системи са характерни големи стойности на енергийността и ниски стойности на информативността. За живите и особено висшите духовни същности (системи) са характерни нарастваща (много висока) информативност и ниска енергийност, т.е. много висока виталност и широко съзнание. Именно с такива параметри се характеризира новоизградената структура на база любовта, в двойка хора, микрообщество (при полигамията) или обществена формация,заложені от природата чрез седемте инстинкти с цел- оцеляване на вида. Такива структури,сами по себе си са открити (физикохимични ,биологични или социални) системи , поддържащи съществуването си в подредено и неравновесно състояние спрямо околната среда, тоест “живи”. Те могат да се стабилизират вътре в други открити системи (природна и обществена среда), с цената на компенсиращо производство на отрицателна ентропия за сметка на поток от влизаща, използвана и преминаваща през системата външна **енергия** (обща мярка за движение на материята). От тук е и значението на любовта (в това число и сексуалната любов, а не на рефлекторния секс, за което ще стане дума по-надолу), като действия и процеси на психическо,

невротрансмитерно информационно и биохимично ниво, увеличаващи виталността на двойката и на всеки индивид в нея, или в микрообществото, като необходимата енергия за това се привлича от околната среда под формата на храна или електромагнитна и топлинна енергия и се концентрира и използва като циркулиращ поток между елементите вътре в новоизградената структура. Това е в пълно съгласие с Втория закон на термодинамиката. Връзката между термодинамиката и Теорията на информацията е, че за информацията се изразходва енергия. При това информацията, която се отнася към изследваната система е функция на състоянието η , и е еквивалентна на отрицателната ентропия (“неентропия”) в “живата” система, тоест информацията е максимум, когато ентропията (мярка за разсейване на енергията) е минимум, или $I = k \cdot \ln W = -S$, където W е величина аналогична на термодинамичната вероятност, а S е ентропията.

Ако приемем, че виталността, ширината на съзнанието, т.е. способността на системата да взаимодейства максимално и целенасочено на различни нива с околния свят, тоест да “живее, да твори”, да преобразува материята от потенциалност в реалност (чрез любов създаваща отрицателна ентропия!), е полезния за системата резултат, който е и системообразуващия фактор, става ясна връзката с Функционалните системи на Анохин, и Потребностно-информационната теория на Симонов, още повече че и при тях основен фактор е информацията в системата, интимно свързана с емоциите и чувствата в т.ч. и любовта чрез формулата на емоциите. Става ясно, че любовта между хората (независимо от броя им) в която те запазвайки себе си и реципрочно и съзнателно отдавайки от себе си най-доброто, право пропорционално увеличава жизнеността на любовната двойка (група, система) чрез привличане и концентриране вътре в нея на външна енергия (оптимизиране на оцеляването и развитието на вида!), а не чрез преразпределяне на вътрешната индивидуална енергия между индивидите в системата или тяхното енергийно изчерпване или ограбване, освен ако между тях има егоизъм, “завладяване” вместо алтруизъм “даване” (съгласно разгледаните по горе инстинкти и Формула на емоциите!), но тогава няма любов! Това е философията на Живота!

Еволюцията на човека означава придвижване нагоре по стълбата на съзнанието от грубо материалното проявление, към светове на висшата реалност и виталност (39). Това е и основният лечебно-профилактичен принцип на холистичната медицина, залегнал в многобройните η методи, използващи енергийна интерференция и честотно-информационен резонанс като основни и управляеми свойства на материята.

Например при древния емпиричен толтекски метод за регулиране положението на т.н. “Събирателна точка”(“концентриран вихър от енергия в квантово и енергийното ни тяло, епицентър на човешката енергийна система”) (Whale Yon,2001г.) (35), вниманието е насочено към **вътрешно мозъчните дейности**. Днес е доказано, че те се характеризират и съпровождат с определени циклични честотни ритми на електрическата му активност(8). При това нервната система двупосочно, от и към мозъка, пренася модулацията на мозъчните честоти до всяка част от тялото. С това са свързани състоянията (включително емоционалните), на преживяван комфорт или дискомфорт и адаптивната дейност на функционалните системи. В биоритмите се отразяват процесите на управление, функциониращи по кибернетичния принцип на непрекъсната корекция в съответствие с промените на вход и на изход от системата, т.е. *биоритмите са важна част от механизмите на саморегулация*. За хора с голяма адаптивност и невродинамична пластичност и с ниска заболяемост, са характерни статистически устойчиви връзки между компонентите на електроенцефалограмите им – *бета, тета и делта вълните изпреварват алфа вълните и подпомагат тяхното доминиране. Този ритъм се нарича “функционално ядро”*. Намаляването на вероятността на взаимодействие на алфа вълните с другите вълни от електроенцефалограмата, корелира с по-ниско ниво на адаптивност. При хората, в които ролята на функционално ядро се изпълнява от алфа и тета вълните, адаптивността им е на средно ниво, а при ниско адаптивните хора ядрото от тета и делта компоненти е характерно, като при тях обаче устойчива временна организация не се наблюдава. И при трите групи особено място заема цикличността на между компонентните и между структурни взаимодействия, която усилва проявата на отделния компонент на електроенцефалограмата. При силно адаптивните хора количеството на цикличните връзки, обединяващо няколко компонента, е максимално, а при ниско адаптивните – минимално (8).

Много бързите мозъчни честоти, повече от 25 Hz, предизвикват съответните състояния на безпокойство, паника, гняв или психоза. Този обхват се нарича **високи бета-честоти** и ако се поддържа за дълги периоди от време, е опасен за здравето, тъй като може да доведе до физически увреждания.

Бързите мозъчни честоти, в обхвата на 14 Hz до 25 Hz са свързани с насоченото към външните неща внимание и се наричат **бета β – честоти**. Те носят физически стрес.

Средните мозъчни честоти, 7,8 Hz до 14 Hz, създават релаксирано състояние на съзнанието, като вниманието е разделено между вътрешните

и външните дейности. Те се наричат **алфа α -честоти** и са за медитация, при която се снижават бета- β -честотите и така се помага за разрешаването на редица личностни проблеми.

Ниските мозъчни честоти – 3,2 Hz до 7,8 Hz, наречени **тета θ -честоти**, предизвикват много широк спектър вътрешни ментални явления. **Хипнозата** е метод за индуциране на θ състояния на съзнанието, при които мозъкът е много податлив на външно програмиране. Освен това в такова състояние на съзнанието, съществено се понижава усета за физическа и емоционална болка.

Много ниските мозъчни честоти между 0,1 Hz и 3,2 Hz наречени **делта δ -честоти**, се свързват със състоянията на безсъзнание, дълбок сън, безчувствено състояние или кома, при които липсват усещания или болка.

Когато мозъчното ляво полукълбо е по активно и β -честотите нарастват (т.е. събирателната точка е с дясностранна локализация в горната част на гръдта), повишава се кръвното налягане, адреналина и физическата активност.

Когато мозъчното дясно полукълбо е по-активно и θ -честотите нарастват (т.е. събирателната точка е в лявостранно горно разположение), кръвното налягане и пулсът се понижават, а нивото на ендорфините в мозъка се увеличава.

При баланс в дейността на двете мозъчни полукълба, преобладават α -честотите, а събирателната точка е в централно положение.

Ако се съчетават ниски α - и θ -честоти (т.е. ниско разположена около или под пъпа събирателна точка) се стига до депресия и кома.

При съчетание на много високи β -честоти с високо разположение на събирателната точка се предизвикват психози. Например (8) при развиване на депресивна фаза в маниакално-депресивната психоза, става нарушаване на изходната структура на ЕЕГ с намаляване взаимодействието с алфа ритъма, засилва се взаимодействието между алфа и бета ритмите, при относително доминиране на бета ядрото и разрушаване устойчивите връзки между всички компоненти на ЕЕГ. Тези изменения отначало се наблюдават в слепоочната, а след това в челната и теменна област. При излизане от депресията, нормализацията на структурата на ЕЕГ става в обратна последователност на измененията.

При човека стимулацията на класическия център на удоволствието в мозъка намалява двигателната активност, води до успокоение, до намаляване честотата на сърдечните свивания, ускорява свикването с тревожните дразнителни, забавя електрическата активност на мозъка и води до развитие на здрав физиологичен сън. При изучаване на електрическата активност на избраните структури от мозъка е изяснено, че по време на

хранене, пиене, оргазъм и прекратяване на болката, в кората на мозъка и някои подкорови центрове възникват своеобразни високо амплитудни бавни ритми, θ -, които са универсални “белези” на наслаждението. Те представляват интегрален неспецифичен показател на удовлетворението на основните нужди на организма и подкрепяни от удоволствието като един от инструментите на еволюцията, съществен механизъм за оцеляването.

Особено интересно от лечебен и психофармакологичен аспект е използване на неврофизиологията на наслаждението под формата на комбинация на хидротерапия с фитотерапия, в това число и ароматотерапия.

Става ясно *интуитивното използване на функционалните системи и цикличните взаимодействия в тях (напр. цикличните електро-нервно-медиаторно-хормоналните взаимодействия в мозъка), отразяващи механизмите на саморегулация и управление в биосистемите*, при емпирично прилаганите от толтеките (по К.Кастанеда и Толтекската книга на мъдростта- от Дон Мигел Руис) растителни психодислептици за разширяване границите на съзнанието и подсъзнанието до свръхсъзнанието, с цел привеждането им в “еластично” емоционално състояние, спомагащо за промяна в потребностно-информационната оценка на момента (днес ясна--по Формулата на емоциите), съпроводено с физически действия (удар в гърба) и психотерапия в т. ч. автогенна, необходими за по-лесно преместване на местоположението на “събирателната точка” на човешката енергийна система. Това води до неговото “излекуване”, тоест възстановяване на активната му адаптация към околната среда при свободно взаимодействие с нея на енергийно, биологично, психично и социално ниво.

Подобно психоемоционално въздействие за разширяване на съзнанието на Аз-а, за оптимизиране на потребностно-информационната му оценка, за получаване като награда наслаждения, за овладяване на вътрешните инстинктивни конфликти, и в крайна сметка за добро лично и обществено здраве, за тяхната промоция, е резултатът от емоциите на споделената любов, (в т.ч. и сексуалната любов).

Методът на системния подход е продуктивен само когато са известни конкретните елементи от които се състои дадената система, тяхното индивидуално функционално значение и правилата по които те си взаимодействат при функциониране на системата като цяло. От гледна точка на теорията на системите, организмът (включително и човешкият) е открита, свръхсложна, самоуправляваща се и саморегулираща се система, възстановяваща своята цялост при протичането на биохимични, клетъчни и на по- високо ниво енергийни процеси на самообновяване,

и намираща се в равновесие с постоянно променящите се условия на външната среда. **Принципа на откритост на системата означава постоянно взаимодействие на организма със средата. Понижаването на откритостта на системата е най-характерният признак на остаряването**, проявяващо се в понижаване адаптационните възможности на организма с времето, в увеличаване необновените елементи, в увеличаване числото на “грешките” в структурите и др. Водещ механизъм за устаряване на тъканите е понижаване на тяхното достатъчно бързо субклетъчно и клетъчно самообновяване, което води до понижаване както на количеството им, така и на функциите им, а от там и на общия метаболизъм в организма. **Структурните основи на адаптацията, продължителността и качеството на живота на всеки организъм, са субклетъчните елементи на живата клетка. Те са в основата и на сложните взаимоотношения, чрез които практически невротрансмитерните системи, съгласно Потребностно-информационната теория, изграждат химическите основи на нервната дейност, на сложните форми на поведение (в т.ч. и любовта) и на тяхната психофармакология.**

Днешните знания за **психофизиологията и анатомията на мозъка** доказват, че потребностите, мотивациите и емоциите имат различен морфологичен субстрат, и че **хипоталамусът** е ключовата структура за реализация само на най-древната подкрепяща функция на емоциите, при решаване на универсалната рефлекторна поведенческа задача: приближаване или избягване(30,29).

Мотивационното влияние на хипоталамуса върху новата кора на мозъка има асиметричен характер, проявяващ се както в активация предимно на лявото полукълбо, така и в засилване на взаимовръзките в електрическите процеси в него.

Амигдалният комплекс в мозъка играе решаваща роля в осъществяване (чрез опашатото си ядро) на превключващата функция на емоциите върху поведението, в избора на мотивация съответстваща не само на потребността, но и на външните условия за нейното удовлетворяване в дадена ситуация и в даден момент. Прогнозирането на вероятностите за удовлетворяване на потребностите (подкрепящи вероятности) се реализира от “информационните” структури на мозъка – хипокамп и фронталните отдели на новата кора. При това **хипокампа**, *който реагира на сигнали за малко вероятни събития*, е ключова структура за реализация на компенсаторните функции на емоциите при недостиг на информация, при които възникването на емоционално напрежение се съпровожда с различни от спокойното състояние форми на поведение, оценки на външните сигнали и реагиране на тях, в съответствие с *принципа на*

Доминантната на Ухтомски. Например, колкото по силна е тревогата, толкова по често субектът отговаря на неутралния стимул като аверсивен. (например немотивирана агресия след електронни игри с агресия!)

Компенсаторната функция на положителните емоции (например при любовта), се реализира чрез влиянието върху потребността. В трудна ситуация с ниска вероятност за достигане на целта, даже неголям успех (нарастване на вероятността) ражда положителна емоция, която усилва потребността по правилото на Формулата на емоциите.

Втората “информационна” структура на мозъка – **фронталните отдели на новата кора**, ориентира поведението към сигнали за събития с голяма вероятност. Тя има две функции – да извлече от паметта необходимата информация и да организира целесъобразно поведение чрез взаимодействия с премоторната кора и базалните ганглии.

При човека, при мислено представяне на емоционално неутрални събития, предимно се активира дорзолатералната префронтална кора и задната слепоочна област, докато при емоционално обогрени сцени, по-активни са медиалната префронтална кора и предната слепоочна област.

Интензивността на емоционалното напрежение, без значение дали е от положителни или отрицателни емоции, се свързва с активността на теменно слепоочните отдели на дясното полукълбо.

Знакът на емоциите(+ или -) зависи от съотношенията между активностите на лявата (ЛФК) и дясната (ДФК) фронтална кора.

При ЛФК > ДФК са налице положителни емоции. При ДФК > ЛФК са налице отрицателните емоции. При това **дясното полукълбо** е почувствително към емоционално- отрицателните стимули, и е по свързано с мотивационната сфера на личността, а **лявото** – към емоционално положителните и е по свързано с когнитивната (информационната) сфера на личността. Тъй като съгласно Потребностно-информационната теория за емоциите, положителна емоция възниква когато наличната информация е повече от прогностично необходимата, а отрицателната-когато необходимата е повече от наличната, вижда се че ДФК предимно е свързана с прагматичната информация, необходима за удовлетворяване на потребностите, тоест натрупана от предишен опит и съхранявана в паметта, а ЛФК – с информацията, налична в дадения момент и скоро придобита.

Дясното и лявото мозъчно полукълбо различно се вписват в координатите на времето. Дейността на дясното предимно е свързана с насоченост към минали събития, докато лявото се ориентира към бъдещето и се задейства всеки път когато трябва анализ на нова ситуация и търсене на оптимални за тази ситуация решения (напр.при нова любовна връзка

или при нова ситуация за запазване на старата).

Една от най-важните функции на предните отдели на новата кора е прогнозирането на предстоящите събития. При това лявото полукълбо определя много вероятните събития и формира закономерността в появяването на сигнали, а дясното – оценява неопределеността на средата и прогнозира малко вероятните събития.

Образът на предмета и неговия вроден или придобит зрителен обобщен символ, които са в основата на предметното мислене, се формира в дясното полукълбо, а неговото звуково обозначение, словестен, понятиен, механизъм – в лявото полукълбо.

Музиката активира дясното полукълбо, задачите изискващи запомняне – дълбоките слепоочни образувания.

Първичната обработка на емоционално оцветените зрителни впечатления е свързана също с дясната слепоочна кора, откъдето възбудните импулси се разпространяват през амигдаловидния комплекс в предната фронтална част. Способността за разбиране на езика е свързана с връзката между моторно-говорните зони в лявото полукълбо и другите области от кората.

Предните отдели от кората на лявото полукълбо на мозъка и предната словестна област на Брок, отсяващи само мотивационно-значимата информация, имат водещо значение в процеса на осъзнаване (напр. на любовта).

Развитото въображение е свързано с активността на фронталната, тилната и теменната област на дясното полукълбо. С дейността на дясната слухова слепоочна област от кората е свързано възникването на звукови ритмични образи в мозъка на поетите, а появяването на думи и рими свидетелства за въвлечане в творческия процес и на лявото полукълбо.

Функционалната асиметрия на двете мозъчни полукълба и тяхното взаимодействие, днес се приемат за невробиологичната основа на взаимодействието между осъзнатите и неосъзнатите компоненти на творческия процес (30).

Функционалната асиметрия на мозъка се проявява и в преимуществено отразяване на емоционалното състояние на човека в мимиката на лявата половина на лицето, което свидетелства за преобладаваща активност на дясното полукълбо.

Завършвайки обзора за взаимодействията в мозъка между предните отдели на новата кора, хипокампа, амигдалния комплекс и хипоталамуса може да се обобщи, че те са необходими и достатъчни за организация на поведението в координатната система: “потребности – вероятност за тяхното удовлетворяване” по механизмите реализиращи регулаторните

функции на емоциите, като основно са свързани с принципа на Доминантата на Ухтомски и имат важно адаптивно значение за организмите.

Мозъкът е изграден от 50-100 милиарда неврони, които се състоят от клетъчно тяло и разклонени израстъци – дендрити и аксон, поддържащи клетки – глия и малка част съединителна тъкан. Връзката между края на аксона и таргетната клетка е **синапсът**. Той се състои от задебелен израстък на аксона (синаптична колба), синаптично пространство и постсинаптична мембрана на следващата нервна клетка.

Така всеки неврон се свързва с до 15 000 други неврона. При 50 – 100 милиарда нервни клетки, се получава една **триизмерна мрежа от 10^{14} до 10^{15} синапса**(10). Невните клетки предават информацията под формата на електрически импулси, които създават електрическо напрежение между вътрешността на клетъчното тяло и неговото обкръжение. Междинната граница, която позволява възникването на тази разлика в заряда, достигаш до – 70mV, е **клетъчната мембрана**. Чрез не еднакво разпределение на Ca^{2+} , Na^{+} , K^{+} и Cl^{-} от двете страни на мембраната, в резултат на активен енергоконсумиращ транспорт на Na^{+} навън от клетката, а K^{+} – навътре в клетката, се създава промяна в напрежението на мембраната до нейното пълно деполяризиране. Тогава вътрешната ѝ страна е положително заредена, а външната отрицателно заредена. Тази деполяризация се означава като **акционен потенциал (АП)** и представлява **най-малката електрическа единица за информация в мозъка**. Деполяризацията възниква в определен участък от мембраната и се разпространява последователно по цялата дължина на нервните влакна (при човека със скорост до 120 м/сек.). С достигането на АП до синапса, в синаптичното пространство се освобождават различни **химически субстанции (трансмитери или медиатори)**, които дифундират от пресинаптичната към постсинаптичната мембрана, където по **рецепторни механизми**, имащи решаващо значение за начина на действие на психофармакологичните средства, предизвикват отново акционен потенциал. **Трансмитерите са материалния субстрат на информационния обмен в мозъка**, като техният ефект зависи не само от вида на трансмитера, но и от неговото количество. Трансмитерите осъществяват действието си върху определени места за свързване – **рецептори-- протеини, фиксирани в клетъчната мембрана**, които от едната си страна са вградени в екстрацелуларното пространство(т.е. в синаптичното пространство), а от другата са свързани с вътрешността на клетката. Специфичните трансмитери пасват към специфичните рецептори подобно на ключ към ключалка (**принцип на комплементарността**). Рецептори за определен трансмитер се локализируют и на постсинаптичната, и на пресинаптичната мембрана. За да може постсинаптичната мембрана

да приема нов сигнал от нов АП и ново количество освободен трансмитер, “отработения” трансмитер се поема (захваща) обратно от пресинаптичния неврон или от обкръжаващата глия. Вътре в неврона или в синаптичното пространство, трансмитерът се метаболизира до неактивни субстанции с помощта на разграждащи ензими.

Мястото на действие на психофармакологичните средства е именно синапсът. Днес вместо за клетъчни или нервни пътища в мозъка, се говори за **специфична невронална система с медиатори глутамат, аспартат, гама аминокиселина (ГАМК) или глицин** и за **неспецифична невронална система към която се отнасят норадренергичната, допаминергичната, серотонинергичната и пептидергичната системи (4).**

От своя страна рецепторите могат да бъдат разделени на две големи групи: **йонотропни** (имат интегриран канал за електрически заредени частици), чиято пропускливост се променя от трансмитера чрез промяна в пространствената структура на рецептора и **метаботропни** (без вграден йонен канал; функционират свързани в каскада с вторични посредници (например цАМФ), които влияейки върху йонните канали повлияващи вътреклетъчната обмяна на веществата, предизвикват активиране на “наследствени субстанции”. Допаминовите рецептори са от този тип. (10) Към тази група са и G-белтъците (гуанозинтрифосфат свързващи белтъци) в плазматичната мембрана.

Мембранните липиди не само формират динамичния двоен слой на плазматичната мембрана на еукариотната клетка, но тези от тях свързани с ненаситените мастни киселини, образуват рецепторно медираните продукти играещи ролята на посредници от втори порядък- невромодулатори (простагландини, простацилин, тромбоксани и левкотрени). Известни са и механизмите на рецепторна интернализация (за инсулиновия рецептор, за рецепторите на растежните фактори и за β – адренергичните агонисти) и за хидрофобните лиганди (стероидните хормони и тиреоидния хормон).

Психофармакологичните средства, действащи на синапсите освен върху мозъка, въздействат и върху различните органи и системи в организма в зависимост от тяхната инервация от **Периферната** (излизаща от Ц.Н.С.) **нервна система**. Тя се дели на **соматична**(за скелетната мускулатура и двигателните функции) и **вегетативна--автономна** (за растежа на организма) с **нейните два раздела от симпатикови и парасимпатикови нерви**, образуващи по хода си **ганглии**. Симпатиковите и парасимпатиковите нерви са функционални антагонисти, и органите които са свързани едновременно и с двата раздела, при разделното дразнене на нервите, реагират противоположно.

Предаването на нервните импулси чрез невротрансмитерите в синапсите в Ц.Н.С., периферните ганглии и от нерва към органа, за центробежните нерви е чрез ацетилхолин, норадреналин и адреналин, докато за Ц.Н.С. освен тях се включват и серотонин, допамин, гама аминокиселина и др.

Синапсите, използващи ацетилхолин се наричат холинергични, а тези работещи с норадреналин и адреналин – адренергични.

Ацетилхолинът се синтезира от **холин и оцетна киселина** при участието на ензима холинацетилтрансфераза, вътреклетъчно в нервните окончания, съхранява се във везикули и цитоплазмата на нервните окончания, от където се освобождава в синаптичната цепка. Там след пренасяне на импулса се разгражда от ензима ацетилхолинестераза.

Източник на **допамин, норадреналин и адреналин (наричани общо катехоламини)** са норадренергичните неврони, адреналните и екстраадреналните хромафинни клетки, където се синтезират чрез координирана активност на ензимен апарат, (Mg^{2+} -активирана аденозинтрифосфатаза и др.), от **тирозин**, а съхранението им е в специализирани интрацелуларни везикули. Интересна в конкретния случай взаимовръзка, за която ще стане дума по-надолу, е че предизвиканото от тирозина активиране на синтезата на допамин в *eminentia mediana*, води до понижаване на секрецията на хипофизарния хормон пролактин.

Холинергичните ацетилхолинови синапси са: от двигателните нерви към скелетните мускули; от преганглионарните парасимпатикови и симпатикови нервни влакна към невроните на автономните ганглии и мозъчния слой на надбъбреците; от постганглионарните парасимпатикови влакна инервиращи сърцето, и някои постганглионарни симпатикови влакна инервиращи жлезите и гладките мускули. **Основните холинергични системи в мозъка** са в ретикуларната формация и централната област на средния мозък и са насочени към зрителния хълм, базалните ганглии и други области на средния, междинния и предния мозък, влизащи в състава на възходящата ретикуларна активираща система. Доказано е че те участват в регулацията на процесите на паметта, съня, настроението, емоциите. Понижената им активност играе роля в патогенезата на деменцията, болестта на Алцхаймер, халюцинациите и др. “Най-тесните” места на холинергичното предаване са разположени пресинаптично. Недостигът на холин, промените в йонния състав ($K^+, Na^+, Ca^{2+}, Mg^{2+}$) и даже механичната травма могат да доведат до пресинаптичен блок в холинергичното (чрез ацетилхолин) предаване.

Местата където **норадреналина** прехвърля предаваната по норадренергичните неврони информация върху ефекторната мембрана, са

области в които тези две структури са най-близко разположени. Тези зони за комуникация са изградени по различен начин в Ц.Н.С. и В.Н.С. *В Ц.Н.С.- конвенционални аксо-дендритни мембранни специализации (синапси), а във В.Н.С.- тесни, средни или широки нервно-ефекторни контакти (neuroeffector junction)*

Всички норадреналинови ефекторни клетки са снабдени със специализирани **адренорецептори** – α (α_1 и α_2) и β (β_1 и β_2), подразделени според активността на адреналина и норадреналина. Алфа (α) рецепторите медираат контракции в гладките мускули; бета (β) рецепторите медираат релаксация на гладките мускули и позитивен инотропизъм в сърцето. *Макар и повсеместни, норадреналиновите неврони са концентрирани главно в подкоровите структури на средния и междинен мозък, които контролират емоционалната сфера, особено чувството за глад и ситост, и поддържане на телесната температура т.е. “системата за възнаграждения” в мозъка. Към нея са и вентралната тегментална област и нуклеус каудатус, притежаваща гъста мрежа от допаминови рецептори (33).*

Определени източници на нервно възбуждение (хазарт, вълнуващи дейности, новости, хронична и прогресивна мания за възбуждащи игри и др.) предизвикват отделянето на **катехоламините невротрансмитери**: норадреналин, по-мощния адреналин, както и техният предшественик допамин(24, 6), които са медиатори или модулатори в Системата за самостимулация на “положителното” подкрепяне –“награждаване” от поведението на човека и висшите животни. Още повече, че топографско анатомичното разположение на катехоламините неврохимически системи в мозъка, обхваща 92% от всички точки участващи в системата за самостимулация. По този начин **катехоламините невротрансмитери са “посредници на инициативността, стимул за действие” водещи до удоволствие (“положително подкрепяне”)** от това действие или поведение.

Човекът, както и висшите животни, разполага с две мозъчни системи на удоволствието: първата предизвиква и придружава действието, а втората – поражда задоволство от постигнатата цел. Според първата за да действаме не е достатъчно да имаме причини, трябва да имаме желание за действие и фактът че сме активни да ни създава удоволствие. Когато личността е лишена от това удоволствие (инструмент на еволюцията!), тя остава бездейна независимо от наличието на осъзнати или неосъзнати причини за действие. Това разбиране на механизмите, е от важно приложно значение за осъществяването на промоция на здравето на човека. В процеса на действие, чувството за задоволство се поддържа от

катехоламиновата медиаторна система.

Нещо повече, чувството “Любов”, както беше обяснено психологически по напред (25), е емоционален динамичен процес от последователни фази: контакт, въвличане, интимност, изчерпване, прекъсване.

При “контакта” (придружен с харесване, т.е. оценка за красота и привличане, флирт, секс), Аз-ът активно действа за да “завоюва”, да “вземе”, да “притежава” “типичното, безличното”, при което получава удоволствие по Формулата на емоциите от това действие на самодоказване – норадреналинът е моментно висок, системата за самостимулация се активира.

При “въвличането” (придружено с романтично влюбване и секс) Аз-ът “сега” се стреми към временно премахване на “его-границата”, подтикван от мотивацията по Формулата на емоциите и Таблица 1 – “да спечели награда”, която е “сливането на Аз-ът с друга индивидуалност, т.е. премахването на дистанцията и прекратяване на самотата му”. При това се изживяват чувства на възторг, щастие, радост. Допаминът, чийто внезапен “прилив” и “ритмично отделяне” придружават чувството “страст,” и са в основата на “романтичната любов,” а оттам и норадреналинът, се поддържат във високи и продължителни концентрации; системата за самостимулация положително подкрепя поведението на човека.

При “интимността” чувствата на щастие се засилват, съответно катехоламините са с трайно високи нива. Мозъкът, обаче, има свойството да се адаптира към прекомерното и продължително стимулиране от катехоламините (както и към някои други психоактивни вещества), и “пропитата с допамин романтична любов и страст” свършват.

Това във времето съвпада с периода на отглеждане на ново поколение (при човека на дете до 4-5 годишна възраст), когато то може да се отглежда вече от други възрастни индивиди, а майката и бащата по между си или с други партньори, отново могат да продължат биологичното размножаване на вида. Във времето обаче след раждането, когато се отглежда новото поколение нуждаещо се от спокойствие и много грижи и от двамата родители, се поражда чувства на сближаване, обвързване, привързаност. От физиологична и биохимична гледна точка, те се предизвикват от октапептидният **хормон – окситоцин** (33,40,14). Той произхожда от хипоталамуса и се депонира в задния отдел на хипофизата. Окситоцинът, под формата на назален спрей (Syntocinon) или синтетичният му аналог-Дезаминоокситоцин (Sandopart –букални таблетки за смучене), заедно с естрогенните хормони и Ca^{2+} (необходим за действието на актина и миозина в мускулите), предизвикват дозозависими съкращения на гладката

мускулатура на небременната и бременната матка, и на мускулните клетки на млечните жлези. Той засилва чувствеността на жените и ”ги довежда до истинска експлозия”(в. Билд-1998г.) Това действие на окситоцина специално при млечните жлези е възможно да се блокира от катехоламините(40) Подобно утеротонично действие имат известните лекарствени растителни дроги и препарати от тях : *Secale cornutum* (ергоалкалоиди), кора от *Vilurnum opulus*, надземната част от *Polygonum hydropiper*, *Capsella bursa pastoris*, *Urtica dioica*, и други. *Докато новостите, нервното напрежение, чувството за физическо привличане са свързани с допамина, норадреналина и адреналина, то физическото докосване, масаж, галене, целувки, отключват производството на ендогенен окситоцин и така поддържат близостта и привързаността с партньора.* Именно в предизвикването на отделяне на окситоцин и неговото сенсibiliзиращо и контрахиращо действие върху матката, позволяващо по лесно достигане до оргазъм (а от там и отделяне на яйцеклетки), е значението за жената на любовната игра преди полов акт. При мъжа, и при жената, тези действия се подкрепят положително от приятните тактилни и изобщо сетивни усещания – от петте сетива и на трите нива на съзнание, подсъзнание, свръхсъзнание, водещи до удоволствие от красивото, т.е. здраво, хармонично и целесъобразно развито човешко тяло, и феромоните излъчвани от него – биохимична и потребностно-емоционална интуитивна или осъзната оценка.

Този пример показва **превръщането на нервните импулси в хормонални сигнали и ролята на Ц.Н.С.в регулирането на хормоналната секреция. От друга страна, хормоните, явявайки се невромодулатори, пряко регулират в Ц.Н.С. функциите на много невротрансмитери.** Интересен в това отношение във връзка с либидото, е и хипофизарният хормон – полипептид – **пролактин**. Той стимулира мамогенезата, секрецията на мляко, регулира дейността на яйчниците и семенниците(чрез лутеотропните рецептори) и на надбъбречните жлези(40,14). Във физиологични условия неговата секреция не се влияе стимулиращо от серотонин, хистамин, гама аминомаслена киселина(ГАМК), ендорфини, бомбезин и др., или подтискащо от норадреналин, ацетилхолин, ГАМК. Физиологичните стимули на секрецията на пролактина са сънят, физическата активност, стресът, хипогликемията, дразнене на пъпката на млечната жлеза(при кърмене), вече осъщественият половият акт, естрогените, т.е. действия и състояния свързани с намалено полово либидо, което е оправдано от биологична гледна точка при изброените действия и състояния. Вижда се, че **всички физиологични или екзогенни фактори отслабващи секрецията или действието на допамина, повишават нивото на пролактина, при което**

се понижава либидото и потентността (еректилната функция).

Към препаратите предизвикващи хиперпродукция на пролактин са невротиптиците (хлорпромазин,бутирофенон,пимозид),антидепресантите(имипрамин,амитриптилин и др.), антихипертензивните средства (α -метилдопа, резерпин и др.)

Обратно, агонистите (синергично действащи) **на допамина** (например производните на ергомина – алкалоиди от гъбата *Claviceps purpurea*-мораво рогче по ръжта) **и засилената синтеза на допамин** (например чрез витамин В6, явяващ се ко-фактор в превръщането на L-Допа в допамин при наличието на достатъчно тирозин), **инхибират секрецията на пролактина**. Към препаратите, инхибиращи секрецията на пролактина и **нормализиращи либидото и потентността** са допаминергичните средства Бромокриптин(*Parlodel*) по 1,25 до 2,5 мг. 3 пъти дневно; Допергин или Лизенил, Метероголин, Перголид – производни на ерголина. Други примери за психофармакологичното действие на неврохормони е **лечението на полови извращения** (педофилия, изнасилвания, ексхибиционизъм, хиперсексуалност) с **антиандрогенни хормони** – Ципротерон ацетат (*Androcur*), съпровождани с психотерапия за личността и социална преориентация на Аз-ът, като елементи от промоцията на здравето.

Ендорфините и енкефалините от хипофизата се използват в терапията на депресията и за овладяване на болковия синдром (съвместно с иглотерапията като метод от холистичната медицина), а **Бомбезина** (невропептиден стомашно-чревен хормон-невромодулятор със стимулиращ хипоталамусен ефект) може да се използва като аноректик при **лечение на затлъстяването** (с цел - здраве, хармоничност, простота, любов!), тъй като оказва ефект и в стомашно-чревния тракт -стимулира стомашно-киселинната и панкреасната секреция и епинефритното отделяне от надбъбречните жлези; подтиква моторната активност на стомаха и червата(5).

Ставаясно, ченервнатаиендокринната системи, взаимодействайки, обуславят двойна защита на адаптацияните психосоматични и емоционални реакции на организма. При това за нервната система е характерно програмиране на бързите процеси, а на ендокринната система – по-бавните. Филогенетичните най-древни хормони се произвеждат в нервните клетки и чрез рецепторния механизъм участват в предаването на сигнала във функционалните системи на организма като електрически импулс, а нервните импулси в много случай се превръщат в хормонални сигнали чрез регулиране на секрецията им от ендокринните жлези. Съществуващата структурна комплементарност (“ключ-ключалка”) и физикохимичните сили на свързване (водородни, Вандерваалсови,

йонни или ковалентни връзки) са в основата на **Рецепторната теория за взаимодействието между рецепторите, невротрансмитерите и хормоните.**

Връщайки се към разглеждането на емоционалния динамичен и цикличен процес

“Любов” във фазата на “интимността”(25), то с развитието ѝ във времето, се добавя и “посвещаването”, “отдаването”, “разширяването” на Аз-ът от индивидуална свобода, към обща и продължителна хармония с другия, към “споделена свобода с другия (с другите)”. Доминира инстинкта за продължение на рода. Усещат се безстрашие, увереност, тържество, екстаз (по Формулата на емоциите и таблица 1). Това е механизмът на статичното удоволствие от “заслужената почивка” и удовлетвореност от постигнатата цел, характерни за **втората мозъчна система за удоволствие, обусловена от отделянето на ендогенните невромодулаторни опиоидни пептиди-енкефалини и ендорфини (17).**

За разлика от невротрансмитерите, които оперират с йонни и електрични процеси, невромодулаторите включват (подобно на хормоните) метаболитни промени в белтъчното фосфорилиране чрез cAMP, cGMP, инозитолтрифосфат, обуславящи по-бавно настъпващ, но по продължителен ефект на невромодулатора. Например времето за синтез на преопиомеланокортина в аденохипофизните клетки е 15 минути, а превръщането му в β -ендорфин е със скорост $T \frac{1}{2} = 32$ минути до $T \frac{1}{2} = 16$ минути след стрес. *Те се получават чрез ензимно фрагментиране от генетично определени три прекурсори, в секторни гранули на невронни структури в мозъка, свързани със стресовите отговори на организма, най-вече на нивата отговорни за възприемането, провеждането и осъзнаването на болката, както и за регулацията на вегетативните функции, главно чрез *n.vagus*.*

Трите опиоидни системи са в тясна анатомична и функционална взаимовръзка с петте невротрансмитерни системи—норадренергична, допаминергична, серотонинергична, ГАМК и холинергична. *Взаимоотношенията между трансмитерите и опиоидните модулатори са двустранни.* Опиоидите най-често инхибират освобождаването на трансмитери, докато трансмитерите засилват или инхибират в зависимост от концентрацията си, освобождаването на модулатори.

Ролята на ендогенните опиоиди е да намаляват амплитудата на допустимите отклонения във функцията на най-засегнатата от стресорните взаимодействия невротрансмитерна система. Така става ясно тяхното отделяне и действие точно **във фазата на “спокойната и продължителна интимност” в любовта.** Акупунктурата, спортното натоварване,

клонидинът (Chlophazolin tabl. 75-150 mg.), метамизолът (Analgin) особено в комбинация с фосфодиестеразни инхибитори и адренергични средства, изопреналинът, Ca^{2+} , норадреналинът, серотонинът и др. увеличават освобождаването на β -ендорфин.

Инхибитори на ензимите – енкефалинази, които разграждат енкефалините (бацитрацин, пуромицин, D-фенилаланин–ДФА като перорални средства), водят до натрупването им и до продължителна аналгезия при пациенти резистентни на наркотични аналгетици и акупунктура. Освен това ДФА има и противовъзпалителен ефект поради антагонизъм с простагландините на ниво ноцирецептор и вероятно антидеструктивни свойства при артрит.

Тези методи за увеличаване отделянето на β -ендорфин и намаляване на разграждането енкефалина биха могли да се използват **целенасочено за увеличаване продължителността на фазата на** интимността **“в любовта**.

Инхибиращ ефект върху освобождаването на β -ендорфин имат допаминът, бромокриптинът, ГАМК и др.

Абстинентният синдром при отнемане на опиата или опиоидите, може да се отслаби чрез прилагането на α_2 -антагониста клонидин (хлофазолин), който подтиска освобождаването на катехоламини. Този ефект би могъл да се използва и за овладяване на **“любовната мъка”** – състояние подобно на абстинентен синдром във фазата **“прекъсване”** на любовния процес.

Опиоидната система е изградена от централната и периферната част, които реализират противоположни ефекти: централната-аналгезия, еуфория и позитивно възнаграждение, а периферната- хипералгезия, анерзивни реакции от вътрешните органи, инервирани главно от n. vagus, т.е. като свързват болковата перцепция с мотивацията, те обезпечават оптималното адаптиране на организма. В това е биологичната същност на ендогенната опиоидна система.

Функционалният адекватен фон на физиологичен покой на нервните структури в Ц.Н.С. намиращи се в състояние с преобладаване на процесите на подтискане, е особено важен за *финно* (в това число на емоциите и чувствата) регулиране отношението между възбудните и задръжните процеси в мозъка.

Оптимизацията на това отношение е важно за адапционните и енергийни процеси на Ц.Н.С. и се характеризира като **положителен ноотропен ефект**. Гама аминомаслената киселина (ГАМК) (GABA) (2,18,21) е невротрансмитерна аминокиселина и е подтискащ пресинаптичен медиатор, концентриран основно в сивото вещество на кората на мозъка, където се осъществяват основно висшите асоциативни,

интегративни и емоционални функции, сензорните функции, агресивното поведение, състоянието на тревожност, абстинентният синдром. Около 25% до 50% от централните синапси използват ГАМК като техен невромодулятор.

Постсинаптичното модулаторно действие на ГАМК е чрез постсинаптичните рецептори за нея (супрамолекулни протеинови комплекси включени в двойния липиден слой на мембраната в постсинаптичната клетка). Тяхното активиране модифицира допаминовия кръг, влияе на освобождаването на допамин, ацетилхолин и на самата ГАМК в различните мозъчни структури. Модулира се хормонната активност чрез пряко или косвено предизвиквани промени в освобождаването от хипофизата на пролактина, растежния хормон тиреотропния и гонадотропните хормони, АКТХ и вазопресин, и от хипоталамуса – кортикотропносвобождаващия хормон и α -MSH.

Измененията в мозъчната ГАМК–ергична медиация играят роля в множество неврологично-психиатрични нарушения (епилепсия, Паркинсонова болест, Хънтингтонова хорея)

Освен това ГАМК, като биологично активно съединение се “намесва” и във въглеродородния, и белтъчен обмен, и в другите катаболни процеси. В малки дози тя повишава проницаемостта мембраните по отношение на глюкозата, а в големи дози действа противоположно. Тя усилва произвеждането на адреналин от надбъбреците чрез въздействие върху хипоталамо-симпатоадреналиновата система и намалява съдържанието на катехоламините (допамин, норадреналин и адреналин) в различните образувания на главния мозък(2)

ГАМК се образува в организма от **глутаминова киселина** при участието на ензима глутаминдекарбоксилаза.

Към аминокиселините невромедиатори са и **глицинът**(предимно в гръбначния мозък – медиатор на пресинаптичните инхибиторни импулси от локалната невронална връзка към мотоневрона), **и глутаматът и аспартатът**, които активират почти всички неврони и опосредстват възбудните процеси.

Когато се разглежда въпросът за взаимодействията между различните медиаторни системи, от значение е и **времметраенето на предизвиканите функционални отклонения** в една или друга медиация. Продължителното въздействие с активиращи или подтискащи дадена невротрансмитерана система вещества, или действия (например в посочените по горе фази на динамичния процес на любовта), предизвиква изменения с адаптивно-хомеостазен характер в реактивността на дадената система, и на другите медиаторни системи, с които тя е във взаимоотношения. Те са обусловени

от промени в броя и афинитета на съответните рецептори или / и в производството и метаболизма на съответния медиатор, и са насочени към възстановяване на хомеостазата на клетъчно ниво, и на психично ниво.

Продължителното синтезиране или прилагане на опиоиди води до непрекъснатото инхибиране отделянето на катехоламини, които са медиатори в системата за самостимулация на “положителното” подкрепяне на човешките дейности и чувства, особено когато големината на потребностите нараства, а вероятността за удовлетворяването им намалява(съгласно Формулата на емоциите във фаза на “изчерпване” на любовта). Тя се характеризира с чувство на неудовлетвореност поради разминаването между “очаквано и получено”, водещо до разочарование, депресия, нещастие, до отчуждение, тревога, отвращение, ярост, взаимодействащи и с основните седем инстинкта, описани по горе. Тази дисстресова ситуация травмира психиката, като патогенността ѝ е в тясна зависимост от особеностите на личността, нейната ценостна система и потребностно-емоционалната ѝ, и инстинктивна ориентация.

“Аз-ът” започва да се възприема като “разделен-от-другия” и започва да изгражда своя живот като “живот-отделно-от-другия”. Това е **фазата на “прекъсване” на любовта** като процес. При нея опиоидните пептиди рязко намаляват, а се засилва значението и количеството на норадреналина. Системата за положителното саморегулиране, като необходим адаптационен механизъм, се активира и **Аз-ът се насочва да действа отново за нови “контакти”**, в които да “да завоюва”, да “взема”, първоначално “типичното”, “безличното”, преди чрез “отдаването си” да го превърне в “неповторимото”, в “общото и свободното”

На невромедиаторно ниво това се постига чрез отслабване (например от достатъчно серотонин) на негативно подкрепващите (“наказващи”) въздействия при едновременно засилване на положителното подкрепление (“награждаващи”) от допамина(7), а на мозъчно ниво—чрез еластичността на невродинамичните процеси в условията на **биоправление с обратна връзка**, характеризираща се с “функционалното ядро “ (връзки между вида и цикличността на мозъчните вълни, заснемани чрез ЕЕГ, описани по горе) и с промяна в обмяната на веществата и изразходването на енергия в определени мозъчни структури, свързани с конкретните за всяка фаза на любовта нервнотрансмитерни системи(заснети чрез Ядрено-магнитен резонанс) и позволяващи обективни “снимки” на емоционалните състояния.

Докато холинергичната система участва като отключващ (тригерен) механизъм в емоционалните реакции, катехоламинергичните и индоламинергичните, (серотонинергичните)

системи на мозъка са звената на структурно-функционалната организация на емоциите, и емоционалната памет, които имат генетично закрепени анатомични връзки с други отдели на Ц.Н.С. Тяхното влияние се състои в положително или отрицателно емоционално възбуждане, което обуславя запаметяването на емоционално значимите събития (факторът f във Формулата на емоциите). Формирането на емоционално-негативно състояние е свързано с преобладаване на норадренергичните механизми, а емоционално-позитивните състояния със серотонинергичната система. Едновременното понижаване на съдържанието на норадреналина и серотонина води до понижаване на реактивността към позитивно подкрепящите стимули, и повишаване към негативно подкрепящите. При намаляване съдържанието на норадреналина (т.е. относително преобладаване на серотонина) поведението в нова обстановка е по-активно, намалено е емоционалното напрежение. При понижаване нивото на серотонина в мозъка, се появява по голяма страхливост. Серотонинът играе роля в емоционално позитивни поведенчески реакции свързани с безопасността, а норадреналинът — при реакции свързани с търсене, бдителност и емоционално-позитивни поведенчески реакции, обуславящи целесъобразното поведение, особено при емоционален стрес.

Активността на различните медиаторни системи е тясно обвързана, като не е толкова важно нивото на отделен трансмитер в мозъка, колкото баланса между различните биологично активни вещества.

В това е и мъдростта на еволюцията, осигуряваща биохимичен, неврофизиологичен, емоционален и инстинктивен оптимум за продължаване съществуването и развитието на биологичния вид, чрез мотивация на различни нива действията на индивидите. Това е в пълно съгласие със законите на диалектиката ; с новата(старата!) представа за света, произтичаща от теорията на физичния вакуум и торсионните полета (39), обособяваща три свята на нашата реалност : на грубата материя , на финната материя и на висшата реалност; и с холограмно—информационния принцип на работа на мозъка(28).

Именно неврохимическите системи на мозъка са материалният субстрат с който взаимодействат психофармакологичните средства.

Установено е, че психотравмите на фона на налична генетична предиспозиция и особено в зимния, есенния и пролетния сезон, влияят на неврохуморалните и невроендокринни механизми, които в крайна сметка повлияват броя и чувствителността на **серотониновите 5HT_{1a} рецептори**, регулиращи функцията на серотонинергичната нервнотрансмитерна

система в мозъка. Така се стига до **Депресията и депресивните разстройства на настроението, активността, имунитета, мисленето, съня, апетита, сексуалността и способността за изпитване на удоволствие (и нерядко до самоубийство)**, продължаващи средно от 3 до 6 месеца и често рецидивиращи.

По данни на СЗО разпространеността на депресията е около 10% -20% Всяка година повече от 50 милиона човека се разболяват от нея и се нуждаят от лечение. При това съотношението жени/мъже е 2:1, като депресията се изживява по различен начин при жените и мъжете.

Серотонинът контролира и тонуса на мозъчните кръвоносни съдове и центъра на повръщането, свързани с появата на мигрената. **Дефицитът на серотонин** води до влошаване на всяка една от тези функции, особено ако нивото му се понижи с 20-25%, склонността към самоубийство в човека рязко -4 до-6 пъти нараства. Той става и по склонен към “бурни действия и силни чувства”, но без да издава намерението си за планирано самоубийство. Серотониновият недостиг води до понижена глюкозна концентрация в определени мозъчни региони. Така се обяснява до голяма степен загубата на контрол върху авто-агресивните и ало-агресивните импулси. Този симптокомплекс се обозначава като “low-serotonin-syndrome”. Централен серотонинов дефицит се среща често и при булимията и при алкохолизма – типII. Тази връзка между депресиите, тревожно-страховите състояния, мигрената, самоубийственото поведение, нарушенията в храненето и алкохолизма се означава като “serotonin-dysfunction-syndrom”(3)

Серотонинът е индолово производно (индолилалкиламин-5-хидрокситриптамин -5НТР), което се отнася към групата на биогенните амини(5,1,21).Вбозайницитеоколо90%отсъдържащиясевтялотосеротонин е локализиран в стомашно чревния тракт, главно в ентохромафинните клетки. Останалата част се намира в тромбоцитите(8%) и в Ц.Н.С.(2%). Концентрацията на серотонин в нормалната човешка кръв е 0,51 -1,08 $\mu\text{mol/l}$, като общото му съдържание е около 10мг. В мозъка разпределението на 5НТР е главно в 9 групи клетъчни тела, условно разделени на преден и заден рафален комплекс по средната линия на мозъчния ствол. Особено голяма група серотонинергични неврони има в nucleus raphe dorsalis, в area postrema, в locus coeruleus и др. Малки количества серотонин има в секреторните гранули на много ендокринни клетки, произвеждащи пептидни хормони.

В организма серотонинът се произвежда от незаменимата аминокиселина триптофан постъпваща с белтъка от храната. Дневната нужда от триптофан е 6 - 9мг/кг телесна маса. Почти половината от приетия с храната триптофан се изхвърля с урината и само 1-2% се метаболизира

до серотонин. Превръщането на триптофана до серотонин (а от него до мелатонин в епифизата), са ензимни процеси. В началото под въздействието на триптофан-5-монооксигеназа в присъствието на медни йони се образува 5-хидрокситриптофан, от който се образува серотонин под въздействието на неспецифична ароматна L-аминокиселинна декарбоксилаза, (участваща в синтеза и на катехоламините) с кофактор витамин В6 (пиридоксалфосфат). Основна роля в метаболизирането на 80% от 5НТР и на нордреналина имат ензимите моноаминоксидаза (МАО) и катехоламинорто-орто-метилтрансфераза(КОМТ). МАО чрез оксидативно дезаминиране превръща 5НТР в 5-хидроксииндолоцетен алдехид и съответната киселина излъчвана през бъбреците. В цитоплазмата 5НТР се поема от секреторни гранули (везикули) и се депонира в тях до получаване на сигнал за секретирането му.

Серотонин-мелатониновата обмяна е специфична за Епифизата (Epiphysis cerebri или Corpus pineale). Там последователно от триптофан се получават серотонин (5-хидрокситриптамин) и N-ацетилсеротонин, от които с помощта на ензим специфичен за епифизата – хидроксииндол-0-метилтрансфераза (**ХИОМТ**) се получава мелатонин (5-метокси- N-ацетилтриптамин). Активността на ензима ХИОМТ се повишава на тъмно и синтезата на мелатонина в епифизата се засилва, а се подтиска от светлината, като това зависи от дължината на светлинната вълна. *Хиперицина и псевдохиперицина* (кондензирани антрахинонови димери от надземната част на растението Жълт кантарион) , чиито нива в кръвта достигат максимум след 5 часа от пероралното им приемане в еднократни дози 0,25-0,50 мг. , абсорбират светлината в дълговълновия обхват (при падаща светлина с 295ммк, те флуорисцират с 338ммк.), и значително подобряват оползотворяването ѝ, при което се повишава активността на ХИОМТ и количеството мелатонин се увеличава до 100 пико грама на 1 мл. кръвна плазма към 2 часа през нощта, когато е физиологичния му максимум ~ 92 пико грама на 1 мл, а количеството серотонин намалява. При млекопитаещите, светлинният сигнал достига до епифизата през ретикулума на окото, долен акцесорен оптичен тракт, преганглионарни симпатични влакна, горни шийни ганглии, nervi cranii, чийто окончания се допират с паренхиматозните клетки на епифизата. (проф.д-р. Д.Мьолер,1995г; проф.д-р. Йозеф Хьолц).

Мелатонинът, без да има ярко изразен пряк биологичен ефект на жизнено важните органи и системи на организма, е водещото БАВ от епифизата, което влияе на ендокринната регулация на организма – подтиска гонадите (пряко и опосредствено чрез хипофизата; блокира половата активност, задържа еструса, забавя половото съзряване). Подобно е

действието му върху гонадите и през хипоталамуса, връзката между който и епифизата е през мозъчните стомахчета и гръбначно-мозъчния ликвор - в хипоталамусовите центрове. Мелатонина действа антагонистично и на хипоталамуса, в който значително се понижава нивото на синтез на специфични белтъци – аденохипофизотропните хормони – статини и либерини, които постъпвайки в хипофизата, стимулират отделянето на нейните хормони в т.ч. и лутеинизиращия и фолекулостимулиращия, които пък въздействат върху яйчниците. Пролактина също се намалява. Въвеждането на мелатонин в човека, предизвиква лека еуфория и сън.

Успоредно с мелатонина и серотонина, в епифизата има сравнително голямо количество норадреналин, източник за който са терминалите на симпатическите нерви, където той се образува. На тъмно секрецията на норадреналин се повишава. Светлината инхибира отделянето на норадреналина от симпатичните нервни окончания. При това концентрацията в епифизата на серотонин е най голяма през деня и минимална през нощта, а за норадреналина е обратно.

В епифизата, предимно норадреналина стимулира образуването на мелатонин чрез увеличаване активността на ензима ХИОМТ. Стресът също стимулира отделянето на мелатонин. Освен това в епифизата има и адреногломерулотропин – продукт от редукцията на мелатонина, фосфолипидите и др. *Изобщо епифизата е невроендокринен трансдуктор, не само по отношение на светлинното въздействие през очите, но и на съответните дразнения постъпващи в мозъка от обонятелния анализатор (неговото дразнене води до атрофия на епифизата), и от двигателната активност на организма (по голямата активност стимулира епифизата). Периодичната дейност на епифизата се отразява на функциите на ендокринната система, което е пряко свързано с денонощните биоритми и хомеостазата на организма, както и с “биологичния му часовник” за вроден ендокринен ритъм.* Налице е динамично биохимично равновесие, като всяко негово трайно нарушение е патология, а възстановяването му – нормализация. При необходимост, увеличаването продукцията на мелатонин и норадреналин и намаляването на серотонина през деня, позволява получаването на антидепресивен ефект в будната фаза на денонощието и благоприятно повлияване на фазата на съня, съпроводено с подтискане на половата система.

Съпосочно действат и *бифлавоноидите* (флавонолите хиперозид и кверцитрин) от Жълт кантарион (*Herba Hyperici perforati*), които поради своя голям афинитет към бензодиазепин-рецепторите предизвикват седативен ефект, а чрез значително подтискане на моноаминоксидазата тип А, увеличават антидепресивното действие на хиперицина.

Серотонинергичните нервни окончания, както и тромбоцитите притежават **ефективен механизъм за обратно поемане (reuptake) на освободения серотонин и норадреналин**, подобен на механизмите за обратно поемане на катехоламините. Така, освен чрез разграждането на серотонина и катехоламините норадреналин, адреналин и допамин съответно от MAO и КОМТ, концентрацията им в мозъка се намалява, а от там и действието им като невротрансмитери в синаптичното пространство се модулира. Подтискането на тези механизми чрез лекарства (3,4,34)- **антидепресанти – инхибитори на обратното поемане**: трициклични, тетрациклични, моно- и би-циклични антидепресанти например, съответно – Amitriptylin, Ludiomil, Prozac, Fevarin, Zoloft, Seropram-citalopram, серотонин-норадреналин активния Venlafaxine или - **обратими селективни инхибитори на MAO за тип А**- Moclobenidum (Aurorix), Toloxatone (Humoryl), позволява чрез намеса в обмяната на веществата в невроните и психотерапия, да се преодоляват депресивните и емоционални разстройства. Това е и съвременната лечебна стратегия за тях, отчитаща и потребностно - информационната, емоционална и инстинктивна характеристика на Аз-а. *От основно значение за разбиране и управление на механизмите на действие на антидепресантите, е знанието за тяхното взаимодействие със съответните рецептори (27,21) съгласно Рецепторната теория за лиганд-рецепторното взаимодействие (32).* **Серотониновите рецептори** са множества (констелации) от хомогенни макромолекули, вградени в плазматичните мембрани, които трансформират молекулярния сигнал от серотонина и неговите аналози в специфичен клетъчен отговор. Те са локализирани на пре- и пост-синаптичните мембрани; на невронните мембрани; и в миоцитите. Те участват в регулацията на функциите на Ц.Н.С. и периферните органи. *Тяхното функциониране зависи от липидната микросреда в мембраните. Числото им може да се променя под въздействието на различни лекарствени вещества – невролептици, антидепресанти и др.* Серотониновите рецептори са от три вида – **М, Д и Т**, като в главния мозък на млекопитаещите са намерени 5HT₁ и 5HT₂ рецептори. Серотониновите антагонисти имат по голямо сродство с 5HT₂, а индолите производни – с 5HT₁.

Антидепресантите (главно трицикличните) имат най-голямо сродство към хистаминовите рецептори, високо сродство към М-холинорецепторите, α-адренорецепторите, 5HT₂-рецепторите и по-слабо сродство към допаминовите рецептори и β-адренорецепторите. В такава градация са и ефектите на антидепресантите. Това обяснява и възможността за развитие на анорексогенен ефект при стимулиране на централните серотонинови рецептори, като избирателно се подтиска потреблението на небелтъчна

калорийна храна, особено важно при лечението на затлъстяването.

Изглежда серотонинергичен компонент по един или друг механизъм (директно взаимодействие или последица от независими ефекти) се включва в дейността не само на адренергичната, но и на всички медиаторни системи(21) -тези на GABA, на опиоидните пептиди и на **ундекапептидната Субстанция P (SP)**. Може да се предположи, че съдържащите се едновременно в част от невроните на *nucleus raphe dorsalis*(както и в други четири типа ко-медиаторни неврони)(21), **5НТР** и **SP**, се намират в динамично равновесие помежду си, като техните нива се колебаят съответно на физиологичните потребности на системата.

Става ясно, че **серотонинът** има разнообразни функции в Ц.Н.С. Той взема участие в регулацията на ефектите, агресивните импулси, телесната температура, кръвното налягане, хранителното и сексуалното поведение (дефицитът му ги подтиска), повръщането и болковата чувствителност. Различни психични болести се обясняват с разстроена серотонинова обмяна

Свързването на серотонина с рецепторите му е само първия етап от функционирането на серотониновия рецептор. Той зависи от достъпността на серотониновите рецептори, вградени в липидния слой на мембраните на клетките-мишени. При увеличаване на **микровискозитета (η) на липидния слой на синаптичните мембрани**, свързването на серотонина към рецептора се увеличава до $\eta = 1,75$ условни единици, след което при по-нататъчно увеличение на η , свързването намалява, вероятно поради първоначално вертикално “изтласкване” на активните центрове на рецептора на повърхността на мембраната и увеличаването на техния принос в общото свързване на серотонина. Един от възможните следващи етапи от функционирането на серотониновия рецептор – активация от серотонина на аденилатциклазата, също зависи от подвижността на липидите като се увеличава при увеличаване подвижността им (при намаляване на η)

Тоест отговорът на клетката – мишена е максимален при оптимален вискозитет на плазматичните ѝ мембрани.

Изобщо **биомембраните** (Gennis,R.B. 1989) играят ключова и уникална роля както в структурната и енергийна организация, така и във функционирането на всички клетки. В тях около 30 –40 %, а в мембраните на миелиновите обвивки на нервите – до 70 – 80 %,са разнообразните, над 100 различни типа липидни молекули, образувачи структурната им основа – бислойния асиметричен мембранен матрикс от водно-фосфолипидни системи в течно-кристална фаза с нисък вискозитет. Включените в нейния външен (предимно от фосфатидилхолин) слой белтъчни рецепторни

молекули, от една страна лесно и бързо се придвижват и създават лиганд-рецепторни комплекси, а от друга страна – лесно потъвайки по дълбоко в хидрофобната зона на мембраната контактуват с комуникативния и изпълнителния белтък във вътрешния ѝ монослой (изграден предимно от фосфатидилетаноламин). Този механизъм за трансмембрано предаване на сигнала е доказан от J.Axelrod(1984). Той изисква наличие на трансбислойна асиметрия на фосфолипидите, действие на мембранните ензими трансметилаза и фосфолипаза и изменение (намаление) на вискозитета на плазматичните мембрани. Валиден е за всички клетки с изключение на фоторецепторните. Фазовият преход на биомембраните от течно-кристално състояние във фаза "гел" намалява приблизително два порядъка "течливостта" им, тоест увеличава се вискозитета им и се нарушават функциите им за пренасяне на информацията от външната среда в клетката и за активността на мембранно локализираните ензими (Gennis R.V.1989). Такива стресорни патобиохимични въздействия, които намаляват площта на липидните молекули, а от там увеличават вискозитета им са: увеличаване на хидростатичното налягане, понижаване температурата, добавяне холестерол към фосфолипидите, прекисното окисление на полиненаситените мастно киселинни вериги на фосфолипидите (ПОЛ) или превръщането им от цис-, в транс конфигурация, действието на фосфолипазите и др. Съществено значение за структурата на клетъчните мембрани имат полиненаситените мастни киселини в цис-изомерна конфигурация (Витамин F). При тях, там където са двойните връзки между два въглеродни атома, въглеродородната верига характерно се огъва под ъгъл 123° , при което се образуват свободни пространства между мастно киселинните вериги, в които проникват стероидите (холестерол и др.), витамин Е и др. стабилизиращи биомембраните БАВ.

Максимален е ефектът ако двойните връзки са разположени по средата на въглеродородната верига, например при 9,11 и 12 въглероден атом при олеиновата, линоловата и алфалиноленовата киселини (Ивков В.Г. Берестовский Г.Н.,1981). Освен това тези цис-двойни връзки не нарушават разположението на участъците от въглеродородните вериги от C1 до C8, чийто взаимодействие чрез Вандервалсови сили, наред с хидрофобните (с ентропийна природа) сили и водородните връзки между полярните части на фосфолипидите, обуславят цялостта и структурата на бислоя на биомембраните. Линоловата ($C_{18:2}$ w6) и алфа-линоленовата ($C_{18:3}$ w3) полиненаситени мастни киселини не се синтезират в човешкия организъм (Горанов И.,Златарев.О.,Илинов,П. 1983), поради което тяхното набавяне в адекватни дози от целево конструирани фитопрепарати е от особено значение за нормалното функциониране на клетъчните биомембрани,

особено за адаптация в стресови условия.(Крепс,Е.М. 1981). Такъв фитопрепарат е “FAE” – собствен български патент №60639/1997г., който ще бъде разгледан по надолу. При това един от най-важните показатели за вискозитета–степенна ненаситеност на фосфолипидите в биомембраните намалява в редицата “Ендоплазматичен ретикулум-комплекс на Голджи-плазматична мембрана” (Коломийцева И.К. 1989). Жизнено важен показател в патобиохимията, свързан с вискозитета на биомембраните чрез ПОЛ, е т.н.”оксидантен/антиоксидантен баланс” в живия организъм.В резултат на физиологични процеси (окислително фосфорилиране, фагоцитоза, метаболизъм на архадиновата киселина и др.),както и на въздействието на външни фактори (йонизираща радиация ,електромагнитни лъчения ,химически вещества, изтощително физическо натоварване ,активация на симпатико-адреналиновата система и др.), в организма се образуват свободни радикали .Те са самостоятелно съществуващи химически частици (атоми,йони,молекули или части от молекули) които притежават един или повече несдвоени електрони на някоя от външните си електронни орбитали. Те могат да реагират с всички видове биомолекули (липиди, протеини, въглехидрати, нуклеинови киселини) като увреждат тяхната структура и модифицират нормалните им функции–т.н.оксидативен стрес. Това е тяхната важна, а в редица случаи и определяща роля в патогенезата на редица заболявания.

Разглеждайки любовта като сложен психологичен и неврохимичен процес в разновидността ѝ свързана с инстинкта за продължение на рода, трябва да се засегнат и проблемите с нормата и патологията в **човешката сексуалност**, чийто **предмет е половата дейност и половите взаимоотношения**. При тях, за разлика от животните, **сексуалното влечение(либидо) и подкрепящата го “награда”-“оргазъм”**, както и поведението, е силно зависимо и подчинено на главния мозък, въпреки че в него липсва анатомически обособен полов център, докато за ерекцията и еякулацията има два анатомически и функционално обособени полови центрове в гръбначния мозък.

Именно за това **човешката сексуална любов е много по обемна, (като диаманта) по-пълноценна като емоционално преживяване на силноудовлетворениеиудоволствие,отколкото сексабезлюбов,базиран само на рефлексорни техники и потребности**. Това извежда на преден план в сексуалната любов на хората невромедиаторните взаимоотношения, свързаните с тях фази на любовта, а не само хормоналните, или кръвоносно-съдовите ефекти, още повече че и те до голяма степен се управляват от Ц.Н.С. А от тук и значението на психофармакологията на половата система, а не само фармакология на половите и гонадотропните хормони, или на

рефлекторните актове на ерекция и еякулация.

Това открива нови възможности за лечение на смущенията в сексуалната любов при хората, за търсене на принципно нови системни афродизиаци, особено на база хилядолетния опит на фитотерапията и иглотерапията. Според тях (9) репродуктивната (половата) система е свързана със системите на белия дроб, черния дроб, бъбреците и сърцето, и се базира на енергия от комплекса на тънките черва, но “мястото й” е в комплекса на дебелото черво. Репродуктивната система се разрушава от страха (увреждащ системата на бъбреците), от тъгата (засягаща системата на белия дроб), от враждебността и ненавистта (разрушаващи чернодробната системата), от дълбоката неудолетвореност (разрушаваща системата на далак и панкреас). Тя се разрушава от фанатизма, от пренебрегване на естественото, от уродливата “разумност”, подтискаща емоционалното и биологичното в човека. Естествено тя се разрушава и от тежките условия на живот, от песимизма и депресията, от неправилния начин на живот. Подтискането на репродуктивната (половата) система съкращава живота, като това е в пряка взаимовръзка с развитието на атеросклероза и с нарушения в невроендокринната регулация, в щитовидната жлеза, в имунитета и във възникването на онкологични болести. След 37-годишна възраст не трябва да се допуска продължително полово въздържание (до завършване на климактериума при жените и до края на живота – при мъжете). При мъжете, освен това половото въздържание предизвиква и болести на простатата, а с това и импотенция.

И пак за разлика от животните, **човешката сексуална любов не е само инстинктивно средство за продължение на рода, а е вид реализиране и самодоказване на Аз-а, начин на общуване и разширяване на границите на Аз-а, метод за достигане психофизиологично и социално равновесие, чрез отдаване себе си на другия в реципрочен режим, основен метод в промоцията на здравето.** В този аспект удоволствието от половият акт, неговата честота, продължителност и оргазъм, от психофизиологично еволюционно утвърдено средство за положително подкрепление на инстинкта за продължение на рода, се превръща в самостоятелна цел към която съзнателно се стремят и мъжете, и жените. **При това оргазмът се измества към неговото осъзнато от мозъка съпреживяване, а липсата му или рядкото му получаване, както и фригидността, импотентността (в т.ч. и еректилната дисфункция), и подтиснатото полово влечение, са болестни състояния с многофакторна етиология, но еднакво увреждащи психосоматичното здраве на човека.** Колкото по голяма и двустранна е осъзнатостта и съпричастността в сексуалната любов в двойката, тоест на колкото по

високо интелектуално ниво са партньорите по Формулата на емоциите, толкова по здрава и продължителна е връзката между партньорите и тяхното физическо и сексуално адаптиране в първите три фази от динамичния процес на любовта, и толкова ”по безболезнена” е четвъртата ѝ фаза. Това закономерно се проследява и обуславя в разположението и действието на съответните преобладаващи невротрансмитери в Ц.Н.С. и П.Н.С. Например, ерекционният център, разположен в *pars intermedia* на нивото на третия, четвъртия и петия сегменти на сакралната част на гръбначния мозък се състои от холинергични неврони (ацетилхолин), а еякулационният център – от адренергични неврони (норадреналин, допамин), получаващи по аферентни ортосимпатикови влакна аферентна импулсация от тактилните рецептори в гланс пенис, респективно клитора. Еякулаторният рефлекс се отключва в резултат на възходящи нервни импулси и сумиране на тактилните дразнения в тазовите симпатикови нерви. Познаването на тази дислокация е важна за прилагането на акупунктурата и акупресурата за повлияване човешката сексуалност.

Като цяло, половата активност при човека се намира под контрола на оста: хипоталамус – хипофиза - гонади. Ерекцията се отключва от низходящи нервни импулси от мозъка, на база мисловни и емоционални процеси.

Интересно за разбиране и повлияване на емоционалните процеси (в т.ч. и любовта) е и приложението новите енерго-информационни аспекти на взаимодействия в организма, чрез Акупунктурата и Акупресурата като древни методи от холистичната медицина, които са особено действени при психосоматични заболявания, психоемоционални синдроми (например при фазите на “изчерпване” и “прекъсване” на процеса”Любов”), болкови синдроми, за овладяване на абстинентен синдром при лечение на наркомани, и т.н., а не се прилагат достатъчно компетентно и масово в съвременната европейска медицина.

Механизмите на действието на иглотерапията днес се обосновават чрез Био-електрическата, Информационно-електрическата и Електро-термическата теории за действие на акупунктурата.

Живия организъм, взаимодейства със заобикалящата среда и е принуден постоянно да се приспособява към условията ѝ, с помощта на “**биофизични точки**”. Те представляват енергийна система, за съществуването на която огромно значение имат електрическите и електромагнитните процеси, протичащи както в обкръжаваща ни среда, така и във вътрешните ни органи. Информационно-енергийният обмен между макро- и микрокосмоса се осъществява преимуществено чрез **акупунктурните биологично активни точки. (БАТ)**

Те представляват специфична система, при въздействия върху която, тя е способна адекватно да възприема и предава електромагнитни полеви сигнали. Тази информация се съпоставя в мозъка с информацията, получена от вътрешните органи и се използва като един от пусковите механизми на процеса на адаптацията.

Според биоелектрическата теория, поставянето на метални игли в електролитите на тъканите води до отделяне или поглъщане на йони от метала, създаване на потенциална разлика и галваничен ток, който променя йонния баланс в обкръжаващата ги среда, и по-специално в концентрациите на K^+ и Ca^{++} в пространството на БАТ, където има нервни вегетативни разклонения провеждащи рефлекторен импулс до системите и органите.

Електротермичната теория за механизма на акупунктурата е особено актуална. Според нея плавното или скокообразно променяне на температурата в БАТ чрез иглата, води до промяна в съпротивлението, тока и напрежението, и точно тази скокообразна промяна може да се приеме като основния процес на възникване на биоелектричния импулс. Чрез електротермичната теория математически и експериментално се доказва връзката между дебелината на иглата, метала от който е направена, топлопроводимостта му, времето на третиране на точката и ефекта, което дава възможност за научна оценка. Изведен е математически модел на предаване на възбуждането при взаимодействие на двете физически полета – термично и електрично. Това е метод, изменящ енергийния баланс в живата тъкан и повлияващ прага на възбуждане и режима на регулация на информационните процеси в нея. (А.Ромоданов, Г.Богданов, Д.Лящененко, Первичные механизмы действия иглоукалывания и прижигания, 1984г.)

Според нас се очертава интересна хипотеза за механизма на действие на иглотерапията на база взаимодействия между електротермичната теория за иглотерапията, биоенергетиката на клетъчните мембрани, рецепторната теория за лиганд-рецепторните комплекси, свързания с тях микровискозитет на клетъчните мембрани, и невротрансмитерните и хуморални механизми, за създаване и управление на цялостта на организма чрез функционалните системи – меридиани (каналите).

Връзката “Акупунктура – биоенергетика – потребности - емоции” според нас, е каскаден процес, отразяващ връзките между нивата на материята, първото стъпало в който е оптимизирането на енергетичното състояние на живата клетка (а от там и на нейното физиологично и биосинтезиращо състояние). Това става чрез оптимизиране на енергизацията на мембраните ѝ, тъй като именно мембранните биоенергитични системи са в центъра на получаване на

конвентуируема енергия използвана от живата клетка.

Всяка мембранна система изпълняваща енергитична функция превръща химическата или светлинна енергия в електрическа-трансмембранна разлика на електрическите потенциали ($\Delta \psi$) или осмотична енергия от концентрационната разлика на разтворените вещества от двете страни на мембраната.

Превръщането на енергията в биомембраните е по следната схема (по В.П. Скулачев, 1989 г.) [31]: “ енергитични ресурси $\rightarrow \Delta\mu I \rightarrow$ работа “ където $\Delta\mu I$ е трансмембранна разлика в електрохимическия потенциал на йона I. Енергийните ресурси, използвани от мембранните системи отначало се изразходват за транспорта на йона I през мембраната против силите на електрическото поле и в посока на по голямата концентрация на йона I. Този процес се нарича енергизация на мембраната. След това енергията натрупана в електрическа или осмотична (концентрационна) форма се използва в качеството на движеща сила за да се извършва полезна работа. Ролята на такъв йон играят H^+ , Na^+ , Ca^{2+} , K^+ , Cl^- . При това $\Delta\mu Ca$, $\Delta\mu K$, $\Delta\mu Cl$ играят роля само в понижаване на концентрациите на тези йони в цитозола и никога не се използват за извършване на работа, докато енергията на $\Delta\mu H$ и $\Delta\mu Na$ може обратимо да се превръща в енергия на АТФ. Ето защо “ конвертируемата енергитична валута “ на живата клетка е $\Delta\mu H$ (във вътрешната мембрана на митохондриите; обвивката на хлоропластите; външната мембрана на клетките на растенията и гъбите и мембраните на техните вакуоли и др.), $\Delta\mu Na$ (на външната клетъчна мембрана на животинската клетка) и АТФ (в останалите немембранни части на клетката). Мембраните на лизозомите, апарата на Голджи, външната мембрана на клетките на лигавицата на стомаха създават йонен градиент по схемата АТФ $\Rightarrow \Delta\mu H$. Енергията на $\Delta\mu H$ и $\Delta\mu Na$ може обратимо да се превръща в енергия на АТФ. Трансмембранната разлика в електрохимическите потенциали ($\Delta\mu H$, или протонен потенциал) се състои от два компонента : електрически ($\Delta\psi$) и химически (ΔpH) .Енергията, натрупана под формата на $\Delta\mu H$ (протонен потенциал) е :

$$\Delta\mu H = F \cdot \Delta\psi + R \cdot T \cdot \ln \frac{[H^+]_n}{[H^+]_o} \quad (\text{джаули на мол}^{-1}) \quad (1)$$

където $\Delta\psi$ е трансмембранната разлика в електропотенциалите, R- газовата константа; T- абсолютната температура; F- числото на Фарадей; $[H^+]_n$ и $[H^+]_o$ – молярните концентрации на йоните H^+ в съответно положително заредената (по-кисела) или в отрицателно заредената (по-алкална) зона от двете страни на мембраната.

За измерването на $\Delta\mu\text{H}$ във волтове, тази величина трябва да се раздели на числото на Фарадей. Полученото частно се нарича протондвижеща сила (Митчел) и се означава ΔP .

$$\text{При } 25^\circ\text{C } \Delta P = \Delta\mu\text{H}/F = \Delta\psi - 0,06 \Delta\text{pH} \quad (2)$$

където pH е отрицателният логаритъм от концентрацията на водородните йони. Следователно $\Delta\text{pH} = 1$ е еквивалент на $\Delta\psi = 0,06 \text{ V}$ или 60 mV .

Химическите реакции на преноса на електрони от донора на електрони (редуктор) към акцептора на електрони (окислител) т.е. оксиредукционните реакции играят решаваща роля в обмяната на веществата и енергията. По същество дисбаланса на тези два процеса е основата на патологията на живата клетка, а тяхното стабилно отклонение от нормата е причина за превръщането на адаптационния процес в болест. Доставяйки електрони, (например от променения йонен баланс чрез иглите, особено важен за холинергичното и друго предаване на нервния импулс), повлияващи дисбаланса на процесите, протичащи в митохондриите и електрическото напрежение ($\Delta\psi$) и съпротивление в БАТ, се променя $\Delta\psi$ на митохондриалната мембрана, и се ускорява преноса на протони от матрикса в междумембранното пространство. Това се последва от усилен синтез на АТФ и натрупване на редуцирани (възстановени) биохимични съединения, например ензимни системи за невротрансмитерите в невроналните клетки или в синапсите, чрез които нервните импулси се превръщат в хормонални сигнали.

Известни са редица БАТ обединени в канали (меридиани) повлияващи емоционалното състояние на човека например – блокиране на болката, рефлексно повлияване на Ц.Н.С. и П.Н.С.

Синтеза на АТФ е свързан с постоянното поддържане на оптимална протон-движеща сила (ΔP). ΔP е толкова по голяма колкото е по-голяма разликата на моларните концентрации на водородни йони от двете страни на вътрешната митохондриална мембрана, съгласно уравнение (1) и (2). Тъй като ΔP зависи от разликата между електрическия ($\Delta\psi$) и химическия (ΔpH) трансмембранен потенциал, при по-стръмното увеличаване на $\Delta\psi$ от ΔpH , ще се получава увеличаване на ΔP и организма ще оздравява и нараства, тоест нервнорегулаторната регулация на функционалните системи ще се оптимизира.

Второто стъпало в молекулните механизми за реализация на сложните биологични и психични процеси, е свързания с прехода от неживо към живо **пренос на сигнална информация, по принципа на комплементарността и пространствената структура на биомолекулите**, валиден за всички нива в живите системи : ДНК-РНК; РНК-белтък; ензим-

субстрат; антиген-антитяло; хормон-рецептор; невромедиатор-рецептор; рецептор-вторичен-посредник-вътреклетъчни процеси.

Третото стъпало-мозък (а чрез него и социум) свързва молекулното сигнално ниво на отражение на материята с психическото състояние и поведение на личността на база потребностно – информационна теория. Пример за това е любовта на подсъзнателно и съзнателно ниво.

Четвъртото стъпало е многомерното, квантово–енергийно и информационно ниво на отражение на свойствата на материята на физическия вакуум, върху свойствата на биологичната материя и нейните психически прояви, която чрез постепенно увеличаване на информативността си и намаляване на енергийността си еволюира, съгласно системния принцип **“всичко зависи от всичко”** (“каквото долу, това и горе”). Ярки примери за това са холографния принцип на работа на мозъка и творческите прояви на “свъхсъзнанието” мотивирани от любовта и другите емоции (потребности).

При акупресурата (Шиаци), (в това число и “флорална акупресура”) произтичаща от Акупунктурата, за повлияване на сексуалното либидо и оргазъм от значение са техниките на масаж върху меридиана на пикочния мехур (ниво в долната част на първия лумбален прешлен и ниво в разстоянието между 2 и 3 лумбален прешлен), меридиана по средата на корема 4 пръста под пъпа, и по средата на корема на един палец широчина, както и точката на “морето на интимността” (локализирана на два-три пръста под пъпа), и рефлексогенните зони от външната страна на костта на глезена (за яйчници и тестиси), и от вътрешната страна на крака под костта на глезена (за матка, простатна жлеза, вагина и penis).

Друг метод за повлияване фазите на процеса “любов” е много интересното древно и съвременно осмислено приложение на етеричните **масла - ароматотерапията**. Това е метод от холистичната медицина за лечение чрез използване на натурални етерични масла въвеждани в организма през дихателните пътища, кожата и лигавиците. Според съвременната психоневрофизиология и физикохимия, разпознаването и действието на над 20 000 въздушно разтворими ароматни молекули носещи “обонятелна” информация и създаващи възбуждащи или отвращаващи спомени запазени дълбоко в паметта ни, е свързано с пространствената структурна особеност на химическите молекули (цис-, транс-изомери, енадиомери и др., например D-caryone – мирише на мента, а L- caryone – на кимион; D-лимонен – на портокал, а L- лимонен - на лимон) и цялостната нервна структура възприемаща, предаваща и разпознаваща миризмите. Тя се състои от обонятелната лигавица, слоя мукус върху нея и разнообразните специфични типове офлакторни рецептори кодирани на генно ниво в

нея; вторичният месанжер цАМФ за втреклетъчната трансмисия на химическия сигнал в електрически чрез локална деполяризация на клетъчната мембрана вследствие отварянето на катионен канал в нея; невроните от офлакторния епител при които синаптичните контакти определят природата на рецепторите; офлакторния булбус – мрежеста невронна кортикална структура организирана в концентрични слоеве, където се усвоява сигнала и се разпознава миризмата. При това там се установяват (чрез ЕЕГ) вълни с голяма амплитуда, чийто пространствено разпределение е най-правилното невронално представяне на миризмата. Невроните са свързани един с друг така че активността на всеки зависи от активността на останалите, което ги превръща в динамична система при интерпретирането на асоциативния отзвук на миризмата, такъв какъвто го възпроизвежда паметта. Това обяснява психофизиологическото действие на миризмите и е научната основа на ароматотерапията. Това се доказва през 1990г. от проф. Сизуо Тории от университета в Токио и през 1998г. от Хенри Станфорд и Ги Рейнълдс (САЩ) след 15 годишно изследване върху 5000 души на възраст от 7 до 75г. Според тях *различните миризми оказват различно влияние върху емоциите на хората*. Най-чувствително е обонянието на децата до 15 години и на възрастните над 60 години. Обонянието се засилва при бременност, кърмене, диабет, възпаление на бъбреците, мигрена. Различните хора реагират по различен начин на една и съща миризма, но въпреки това може да се говори за типични реакции на големи групи от хора свързани с възрастта и пола. Ароматотерапията носи полза само когато лечението се съчетава с удоволствието. При човешките **феромони**, в това число **андростерона**, получаван от разпадането на мъжките полови хормони, наподобяващ аромата на мускус и излъчван чрез мъжката пот най-вече на гърдите, под мишниците и около половия член, връзката между генетичните различия и тези на миризмите е доказана на молекулярно ниво [20], което е от социално значение, тъй като влияе върху женския избор на сексуален партньор. Това е пряко свързано с неврофизиологията на наслаждението като инструмент на еволюцията, в хода на която мозъкът фиксира като награда всичко онова, което е било избрано от организма като полезно. При човека стимулацията на класическия център на удоволствието в мозъка намалява двигателната активност, води до успокоение, до намаляване честотата на сърдечните свивания, ускорява свикването с тревожните дразнителни, забавя електрическата активност на мозъка и води до развитие на здрав физиологичен сън. При изучаване на електрическата активност на избраните структури от мозъка е изяснено, че по време на хранене, пиене, оргазъм и прекратяване на болката в кората на мозъка и някои подкоркови центрове възникват своеобразни

високо амплитудни бавни ритми, които са универсални “белези” на наслаждението. Те представляват интегрален неспецифичен показател на удовлетворението на основните нужди на организма.

Що се отнася до цветята, теменужките и нарцисите настройват болшинството от изследваните хора сантиментално. Индийското орехче, пачуле и борът са със топъл пикантен и мъжки аромат и повишават сексуалността му, а иланг-иланг и жасмин са със сладък съблазняващ женски аромат който е силен афродизиак увеличаващ потентността на мъжете и възприемчивостта на жените. Миризмата (етеричното масло под формата на пари, аерозол или масажни препарати- 2 до 5% разтвор на етерично масло в базово масло) на жасмин, орхидея, роза, розмарин, салвия скларея, исиот, люляк и др., действа възбуждащо, ободряващо, опияняващо, афродизиращо, *особено в съчетание с умерените или слаби ритмични дразнения на кожата при масаж, когато чрез тактилните рецептори се предизвикват синхронизирани трептения в кората на мозъка. Това са т.н. методи на “флорална акупунктура” и “вибрационно и аромотерапевтично ребалансиране”, при които етерични масла се прилагат по определен начин чрез масаж върху подбрани целево биологично активни точки.*(10). Например етеричното масло и конкретата от **Salvia sclarea** със състав: линалилацетат ($C_{12}H_{20}O_2$) от 58 до 70%; линалол 10 до 15 %; оцимен ($C_{10}H_{16}$); мирцен; цедрен ($C_{15}H_{24}$); неролидол ($C_{15}H_{26}O$); и склариол ($C_{20}H_{36}O_2$) – двупръстен дитерпен съдържащ се в конкретата, има своеобразна миризма наподобява едновременно амбра, лавандула и бергамот. Те имат силно еуфорично и наркозоподобно действие при масаж или продължително вдишване на парите му (1 час), като действието му продължава над 3 часа. На това се дължи антидепресивното им действие Маслото е и успокояващо (седативно) средство и понижава кръвното налягане. Видът на действието му освен от продължителността на въздействие и концентрацията на парите му, е свързан и с **мускусния му аромат**, принципно дължащ се на смес от *5 α -андрост-16-ен-3 α -ол и производният му кетон*, които са близки по структура на мъжките полови хормони *андростерон и тестостерон*. Това обуславя неговото еротично въздействие за жените и положително действие при различни менструални смущения (аменорея), болки и предменструален синдром, както и при фригидност. *Това е във връзка с прага на дразнимост и броя на рецепторите, обуславящи свойството на човешкият организъм, като саморегулираща се система, да отговаря с положителна обратна връзка на слабите сигнали, и с отрицателна – на силните сигнали.*

Подобни химически съединения са намерени в свежите корени на *Pastinaca sativa* и в свежите стъбла на *Apium graveolens* в количество 8

нанограма на 1 г. сурово тегло, при около 30 пикограма като еднократна феромонно-действаща доза. Може би на тях се дължи славата на тези растения като афродизиаци, възбуждащи страст в жените към мъжете!

Мъжките примати (в т.ч. и човека) също се възбуждат от **половите феромони** излъчвани във *влагалищния секрет*. Те са смес от късоверижни органични киселини при човека в % от сместа: оцетна(66%); пропионова(19%); изомаслена(2%); маслена(8%); изовалерианова(4%); изокапронова(1%). Количеството им варира в зависимост от стадия на менструалния цикъл, и е най-голямо в периода на максимална полова активност. Тяхното наличие е важно условие за привличането на мъжете към жените. Най-много феромони се излъчват от подмишниците, където благодарение на потните жлези и топлината те се изпаряват. Феромонната аура на всеки човек е различна и не се променя. Най-силно феромоните се усещат на 2 см. от кожата от която се произвеждат. *Феромоните въздействат върху хипоталамуса като предизвикват 20 различни команди за обмяната на веществата за части от секундата и управляват емоциите, сексуалното привличане и избора на партньор*. Това е доказано през 60-те години на ХХ век от проф. Дейвид Берлинър от Солк Лейт Сити, Клиф Дженингс-Уайт и Луис Монти-Блох от университет в Юта, САЩ. Феромоните се появяват в началото на пубертета и излъчването им спира със затихването на размножителната способност на човека.

Освен привличащите феромони, жените излъчват и различни **амини**, например триметиламин $-N(CH_3)_3$, имащ силен отблъскващ за човека мирис на риба и идентифициран като компонент в менструалната кръв. Това съединение в концентрация 0,04% е намерено и в растението *Cheporodium vulgare*(37)..

Етеричното масло от роза, шибой, ягоди, портокали, лимони, евкалипт, лайка, мента действа антидепресивно и повишава производителността на труда (по данни на японската фирма "Симицу" от 1989г.). Вдъхването на розовото масло се придружава от повишаване на кожната температура, забавяне на пулса, спадане на артериалното налягане.

За релаксация на мускулно и нервно напрежение се използват етерични масла от лавандула, сандалово дърво, кедрово масло, маточина и градински чай, особено при втриване в кожата или при хидротерапия във вана с етерично-маслени емулсии.

Познаването и използването на ароматерапията може да подпомогне, удължи и задълбочи любовта във всяка от фазите ѝ, както и да повлияе други психоемоционални синдроми като агресивност, страх, депресия, дезадаптация и в крайна сметка да оптимизира промоцията на здравето.

Терапевтичен холистичен метод с възможности за повлияване

процеса на любовта е и **“чжен-дзю” терапията** - *древен, системен, физичен (ароматера-невтичен) Тибетско-Китайски метод.* (ХундановЛ., ХундановаЛ., Батомункуе-ваТ., Основи на тибетската медицина, превод, ИК”Скорпио ви”, София, 2003). **При него се нагряват биологично-активните точки по необходимите меридиани чрез тлеещи растителни пури.** За изготвяне на такива лекарствени пури (*Cigarettae medicamentosae*) се използват цели растителни листа (обикновено *листата от Пелин - Artemisia* - силно окосмени с меки власинки с характерна Т-образна форма и овални епидермални етерично маслени жлези, покрити с кутикула и пълни с етерично масло), които отначало леко се овлажняват за да придобият необходимата еластичност, после се навиват (машинно или ръчно) в пури, пресоват се и се сушат и опаковат. При тяхното бавно и равномерно им горене (тлеене), потокът от равномерна топлина се използва при физическото лечение на болести чрез повлияване на биологично активните точки върху кожата по методите на тибетско-китайската медицина. Механизмът на действие според нас е сходен с този на електро-термичната теория на акупунктурата, изложен по-горе. Освен това, образувалия се дим (аеросуспензия тв/г. и ароматерапевтична ниско концентрирана газова смес от етерични масла и др. летливи БАВ), може да се вдишва и да въздейства лечебно, а не токсично, на организма. Като дрога за такива пури там се използват, освен листата от Пелин и стъблата на растението Еделвайс (*Leontopodium alpinum*; и *Anthennaria dioica* - и двата вида от сем. *Asteraceae*), характеризиращо се с много власинки по стъблата, които задържат между себе си достатъчно количество O_2 за бавно и равномерно горене след усукване на стъблата в плътен фитил с твърда и кръгла основа и заострен край. Ако по време на процедурата фитилът (пурата) пука и от него се сипят искри, това е знак, че обгарянето ще доведе до оздравяване, а ако при равномерното тлеене по краищата на обгаряната точка, се появят ситни мехурчета без усещане за парене, процедурата е успешна. Необходими условия за този физичен механизъм на тлеене е достатъчно O_2 между листата (стъблата) задържан от власинките и етерично масло, лесно изпаряващо се, импрегнирано в достатъчно количество в целия обем на пурата (листата) и горящо при ниска температура.

В съвременната технология за целта се използват като вещества поддържащи горенето – 5-8% KNO_3 или $NaNO_3$ или смес от KNO_3 и Калиев хлорат, чрез впръскване на техните водни разтвори при овлажняване на дрогата, последващо от сушенето ѝ при 40°C до 15% влага. Освен това могат да се добавят и 3-5% сух екстракт на БАВ от същата дрога или други дроги съобразно целта.

Artemisia е род с над 400 вида, а сем. Сложноцветни е с над 20 000

вида в т. ч. *Artemisia absinthium* (бял пелин), *Artemisia vulgaris* (черен, див пелин), *Artemisia maritima*, *Artemisia cina*, *Artemisia maritima* var. *taurica* (*Seriphidium tauricum* Welld.) – (морски, сantonинов пелин).

Листата на *Artemisia absinthium* са сребристо сиви, а на *Artemisia vulgaris* и *Artemisia maritima* – отгоре тъмно-зелени, отдолу – беззеленикави. Цветните кошнички (~5мм.) на *Artemisia absinthium* са жълти, в наведени метлици; на *Artemisia vulgaris* – червенокафяви; на *Artemisia maritima* – сивозеленикави. Пелинът расте навсякъде по тревисти, каменливи места, по южното Черноморие.

Дроги: 1. *Herba Artemisia absinthium* и *Artemisia vulgaris* надземна част с листата и цветните кошнички, без долните одървенели части, брана по време на цъфтеж; дължина- 20-25см; бере се 10 -15 дни; суши се на сянка в слой 3 -5 см. или с топъл въздух 40⁰-45⁰С до влага 13%. Екстрактивни вещества с 70%-ен етанол 20-25%; Добив на суха маса ~ 25% от свежата 2. *Flores Artemisia maritima* е - неразтворени цветни кошнички – зеленикаво – жълти с размери 4мм/1,5мм.

Химичен състав на дрогите : 1. *Herba Artemisia absinthium*- силна характерна миризма от 0,25 - 1,32 – 2 % етерично масло, което е синьо-зелено (получено чрез дестилация с водна пара). То съдържа двупръстени монотерпени, алкохола туйол (20-75%), кетонът туйон (3-10%), феладрен, кадинен, цинеол, бизаболен, хамазулен и др. терпени. В *Herba* се съдържат и гликозидите абсинтин (C₁₅H₂₀O₃) и анабсинтин, на които се дължи горчивия вкус на дрогата, който дразнейки вкусовите рецептори в устата рефлаторно засилва секреторната функция на стомашно-чревния тракт. В *Herba* се съдържат и флаваноиди – артеметин; танини (1,6-4,5%); витамини С и каротен; органични киселини (оцетна, изовалерианова, янтарна, ябълчна); слизести вещества; смоли; белтъци и др.

2. *Flores Artemisia maritima* (*Art. cina*; *Art. tauricum*) -1-3% етерично масло съдържащо : 1,8 – цинеол (70-80%), терпинен–4–ол; кавракрол; сесквитерпеновия алкохол – сексвиартемизол, който е производно на гвайзулена и в концентрация 2мкг/мл. има силна фунгистатична активност срещу *Microsporium lanosum* , а при 100-200 мг/мл. и фунгицидно действие.

Дрогата съдържа ~ 2% (2 - 7%) сесквитерпенов лактон сantonин, неразтворим във вода, а разтворим в органични разтворители, и артемизин, който е хидроксипроизводно на сantonина, а в *Art. taurica* се съдържат и сесквитерпеновите лактони таурицин (C₁₄H₁₄O₃) и тауремизин (C₁₅H₂₀O₄), които са аналогични по действие на сantonина.

Действие и приложение на дрогите : *Вътрешно :* Като запарка (in-

fuse) -1-2 чаени лъжички ситно нарязана дрога в 250 мл. вода (деноношна доза) на 3 пъти 30 минути преди ядене, или като Extractum fluidum 1:1 (от extr. spissum получен чрез екстракция с Aqua chloroformiata 1:200 и 0,5%-ен етанол) - 3 x 10 капки с вода преди ядене, или като Tinctura 1:5 с 70%-ен етанол – 3 x 20 капки преди храна. Действието е апетитовъзбуждащо и подобряващо храносмилането, поради стимулиране на стомашната секреция и отделяне на жлъчка от черния дроб и на секрет от задстомашната жлеза. Използва се и като дезодорант за уста.

Инхалаторно: етерично масло или инхалации над запарка от дрога – първоначално възбуждащо, а после подтискащо действие върху Ц.Н.С. от туйон и туйол и изовалерианова киселина при неврози и срещу безсъние.

Дрогата се използва и при катар на горните дихателни пътища и бронхиална астма поради противовъзпалителното действие на съдържащите се хамазулен и азулен, които премахват и спазмите на гладката мускулатура, а съдържащия се тауремизин има камфороподобен сърдечно стимулиращ ефект.

Малкотоксичният, без странични действия и бързо усвояващ се (в сравнение с кофеин и камфора) сесквитерпенов лактон- тауремизин, засилва възбудните процеси в Ц.Н.С., повишава артериалното налягане, оказва кардиотонично действие като увеличава амплитудата на съкращенията и забавя ритъма им; увеличава се и диурезата, *тоест тауремизина тонизира Ц.Н.С. и системата на кръвообращението (косвен афродизиак!)* Той е водоразтворим и е в лекарствените форми: таблетки от 5мг.- 3 x 1 дневно; ампули x 0,25% 1мл. i.m. i.v. 1 дневно или солуцио – 0,5% 20 ml.-x 30капки per os 3 пъти дневно преди храна.

Сантонинът е антималярийно и противохелминтно лекарство. *Външно*: *вани* – при ревматизъм, екземи, краста, еризипел, бяло течение, нередовна и болезнена менструация, безсъние и др.; *за мазане, компреси, лати* – при травми и мускулна умора, кожни възпаления, краста, ухапвания от насекоми (комари, бълхи, дървеници); *клизми* – сантонина е с ефикасно антихелминтно действие при аскариди и оксиури, особено в комбинация със сок от чесън и силно очистително.

Токсичност : I фаза – възбудна от туйолът и туйонът – виене на свят, спазми, хиперемия в тазовите органи и бъбреците, епилептични гърчове, зрителни смущения (ксантопия – зелени, виолетови, жълти халюцинации), смущения в сетивността (повишена болезненост на тактилните усещания и спонтанни болки, до пълна безчувственост), загуба на памет, особено при хронична употреба, например като алкохолно питие 700 “Абсент”, в което има 0,2-0,5% етерична масло от пелин и екстракти от анасон, копър, кориандър, мента, маточина и др.

II фаза–халюцинации, безсъние, смърт от парализа на дишането.

Лечение : стомашна промивка, последвана от даване на 0,1%-ен р-р. KMnO_4 , MgSO_4 , кофеин и др.

Дрогата и етеричното масло от пелин да не се употребяват от малки деца и бременни жени. Приема да е в малки дози и за непродължително време.

Всичко изброено показва, че листата на пелина (със или без-цветни кошнички, съобразно целта на повлияване на организма) са подходящи за производството на лечебни обгарящи пури за “чженцю”- терапия, и чрез физическите анатомични особености, и чрез БАВ във тях. Освен това при тази терапия се избягва опасността от токсичното действие на Пелина при вътрешно приемане или при инхалации на етерично масло или droga над запарка, и е възможно повлияване на функционалните системи в организма, свързани с емоционалния живот на човека, в т.ч. и любовта.

Ако обобщим всичко казано до тук, промоцията на биологичното и социално здраве на човека, на неговата младост, привлекателност, пълноценен и щастлив живот е промоция на човешката любов във всичките ѝ нива и разновидности. Тяхното познаване, а не само неосъзнато изживяване, е гаранцията за успешното и целенасоченото им прогнозиране и управляване към блокиране или максимално изживяване. От тази гледна точка психофармакологията и психотерапията на любовта получава ключово значение, особено ако се използват природни, екологични и еволюционно близки до човешкия организъм средства и методи. Такива са фитотерапията, хомеопатията, ароматотерапията, хидротерапията, акупунктурата, акупресурата, енергийната медицина, терапията със светлина, автогенният тренинг и медитацията, секс-терапията, музикотерапията, хигиената на храненето и други методи от холистичната медицина. Това обаче трябва да става след разбиране и изучаване на механизмите на действието и взаимовръзките им, прилагане на съвременни научно обосновани техни средства и индивидуализиране за всеки конкретен случай от съответните медицински специалисти.

При клиничната психофармакология(34) е налице лечебен процес на психичните заболявания. При тях има преди всичко двупосочни количествени отклонения от нормата, върху чийто фон възникват и качествените промени. Например, емоциите се повишават или понижават до патологична степен. С помощта на невролептиците ги подтискаме, а с антидепресантите ги повишаваме, но и в двата случая целта е да се възвърнат до нормата. Въздействията са главно върху емоции, воля, мотиви.

От гледна точка на психоанализата, *невролептиците*(*психолептици*) имат блокиращо действие върху допаминергичните системи, водят до изчерпване(отлив) на психичната енергия(либидото), а основната личностнова структура се измества от параноидна към манийно-депресивна. *Антидепресантите* (имат антихолинергични ефекти и механизъм на действие свързан с трансмисията на норадреналина и серотонина), изместват посоката на агресивността от “към себе си”(както е при меланхолията), ”към другите” (както е при манията). Чрез *транквилизаторите* се стига до известно разтормозяване, мобилизиране на “материал от подсъзнанието”, както и ограничаване властта на “свръхАз-а”; улеснява се трансферът, а главни защитни механизми стават регресията, отричането и проекцията, редуцирането на страха.*Психостимулантите*(*психоаналептици*) повишават умствената и психическа работоспособност и настроението, действайки чрез адренергичните или холинергичните механизми, или пряко чрез клетъчната обмяна. Чрез *психозомиметиците* се мобилизира неосъзнаван материал и се дезинтегрират силите на “Аз-а”, а “*плацебото*” мобилизира процесите на позитивна или негативна идентификация с терапевта, или води до сложно пренасяне, тоест плацебото поема символната роля на терапевта.

Вижда се пряката връзка между психотропното действие на психофармакологичните лекарства и посочените по горе емоционални и инстинктивни вътрешно-конфликтни реакции на “Аз-ът”, както и възможностите за тяхното психотерапевтично повлияване, в това число и във всяка конкретна фаза от динамичния процес на любовта.

Ако обаче тези реакции на Аз-а са в нормално, респективно непсихотично състояние (което именно е прицелната точка при промоция на здравето на условно здрави хора), то действието на посочените групи средства е съвсем различно и неспецифично (психотропно), цялостно успокояващо и нормализиращо. Например фенотиазините редуцират повишеното ниво на психофизиологичната активност и реактивността спрямо стимули (мотивации, потребности).

При **ФИТОПСИХОФАРМАКОЛОГИЯТА** , като част от холистичната медицина,

подобни въздействия върху Ц.Н.С. и висшите ѝ прояви(емоции, екстаз, психоделични състояния, целенасочени психични въздействия върху хора), емпирично са били използвани от “психофитотерапевтите” (шамани, гадатели, жрици, магьосници и др.) още от дълбока древност.

Един от многобройните примери в тази област са описаните от Омир в “Одисея” методи, по които Кирка (Цирцея), дъщеря на бог Хелиос (Слънце), поднасяйки “вино смесено със сок от вълшебна трева” и

докосвайки всеки от спътниците на Одисей със жезъла си (“подкрепящо” хипнотично въздействие, познато и при толтеките, описано по горе), ги превърнала в свине “търкалящи се” в свинарника, като им оставила само разума. Одисей, благодарение на “чудодеен корен”, приет предварително от него (конкретна фитопсихофармакологична антидотна терапия и промоция на здравето!), не се поддаде на въздействията от виното на Цирцея, въпреки че го е изпил.

От съвременната фитопсихофармакологична гледна точка това е напълно обяснимо. Виното (в червеното има и танини, и затова за предпочитане е бялото), съдържа много и различни органични киселини. Те, смесени със сок (екстракт) от *Datura stramonium* (Татул), *Scopolia carniolica*, *Mandragora officinalis*, *Hyoscyamus niger* (Блян) и др., съдържащи тропиновите алкалоиди – М- холинолитици : L –хиосциамин, скополамин, мандрагорин, дават водоразтворими соли, които бързо се резорбират и действат върху Ц.Н.С. Те предизвикват компететивно изместване на ацетилхолина от рецепторите му или блокиране на неговия ефект върху хормонореактивните системи и органи. Получава се силно предимно парасимпатиколитично и ганглиоплегично действие с възбуждане (от L- хиосциамина) и подтискане (от скополамина) на Ц.Н.С. при еднократни токсични дози от над 3мг.(летална доза над 10 мг.) Характерни са психомоторна възбуда (“търкалянето на свинете”), атаксия, зрителни халюцинации (възприемането на себе си и околните, като свине, подпомогнато от хипнотични въздействия с жезъла), сухота в устата, мидриаза. Историята доказва, че Татулт и подобните му растения са били познати на Европейския, Азиатския и Американския континент от преди повече от 3000 години. Вино с продукти от тях, клизма с водни екстракти от Татул или ректални свещички от негови навити листа (при ацтеките; толтеките също са го използвали – Дон Хуан по К.Кастанеда), са били използвани в жречески ритуали (в Америка, Индия и Китай) и са се считали за едни от най-мощните афродизиаци(23), а гръцките оракули в храма на Аполон (отново свързан със Слънцето и светлината!) в Делфи, са използвали изпаренията на Татул за да достигнат до състояние на екстаз и пророчества. Интересни в този насока са траките и Орфеевите мистерии на остров Самотраки, откъдето се пренасят в Делфи. Още повече че името Орфей е свързано със светлината, поезията и обичта(12). В мистериите са били включени много Орфееви традиции – посрещането на изгрева, “магическият сън”, отказът от оръжие, замяната му с любовта към музиката. В самите мистерии са се чествали слетите в едно култ към Деметра и култ към Кабирите (“великите божества на плодородието”). Мистериите били свързани със зачатието и любовта, побеждаващи смъртта, и се изпълнявали

като танц в състояние на транс и унес(от психотропни фитопродукти и хипнотично действащи музикални звуци и ритми!) от жрици, тацуващи със змия (символ на съзидателната сексуална мощ – кундалини, контролирана от духовната и магическа дисциплина на познанието).

Действието на Татула (и на другите тропинові алкалоиди и растения) се блокира и премахва с приети през устата екстракти съдържащи М-холиномиметици – индолните фитоалкалоиди : физостигмин(езерин), хармин, резерпин, винкамин, ерготамин и др; имидазоловите – пилокарпин и изохинолиновите – галантамин (в еднократна доза до 3 мг.) от грудката (“корена”) на Кокичето (*Galanthus nivalis*) и Блатното кокиче – (*Leucorum aestivum*), или от корени на Кисел трън (*Berberis vulgaris*) и др. Тези алкалоиди имат силен холинергичен ефект (обратимо подтискат холинестеразата и стабилизират количеството на ацетилхолина в синапсите му), с което повишават тонуса на парасимпатикуса, действайки като антидот срещу тропиновите алкалоиди.

Изложеното до тук от една страна, от друга - прогнозирането като вид научно предвиждане, основаващо се на обобщаване на системи от факти и отчитане обективните закономерности в развитието им, и от трета страна - все по-нарастващо значение на познанията за биологично-активните вещества (БАВ) от природен произход в живота на човека, както и факта, че от съществуващите на Земята над

300 000 вида висши растения, като продуценти на БАВ са проучени едва 4 %, а от нисшите - още по-малко, обективно налага използването на *системен подход и метод при създаването и производството на продукти с БАВ* от растителен произход. Става ясно, че информацията като понятие от редица частни науки, които сами за себе си са сложни системи, е във възловите пунктове на взаимовръзките между нивата на организираност на материята.

Тя се превръща в структура от друга **метасистема:**

“земя ↔ растение ↔ БАВ ↔ промишленост ↔ пазар ↔ човек”

, взаимовръзката между елементите на която, обуславя цялостните ѝ свойства и правилността на взиманите прогностични и оперативни решения за функционирането и развитието ѝ. Създаденият от нас и използван в случая метод базиран на системния подход, характеризирани като фармакотаксономичен”(от ”pharmakon”- лекарство и “таксономия”- систематично класифициране на обекти в йерархично съподчинени групи, притежаващи предсказуемост на белези и свойства) обхваща :

1. етиология, патогенеза, фармакология и терапия на болестта на различните организационни нива на организма (популационно, организмово, системно, органно, клетъчно и субклетъчно);

2. анализ, подбор и маркетинг на растенията, необходими за точка 1. чрез стопанско-икономически, химичен и фармакологичен скрининг, съчетани с данни за използването им в емпиричната медицина и систематиката им по хемотаксономичен принцип;

3. агробиология, екология и технология за отглеждане на растенията необходими за точка 2. с основна цел- висок и стабилен добив, продължителна устойчивост към вредители, максимално съдържание на целеви БАВ;

4. оптимална технология със съответното апаратурно осигуряване за получаване на БАВ от растенията по точка 3. и приготвяне от тях на лекарствени форми с целесъобразно и оптимално действие по биофармацевтичен принцип, необходими за т.1.

Съвременната фитотерапия включва направленията: 1.извличане и максимално пречистване на индивидуалните моносубстанции от растенията.; 2.екстракционни препарати създаващи сума от БАВ специфични за дадена растителна лекарствена суровина (неогаленови фитопрепарати); 3.комплексни фитопрепарати (галенови), съдържащи сумата нативни БАВ и съпътстващи вещества от единични дроги или от растителни сборове, с единичен екстрагент или със смес от екстрагенти (тинктури, екстракти, полиекстракти, медицински масла, медицински вина); 4.препарати от свежи растения (сокове и извлеци), (ИсаевИ.,БояджиеваМ.,МинковЕвг.1983,МуравьевИ.А.1980)

Използването на фармакотаксономичния метод за “конструиране” на галенови програмирани лекарствени състави и форми на база полиекстракти, позволява създаване на нови натурални фитопродукти със състав несъществуващ в природата, но с положителните свойства на природните. Такива са описаните собствени фитопродукти-патентовани изобретения: ”FAE” и “ROSALLST”.

Днес основното изискване при всички фитотерапевтични препарати е стандартизиране на техния качествен и количествен състав и доказано действие при конкретните болести за които са създадени. Това е нормативно уредено чрез задължителното прилагане на Добрата производствена практика (GMP) и Добрата клинична практика (GCP).

Като **примери** за собствени експериментално създадени, получени и изследвани съвременни фитопрепарати с възможно приложение и в психофармакологията на клетъчно(синаптично, рецепторно) и невротрансмитерно ниво, в всяка една от фазите на динамичния процес на любовта, можем да посочим изброените по-долу системни препарати номера: 1,2,3,4,5 и локалните препарати номера: 6,7,8.

1. Фитопрепаратът “FAE”- собствен български патент № 60639 от 1997г. за изобретение, е с натурален и балансиран състав и съдържа триглицериди, самостоятелно или в комбинация под формата на екстракти с диетилов етер или хлороформ и вит.А и вит.Е, като количествата им в тегловни проценти са: линолова /C18:2 /от 55 до 60%, линоленова / C18:3 / от 10 до 24%, т.е. количеството на вит. F/C18:2 + C18:3 / е от 65 до 84%; олеинова киселина /C18:1/ е от 13 до 19%, стеариновата / C18:0 /е от 0,1 до 4%, палмитинова/ C16:0 /е от 3,5 до 20%, бета каротин от 14 до 250мг.%, алфа токоферол от 50 до 540мг.%. Йодното число мг. J2/100 гр. препарат е от 120 до 165, отношението бета каротин към алфа токоферол е от 0,02 до 0,30, а отношението алфа токоферол към вит. F е от 0,6 до 8,3мг. алфа токоферол за 1 гр. вит. F или съответно 0,83 до 9,8 мг. алфа токоферол за 1 гр. линолова киселина.

Концентрациите на БАВ са възможно максимални и взаимно балансирани. Това позволява в минимална орална доза 0,4мл/кг телесна маса (0,372гр./кг т.м.) за денонощие, за 40 дни освен понижението на общия холестерол с 4,74mmol/l, което е важно и за оптималното съотношение на холестерола към фосфолипиди в лимфоцитите = 1,01, да се оптимизират и физико-химичните (течно-кристална фаза с нисък вискозитет на водно-фосфолипидната система в биомембраните) и биолгичните свойства на мембранните рецепторни комплекси в клетките, като ги предпазва от окислителното увреждане от свободните радикали и свързаното с него подтискане на функциите. При това се снижава и нивото на простагландините в имунокомпетентните клетки, подобряват се общо о (пенетрация и пермеация) на лекарствените прианаболните процеси, повишава се белтъчната синтеза с около 7%, на албумина – с над 20%, и се увеличава нивото на С3b – най-застъпления и важен компонент на комплементарната система. Като мембрано протекторен препарат, “FAE” оптимизира физико–химичните и биологичните свойства на мембранните лиганд-рецепторни комплекси на живите клетки. Това оптимизира невромедиаторното и хормонално управляване на функционалните системи в целия организъм ,в т.ч. и сексуално отговорните. Така на клетъчно ниво се създават условия за самообновяване на организма, което рефлектира върху качеството и продължителността на човешкия живот при запазване на емоционалните(в т.ч. и за любов) и интелектуални възможности. Тези свойства са и при пероралните модификации: “FAE-H sex” за мъже и “FAE-D sex” за жени, чиито рецептурни състави и технологии са целево “конструирани” по собствено “know-how”.

Фитопрепарат FAE спечели Златен медал на EAST WEST EUROPE INTELLECT '98, Sixth Exhibition of Inventions and New Products '98 присъден

от международно жури в състав – President: Boyan Petkov- Academic-Bulgaria, Vice President: Pierre Yve Guyard- France, Yachko Ivanov- Academic-Bulgaria, Sia Mednikarova- President EWEI and FPI- Bulgaria.

2. Патобиохимичните процеси и мишени точно детерминират мястото и ролята както на фитопрепарата “FAE”, така и на вторият нов галенов фитопрепарат “ROSALLSAT” с балансиран поливитаминен, фитонциден и стероидно - сапонинов състав - патент за изобретение № BG 61638 B1 с изобретатели и патентоприетеля Любомир Тонев Пировски и Връбка Цекова Орбецова. Препаратът съдържа само натурални природни БАВ, стандартизирани по качество и количество: вит. F(C18:2 + C18:3) от 65 до 85 %; Вит. А (бета- каротен) от 3 до 250 мг%; вит. Е (алфа- токоферол) от 10 до 540 мг%; Алицин (диалилтиосулфинат) 1000 до 6000 мг%. Съдържа и стероиден фураностанов сапогенин на сапонозида C57H96O30 с полово стимулиращи свойства; Винилдителини от чесън; Етерично масло от чесън, съдържащо диалил, -диметил, и метилалил-сулфиди(-S-S- група).

Препарата “ROSALLSAT” балансирано и синергично обединява БАВ от “FAE” и *Bulbus Allii sativi* (луковици от чесън). Това позволява да се компенсира липсата на съдоразширяващо действие и пряк полово-стимулиращ, антимикробен и противопаразитен ефект в “FAE” . При вътрешно приложение за пиене в продължение на един месец смесено с прясно мляко или вода и при денонощна доза по 0,6 мг/кг маса, разделена на два или три приема след хранене, Rosallsat-a е за профилактика и лечение на хипер- и дислиппротеинемии; атеросклероза (понижава в сравнение със спонтанната регресия общия холестерол в кръвта средно с над 8,3 ммЛ/л, като запазва и повишава нивото на антиатерогенния HDL-холестерол); еректилна дисфункция (на системно ниво) ; прекисно окисление на липидите в биомембраните и свързаното с това стареене на кожата и дезадаптация на организма; отравяне с Pb, CO, и микробни токсини; микробно заразяване с 25 вида микроорганизми- стрептококи, стафилококи, микобактериум туберкулозис (7 мкг/мл е бактериостатичната концентрация на алицина за туберкулозния бацил, а в Rosallsat тя е над 1000 пъти по- голяма), ешерихия коли, салмонела, както и гъбично заразяване с кандидата и трихофитон; противопаразитно(при глисти и острици); За понижаване на артериалното налягане, съдоразширяване и нормализиране кръвосъсирването; За подбръвяване регенераторно-репаративните процеси и стимулиране клетъчната и хумурална защита на организма при хронична обструктивна белодробна болест, рак (особено на стомаха и червата), и СПИН; За подтискане на гнилостни процеси в червата, като при това се развива нормална чревна микрофлора и се засилва отделянето на стомашен

и жлъчен сок, особено при стеатоза на черния дроб.

Липсата на остра и хронична токсичност и билиарно дразнене, благоприятното въздействие върху азотния баланс, глюкозната и водно-електролитната обмяна, стабилизацията на клетъчните мембрани, намаляване на техния пермеабилитет и нормализиране на ензимемията, аниатеросклеротичното, антимикробно и антигъбично действие с доказан синергизъм между БАВ във фитопрепарата и тяхната оптимална взаимна балансировка позволяват широкото му приложение в медицината, особено за комбинирана терапия

Фитопрепаратът Rosallsat е практически е нетоксичен. Чесънят при остри бъбречни заболявания би могъл да предизвика раздразнение на бъбречният паренхимн.

Опаковката на “Rosallsat”, и “FAE” които са течни, масловидни галенови препарати е в тъмни стъклени бутилки от 300 мл, пълни до горе, опаковани в картонени кутии, или в еднократни полиетиленови пликове по 15 мл по 20 броя в картонена кутия.

Фитопрепарата Rosallsat спечели “Grand prix” на BRUSSELS EUREKA 2001 – 50th WORLD EXHIBITION, RESEARCH AND NEW TECHNOLOGY – BRUSSELS, 17.11.2001г.

3. По собствено “know-how” е получен гъст Екстракт-концентрат от *Herba Hypericum perforatum* (жълт кантарион). Действието на екстракта е системно антидепресивно през деня и благоприятно повлияващо на съня през нощта, чрез повлияване на серотонин-мелатониновата обмяна в Епифизата и мозъка, описани по-горе. *В екстракта целево преобладават кондензирани антрахинонови димери (хиперицин $C_{30}H_{16}O_8$ и псевдохиперицин $C_{32}H_{20}O_{10}$) и флавоноли – бифлавоноиди с агликон кверцетин (хиперозид-кверцетин-3-О-глюкозид и кверцитрин-кверцетин-3-О-рамнозид).*

В използваните и анализирани от нас изсушени до 18%-11% влага дроги от Жълт кантарион, има съответно, 0,008 % (в стръковете) и до 0,04% (в оронени листа с цвят) хиперицин и псевдохиперицин. По литературни данни общата сума на антрахиноните в *Herba-стръкове* с листа и цвят, е до 2%, а общата сума на флавонолите е до 1,8%. В получените гъсти екстракти-концентрати, съдържанието на хиперицин и псевдохиперицин е съответно 0,09% (в стръковете) и 0,17 % (в листата с цвят), а на флавонолите хиперозид и кверцитрин – средно 4,45%. Изчислената денонощна доза за човека от екстракта е 0,84 гр. Отчетливо е значението на технологията за качеството и състава на фитопродуктите.

Този гъст екстракт е подходящ за създаване на целесъобразни, особено за фазата на “прекъсване на любовта”, комплексни фитопрепарати,

по описания по горе Фармакотаксономичен системен метод.

4. Един от най-добрите **психостимулатори с адаптогенно и тонизиращо действие е схизандринът – лигнан от *Schisandra chinensis* Baill - Magnoliaceae (Китайски лимонник)чийто гъст Екстракт-концентрат е получен по собствено“Know-how”** . Той без период на възбуждане и без последваща фаза на подтискане и изтощение характерна за амфетамините и кофеина, стимулира и тонизира централната нервна система, сърдечно-съдовата система и усилва остротата на зрението. Това е особено изразено при физическа и умствена умора, астено-депресивни състояния или екстремални условия на околната среда. Галеновите препарати от Китайски лимонник усилват въглеродния обмен в анаеробни условия, ускоряват образуването на АТФ, което повишава устойчивостта на организма към кислороден глад, особено характерен след дълги мускулни, умствени и емоционални натоварвания. Освен това тяхното влияние върху процесите в ЦНС се изразява в усилване подвижността и концентрацията на задържането и увеличаване подвижността на възбуждането, което води до тяхното уравнивяване. Галеновите препарати от *Schisandra chinensis* са адаптогени и оказват благоприятен ефект и при астенични и депресивни синдроми (психастения, травматична церебрастения, атеросклеротична неврастения, реактивна депресия при болни от атеросклероза, аденодепресивен синдром с бърза уморяемост и раздразнителност, хипотония, прогресиращо късогледство с малка острота на зрението). Те не са ефективни при болни с органически заболявания на сърдечно-съдовата система (сърдечни пороци, дистрофия на миокарда, кардиосклероза, стенокардия) противопоказни са при нервно възбуждане, повишено артериално налягане, нарушения в сърдечната дейност.

Адаптогените (Лупандин А.В.,1987;ИванченкоВ.А. „Гроздинский А.М.,Черевченко Т.М. и др.,Фитоэргономика, АН УССР,Киев,”Наук.думка,1989) ,модулират селективно функционирането на допаминергическите структури чрез инхибиране на КОМТ, инхибират прекисното окисление на липидите чрез неферментативна антиоксидантна система, защитават от изтощение системата ”хипофиза - кора на надбъбреците” и влияят на образуването на пептидните хормони. Адаптогените увеличават активността на почти всички акупунктурни меридиани (особено на бъбреците и пикочния мехур, отразяващи състоянието на надбъбречните жлези и хомеостатичните възможности на организма) и “светенето” на биологично-активните точки, представителни за хипоталамо-хипофизарно-надбъбречната система, тоест те са стресори и афродизиаци, които напъргат адаптационните механизми при спокоен или нормално трениращ организъм (с намаляващ ефект в

редичата: *Rhodiola rosea*, *Leuzea carthamoides*, *Schizandra chinensis*, *Panax ginseng*), но при астенични състояния, претренираност или други функционални отклонения от нормата (във всяка от фазите на любовта) те ги нормализират, т.е. проявяват ефективно адаптационният си дозозависим ефект, като ефекта им по сила – е в противоположна последователност.

Резултатите от експерименталната работа (Пировски Л., Орешков В., I I Национален конгрес по Фармация, 8-10 X.1992г., София), водят до следните изводи: При нашите агро-екологични условия отглеждането в България на *Schisandra chinensis* Baill - Magnoliaceae Китайски лимонник, е възможно в райони с надморска височина от 150 до 750м. при гъстота на посева 1000 растения за 1 декар. При това е възможно изпозването за промишлена дрога на вегетативната маса от стъбла и листа (около 100кг./дка.) след втората – третата година, вместо да се чака петата- шестата година плододаването му.; Добивът на екстракт е около 1,5 – 2% от сухата вегетативна маса и съдържа 22 % схизандрин. Ориентировъчна денонощна доза за възрастен човек е от 1 до 3 гр. екстракт. Стандартизацията на екстракта чрез HPLC и качествата му позволява дозираното му включване в галенови лекарствени препарати, в твърди дисперсни системи за лекарства, в лечебни храни и напитки. При това екстрактът съдържащ схизандрин и етерично масло с лимонов аромат, е подходящ и за нови безалкохолни тонизиращи (в т.ч. и афродизиращи) напитки или алкохолни питиета, в които би могъл да намали ефекта на алкохола върху ЦНС, особено във втората фаза на опиянението.

5. Друг системен (централен) психоседативен (анксиолитичен) фитопрепарат е полученият по собствено “Know-how” и изследван от нас Екстракт-концентрат на Диенови Валепотриати (“валтратна фракция”, която като стандарт се състои от 85% валтрат; 0,7% изовалтрат и 14% хомовалтрат) без етерично масло, от корени на растението *Centranthus ruber*, Valerianaceae, сорт “Мадара”.

Подобен препарат е получен и изследван и по рано (38,19,41) като добивът е 3 - 8% спрямо дрогата, а валтратната фракция е 80 - 85% спрямо тоталния екстракт от нея, като съдържанието в дрогата е 6 - 7% общи валепотриати. При съхранението на този препарат, въпреки изпозването на антиоксиданти – стабилизатори (0,05 - 0,1% бутилхидроксианизол) и влага под 0,3% при 00С, разпадането на валепотриатите е 10% след 6 месеца, а без антиоксидант -100% след шест месеца.

При нашият препарат добивът на общ екстракт спрямо дрогата е 3,4%, а валтратната фракция е 81,19% спрямо тоталния екстракт от нея, като при това в нея изовалтратата е 1,04%; валтратата е 73,62%, а хомовалтратата е 25,34%. При това, след еднократно допълнително пречистване, при съхранение на

този препарат за 36 месеца без добавянето на никакви стабилизатори при + 50С на тъмно в хладилник, повторният анализ на същия HPLC апарат и метод (в НИЛС-ИАЛ) даде следните резултати: валтратна фракция 111,7% като в нея: изовалтрат-0,99%; валтрат-72,42% и хомовалтрат-26,59%. Вижда се, че препаратата след пречистването се е обогатил на по-тежките валтратни фракции(относителното му тегло се е увеличило), за сметка на съпътстващи вещества, като по този начин неговият количествен състав спрямо “валтратна фракция” се е подобрил с 37,5%, а количествените разлики между отделните му съставки са незначителни - между 1,5 и 5%. При това срокът на годност на нашия Концентрат на Диенови валепотриати е стабилно 3 години при запазено количество на валтратната фракция, тоест запазено биолгично действие. Това позволява включването му в редица целесъобразни психофармацевтични фитопрепарати с анксиолитично, антиагресивно и аналгетично действие, особено за промоция на здравето при антисоциални поведенчески синдроми и сексуални извращения.

6. По собствено “know-how” и при използване на получен от нас от плодовете на *Capsicum annum* Solanaceae екстракт съдържащ 6% от алкалоида “capsaicin”[trans 8-Methyl – N-Vanillyl-6-Nonenamide] при добив 2,5% спрямо теглото на сухата смляна дрога ,е създаден и друг локален афродизиращ комбиниран състав с капсаицин - **“Long sex cream” за локално намазване на лигавицата на външните полови органи 15 минути преди coitus, при което се подпомага ерекцията на penisа и клитора**, която е предизвикана по други начини, и се забавя еякулацията от страна на мъжа до над 30 минути. Противопоказанията са единствено възпалителни полови заболявания при мъжа и жената, бременност и орален секс. Предимство е избягването опасността от увреждане на сърдечно-съдовата система, характерно за другите перорални афродизиаци. Препарата е удобен и за поставяне вътре в презерватив

В България екстракта с капсаицин е регламентиран с ОН 02-79606-86 при съдържание над 0,07 % капсаицин.

Капсаицинът, чрез силно дразнене на сетивните нервни окончания в кожата и лигавиците и освобождаване от тях на Субстанция-Р (SP) – невромедиаторен полипептид, намиращ се там в динамично равновесие със серотонина, проявява ревулзивен ефект и съдоразширяване без появата на силно зачервяване и мехури. В разреждане 1:800 от mg. предизвиква усещане за парене на лигавиците, като това усещане се запазва до разреждане 1: 2000000. Има и изразено бактериостатично действие в разреждане 1:10000. Действа апетитовъзбуждащо и подобрява храносмилането чрез предизвикване на отделянето на повече слюнка, стомашен, панкреасен и чревен сок. По материали на Националния раков

институт на САЩ от 2002г., ванилоидите – капсаицин и резинфератоксин разрушават раковите клетки при кожен рак, вероятно чрез разрушаване на клетъчните им мембрани.

На база капсаицин са известни редица масажни ревулзивни кремове. Например “Capsolin” ung. съдържащ 0,144% capsaicin и афродиазирация унгвент “Адам” с 0,15% екстрактум капсици.

7.Особенно интересни за фитопрофилактични и лечебни средства, оптимизиращи здравето и сексуалния живот при хората, **са екзометаболитите от висшите растения.** Това са органични съединения отделящи се от растенията в обкръжаващата среда в процеса на нормалната им жизненна дейност и играещи приспособителна роля (подтискаща или активираща) във взаимоотношенията им в биоценозите. Такива са летливите и не летливи **фитонциди (фитоалексини)** от различни химични групи- етерични масла, алкалоиди, хинони, алкалоиди, полипептиди, феноли, киселини, антибиотици, и др.

В тази насока незаменими са **етеричните масла**, които освен като **системни, а с локално приложение за “флорална акупресура” ароматотерапевтични полово-регулиращи средства, напр. масажното масло за жени (по собствено “Know-how”) на база етерично масло от *Salvia sclarea*** описано по горе , са особено подходящи и поради техния антимикробен ефект от фитонцидните екзометаболити в тях. Те активно повлияват и състоянието на имунокомпетентните клетки в човешкия и животинския организъм, като подтискат митоген продуцираната пролиферативна реакция на лимфоцитите, изменят проницаемостта на цитоплазматичните мембрани и модифицират фагоцитарната активност на макрофагите. Недостатък на етеричните масла като антимикробни средства е тесният им спектър на действие, което може да се избегне чрез включването им, в съответна дозировка, в целево биофармацевтично конструирани комплексни галенови фитопрепарати. Известно е, че етеричните масла съдържащи ароматни терпени- производни на р-цимола – фенолите тимол и неговият изомер кавракол, са с най- силна антимикробна активност. Те имат свойство да денатурират и коагулират протеина на бактериалната клетъчна обвивка (Lambert et al. 2001). Поточно фенолите взаимодейвайки с цитоплазмената мембрана променят пермеабилитета ѝ за катиони (H^+ и K^+). Разрушаването на йонния градиент води до воден дисбаланс и клетъчна смърт (Basset, 2000). При този механизъм на действие резистентност при микроорганизмите не се развива. Нефенолната фракция на етеричните масла (изоборнилацетат, линалилацетат, линалоол) няма антибактериална активност.

Лекарствени растения съдържащи етерични масла с фенолни

фракции с тимол и кавракрол са: *Thymus vulgaris*, *Thymus serpyllum* (Родът *Thymus* обхваща над 180 вида), *Origanum vulgare*, *Organum heractoleoticum*, *Satureja hortensis*, *Monarda fistulosa*, и др.

Друго подходящо за целта, натурално, широкоспектърно, антимикробно, антимикотично, аналгетично, антивирусно, противопаразитно и антипротеолитично средство е *Прополисът*. Той също така стимулира фагоцитозата и регенерацията, а локалното му анестезиращо действие е 3 до 5 пъти по силно от това на кокаина и новокаина. Основният източник на биологичната му активност са защитните екзометаболити на растенията, които пчелите събират, обработват и използват (от пъпките и кората на топола, бреза, ела, смърч, бор, слива, върба, бряст, дъб, кестен, ясен и др.). Химическият състав на прополиса е: 50- 55% растителни смоли (дитерпеноиди), 8-10% етерични масла, до 30% восък; мастни киселини, аминокиселини, витамини, микроелементи; относително тегло 1,113- 1.136 гр/см³. Най- важните му фармакологично активни съставки са: флавоноидите (пиноцембрин, кверцитин, хризин, галантин, тектохризин); ароматните киселини и феноли (бензоена и нейните производни, протокатехинова, галична); динамични киселини и алкохоли (p-кумаринова, кафеена, ферулова, изоферулова); производни на бензалдехида (ванилин и изованилин).

Всички изброени БАВ от прополиса, както и етеричните масла и смолите се разтварят добре в спирт с определена концентрация. Това, както и синергичните им фармакологични свойства, позволява създаването на течен молекулен разтвор на екстрактивни БАВ от прополис и етерично масло, стандартизиран по партиди по методите на хроматографията и по фармакопейните методи на тегловния и тегловнообемния анализ, като се отчитат първоначалното количество на прополиса и разтворителя, и разликата в относителните тегла между чистия разтворител и екстракта от прополис.

8. Създаденият по собствено “Know-how” и изследван от нас галенов препарат “Propol-M”,(22) е молекулен разтвор на водноспиртен екстракт на Propolis с 2,1тегл.% сухо вещество и 0,22обемни% етерично масло съдържащо от 50 до 86% фенолна фракция, който прилаган като 20%-на микстура или хидрогел, подтиска напълно *in vitro* както грам (+) бактерии: *Enterococcus faecalis*, *S. agalactiae* и *S. aureus*, така и грам (-): *E. coli*, а *in vivo*- вагинално един път дневно за 10 дни при Colpitis с флуор, премахва напълно субективните оплаквания и в комбинация с перорален антибиотик санира напълно болния -- особено важно условие за добро здраве, нормални сексуални и любовни взаимоотношения, и липса на психическо напрежение.

Микстурата и гелът могат да се прилагат перорално, ректално,

вагинално или върху здрава или увредена кожа и лигавици. Суспендираните смолисти вещества играят ролята на естествени прилепители към кожата и лигавиците и заедно с лесното освобождаване и малкия афинитет на БАВ от прополиса и етеричните масла към водата, създават условия за по-продължителна и равномерна резорбция на БАВ. Поради многото вода и лесното деформиране на хидрогела – тиксотропенжелиран лиогел с основа съвместима с фенолните БАВ, вещества през кожата и лигавиците е улеснено, а терапевтичният им ефект е по-бърз отколкото от други мазилкови и емулсионни основи.

Разбира се, в натрупаната информация във фитотерапията и народната медицина на различните страни, има огромен емпиричен материал за фитопсихофармакологичните средства и за афродизиациите, който се осмисля от съвременни системни позиции.

Тук влизат и “новите” хранителни добавки и лекарства “**Трибулан**” и “**Трисекс**”, и “**Трибестан**”, на база стандартизиран екстракт съответно от *Herba* и *Radix* на *Tribusus Terrestris* (Бабини зъби), съдържащ стероидни сапонини от фурустанолов тип, стимулиращо влияещи на сперматогенезата (от същия тип са и в “*Rosallsat*”); и хомеопатичния “**Cefagil**”, съдържащ *Turnera diffusa* в потенция D2, за лечение на сексуални функционални нарушения у жената и мъжа по рефлекторни механизми в сексуалните центрове в гръбначния мозък; и използването на аминокиселината **L-аргинин** –потребност бгр./ден (най-много я има в граха-2,35%, в соята-2,11%, в лещата-2,09%) ,от която чрез биологични ензимни процеси в организма се произвежда азотен окис, отговорен за съдоразширяването и в половите органи. “**Виагра**” позволява неговото натрупване). Интересно е и целевото използване на **Тирозин** –потребност 4гр./ден, заедно с витамин B6 (от който чрез ензими се синтезират катехоламините) - най-много е отново в граха : тирозин заедно с фенилаланин (2,06%тегл.) или 8,77% от белтъка, т.е. 250гр. **Граха** на ден, е една много добра, полезна и достъпна афродизираща храна (неизползвана целево като такава). Това се отнася и за Триптофанът, чиято потребност е 1гр./ден, от който се синтезира чрез ензими серотонинът (особено важен за да няма депресии), инсулинът и растежният хормон. **Триптофанът** се съдържа в месо, риба, яйца, извара, като храни с над 1-1,8гр./16гр.N са с добра биологична стойност спрямо триптофана. Какаото(а от там и шоколада) съдържа **Фенилетиламин**, който действа върху настоеието, създава усещане за задоволство и засилва желанието за секс. Между впрочем мозъкът го произвежда когато се влюбим. Емпиричният опит на императорът на ацтеките Монтесума го е карал ежедневно да изпива голямо количество какаова напитка. А във вътрешната страна на кората на бананите (особено недоузрелите) се съдържа

Буфотенин - халюциногенно вещество, което заедно с крем от ванилия и ямайски подправки, под името "black power" е афродизиращ десерт.

От Българската "Фитотерапия и народна медицина" (Овчаров Р., Асенов Ив., Димитрова Зл., Клоучек Е., "Интерпринт", София, 1992) са известни редица рецепти за билкови чайове за лечение на **болестите на нервната система и неврологичните синдроми, в т. ч. и при полова слабост :**

Rp/ Корени от бял оман Rad. Inulae
Корени от гръмотрън Rad. Ononidis
Цветове от невен Fl. Calendule
Стръкове от бял имел Hb. Visci albi aa 20,0

При фригидност (полова студенина). Начин на употреба: 2 супени лъжици от билките се варят в 500 мл. вода 5 мин. Пие се по 1 винена чаша 4 пъти на ден преди храна.

Rp/ Стр. от клинавиче Hb. Astragali
Glycyphylly
Цветове от глог Fl. Crategi
Цветове от бъз Fl. Sambuci
Листа от градински чай Fol. Salviae
Стр. от балканска чубрица Hb. Saturejae
Montane
Семена от сминдух Sem. Foenum-
Graecu aa 40,0

При импотентост. Употреба : както в горната рецепта.

Важно е да се знае за билковите чайове, като старайдо съгъпна лекарствена форма , че сухите дроги се оситняват (листа. до 1мм., стъбла, кора, корени-3мм., плодове и семена-0,5мм.), за да се приготви отвара- Decocta (за дроги с термостабилни БАВ, кори, корени, коренища) или настойка-Infusa (за дроги с термолабилни БАВ, етерични масла, листа, цветове). Дрогата се залива с хладка вода, в отношение 1: 10 (за всички ,с изкл. на силно действащите), и се нагрива (на водна баня !): при отвара-30 мин., с последващо охлаждане-10мин., и филтриране (изкл.- дроги с дъбилни вещества-те се филтрират веднага), а при настойка—нагриване 15мин., охлаждане-45мин., и филтриране. Времето се отчита от момента на кипване на водната баня, в която е поставен съда с дрогата и водата.

Изобщо в традиционната фитотерапия на различните народи има много и различни емпирични рецепти както за местно, така и за системно повлияване на фазите на любовта. Всички те обаче без личността и активността на човека, си остават само "патерици". **Ето защо истинската Любов, във всичките й разновидности е била и ще бъде духовно-емоционално и човешко върховно преживяване.**

Приключвайки обсъждането на резултатите от това кратко изследване върху психофармакологията на любовта и свързаните с нея щастие и нещастие, трябва да се каже, че проблемът е многостранен и обемен, древен и нов, индивидуален и обществен, но винаги актуален за всеки човек и за цялото общество. Не случайно **Епикур още в 306г. преди Христа**, основавайки философската си школа, поставя в основата ѝ, че **“висшето благо е щастieto, а висшето зло – нещастieto!”**, а много преди него **Орфей**, заявявайки, че **“раят е в душата на човека и неговото име е любов, а адът – това е невъзможността да обичаш”** и пеейки **“Моят бог е любовта”**, е **“познавал вселената и боговете”**, защото е **“познавал себе си!”**

6. Изводи :

Емоционалният, динамичен и универсален процес **“Любов”** от последователните **фази**: контакт, въвлечане, интимност, изчерпване, прекъсване, и предизвикващ психични и физиологични промени в организма, е обективно цикличен и ритмичен на енергийно, структурно и управленско ниво. Той обхваща Аз-а и партньора, или партньорите му (същия или нови) в спираловидна орбита с център–актуални, общи, инстинктивни, съзнателни, подсъзнателни, свръхсъзнателни **потребности**. Те са специфичните и инстинктивни витални, духовни и социални сили на живите организми, осигуряващи връзката им с околната среда за самосъхранение и развитие, и са причина и източник на активността им. *При любовта те са* : доминиращ стремеж към несамотност; към продължение на рода; към разбиране и оценяване; към запазване на достойнството на себе си и на другите, вътрешна хармония и свобода ; към израстване, красота, виталност и щастие. Те се трансформират в мотивации (“овеществени потребности”). Подборът на партньорите и продължителността на всяка фаза от процеса на любовта, зависи от конкретната за нея Доминанта в мозъка и от Емоционално- оценъчната система на личността, съгласно Потребностно-информационната теория за висшата нервна дейност и доказаната в нея **Формула на емоциите**:

$E = f - П(Ин-Ис)$, където **E** – емоция, нейната сила, качество, знак; **П**-сила и качество на актуалната потребност в най-широкия смисъл (витални, социални, духовни); **Ин-Ис** -оценка на вероятността (възможността) за удовлетворяване на потребностите въз основа на филогенетическия и по-рано придобит индивидуален опит; **Ин** –информация за средствата и времето по прогноза, за удовлетворяване на отребността; **Ис** –информация за средствата и времето на субекта в дадения момент; **f** - цялата съвкупност от средства за достигане на целта: знания, навици, ресурси. :

Таблица 1. Взаимовръзка между “потребност- действие на субекта-емоции

Големина на актуалната потребност П	Оценка на вероятността за удовлетворяване Ин – Ис	Контактно взаимодействие с обекта	Дистанционни взаимодействия и състояния		
			Завладяване, притежаване на обекта	Защита, запазване на обекта	Преодоляване, борба за обекта
нараства	превишава наличната прогноза	наслаждение удоволствие	Възторг Щастие Радост	Безстрашие Смелост Увереност	Тържество Въодушевление Бодрост
не е голяма	висока	Безразличие	Спокойствие	Отпускане изтощаване	Невъзмутимост
нараства	намалява	Неудоволствие отвращение страдание	Безпокойство, печал, мъка, отчаяние	Заострено внимание, тревога, страх, ужас	Нетърпение, Негодувание, Гняв, ярост необузданост

ТАБЛИЦА 2

Фази и характеристики на емоционалния, динамичен и цикличен процес “Любов”					
Показател	“контакт”	“въвличане”	“интимност”	“изчерване”	“пресъсване”
Актуална потребност	За разбиране, оценяване и не самотност на Аз-ът	За “сега и временно” премахване на “еготраницата”, отдаване на част от Аз-а и “спечелване на награда” не самотност	За посвещаване и отдаване на Аз-а към “споделена свобода” и заслужена почивка и удовлетвореност от постигнатата цел	За увеличаване във времето по вид и количеството на обективни и субективни потребности	За възприемане на “Аз-ът-разделен от другия” Действия за нови контакти и завоюване на безличното, типичното
Характер на дейността на Аз-ът	Завоюване, вземане, притискаване на типичното, безличното; “искан”	Проекция на част от Аз-а в другия в реципрочен режим	Хармонично сливане на Аз-а с другия и създаване на нова микросистема	Усилия за преодоляване намаляването на възможностите за удовлетворяване на новите потребности, водещи до вътрешни конфликти	Завоюване, вземане отново на типичното, безличното, “искан”
Преобладаващи невротрансмитери, обуславящи, подкрепящи,	Моментни високи нива на норадреналин, адреналин, ацетилхолин и ГАМК, за бързо подкрепяне и	“прилив” на допамин и ритмичното отделяне. Норадреналин, серотонин(5HTP), ацетилхолин, ГАМК – с високи	Трайно високи нива на катехоламини, серотонин, ацетилхолин, ендорфини и енкефалини, които нивелират нивото на	Отначало високи нива на адреналин, ацетилхолин, серотонин, последно – рязко и продължително	Рязко намаляване на ендорфините и увеличаване на катехоламините, ацетилхолина, серотонина и ГАМК

Втора част на таблица 2 от страница 152

придружаващи действия	придружаване на действията	продължителни концентрации	катехоламините дълготрайно	ниски нива на серотонин, ГАМК и ендорфини
хормон Охитосин	-	Окситоцин покаяване	Високо ниво на окситоцин	-
хормон Prolactin	-	-	Покачване на нивото на пролактин	-
Приспособителен резултат и оценка от удоволствие на потребностите	Флирт, рефлексорен секс	Романтично влюбване, сексуална страст	Доминиране на инстинкта за продължаване на рода; сексуална любов; обвързаност, привързаност; статично задоволяване	Неудовлетвореност от "искано, очаквано, дадено и получено"; агресивно-протестна, а после и депресивно-капитуляционна реакция
Емоции, които подкрепят резултата	Удоволствие от самодоказване на Аз-ът	Възторг, радост, Щастие	Интимно щастие, продължително и силно безстрашие, увереност, хармония, екстаз	Удоволствие от самодоказването на Аз-ът

Структурните основи на емоциите (и любовта) са предните отдели на новата кора, хипокампа, амигдалния комплекс и хипоталамуса в мозъка и субклетъчните структурни елементи на живите клетки, интегрирани във Функционални системи в организма от системообразуващ фактор - оценка и стратегия за удовлетворяване на актуалните потребности, подкрепян положително от **мозъчните неврехимични системи за самостимулация чрез удоволствията**(инструменти на еволюцията за “награда” за биологично - целесъобразен и полезен за оцеляването и развитието избор) или чрез “наказващите” отрицателни психосоматични сигнални реакции, превърнали се от физиологични реакции(стрес) в мотивационни доминанти и състояния(дисстрес), водещи до психосоматичен риск, дезадаптация и в резултат – страх и неговите подсъзнателни прояви - алчност и затлъстяване; агресия; депресия .

Мозъчните системи за самостимулация чрез удоволствия, с чийто рецептори психофармакологичните средства взаимодействат, са: **I–обуславяща, подкрепяща и придружаваща действието - катехоламинова-нораденалин, адреналин, допамин-синтезирани** от тирозин чрез Mg^{2+} -активирана аденозинтрифосфатаза и неспецифична ароматна L-аминокиселинна декарбоксилаза, с кофактор вит.В₆ и метаболизирани от катехол-амино-орто-орто-метилтрансфераза(КОМТ) и моноаминооксидаза (МАО).

II-(на опиоидните пептиди-енкефалини, ендорфини). Тя с метаботропни рецептори и с по-бавен и по-продължителен модулаторен ефект, водещ до намаляване амплитудата на функционалните отклонения в нервнотрансмитерните системи и поражда задоволство от постигната цел. Става ясно тяхното отделяне и действие точно във фазата на “спокойната и продължителна интимност”.

III-(серотонинова) - отслабваща действието на негативните въздействия. **5НТР** се синтезира от триптофан чрез триптофан-5-монооксигенеза и Cu^{2+} последвана от L-аминокиселинната декарбоксилаза и В₆. Метаболизирането на 80% от 5НТР е чрез МАО и КОМТ. Серотонин-мелатониновата обмяна е специфична за Епифизата чрез хидроксииндол-0-метилтрансфераза (ХИОМТ), чиято активност се повишава на тъмно и от Хиперицин, а се подтиска от светлината. Мелатонинът, подтиска гонадите (пряко и опосредствено чрез хипофизата), блокира половата активност, задържа еструса, забавя половото съзряване, предизвиква лека еуфория и сън. Дефицитът на серотонин и на рецепторите му води до Депресията и депресивните разстройства на настроението, (за 3 - 6 месеца), активността, имунитета, мисленето, съня, апетита, сексуалността и способността за изпитване на удоволствие (и до самоубийство).

IV-(холинергична)-ацетилхолин. Той се синтезира от холин и оцетна киселина чрез холинацетилтрансфераза, и се разгражда от ацетилхолинестераза. Системата отключва емоционалните реакции;**V-(специфична, с подтискащ медиатор ГАМК-** (синтезиран от гутаминова киселина чрез глутаминдекарбоксилаза) за нормален физиологичен покой на нервните структури, и с пре- и пост –синаптични рецептори. Тяхното активиране влияе на освобождаването на допамин, ацетилхолин и на самата ГАМК в различните мозъчни структури. Модулира се и хормонната активност чрез отделянето от хипофизата на пролактина, растежния хормон, тиреотропния и гонадотропните хормони, АКТХ и вазопресин, и от хипоталамуса - α -MSH и кортикотропин-освобождаващия хормон. ГАМК усилва произвеждането на адреналин от надбъбреците чрез въздействие върху хипоталамо-симпатоадреналиновата система и намалява съдържанието на катехоламините в мозъка.

Субклетъчни структурни елементи в функционалните системи на любовта са: *биомембраните* от водно-фосфолипидни структури в течнокристална фаза с нисък вискозитет, електрохимически енергизирани от H^+ , Na^+ , Ca^{2+} , K^+ , Cl^- , с акционен потенциал (минималната електрическа единица за информация) до $-70mV$, и вискозитет оптимален за действието на *лиганд- рецепторните комплекси потопени в тях*, изградени и пренасящи химическа информация по принципа на комплементарността и пространствената структура на биомолекулите; *триизмерната мрежа от 10^{15} синапси в мозъка* (йонотропни и метаботропни- в каскада с вторични посредници); *невро-ефекторните контакти и синапси в П.Н.С.; ензим-субстратните комплекси.*

От значение е и **времепроменето на предизвиканите функционални отклонения** от преобладаването на една или друга медиация, променящо броя и афинитета на рецепторите или/и производството и метаболизма на съответния медиатор в условията на **биоуправление с обратна връзка**, отразяващо се с промяна във “функционалното ядро”(връзки между вида, доминирането и цикличността на биоелектричните мозъчните вълни, заснемани чрез ЕЕГ), и с промяна в обмяната на веществата и изразходването на енергия в определени мозъчни структури (заснети чрез ЯМР) свързани с конкретните за всяка фаза на любовта нервнотрансмитерни системи. **Използването на Формулата на емоциите и Таблици 1 и 2 за прогнозиране удоветворяването на конкретни потребности и съзнателното и целево създаване на доминираща потребност в психиката (Доминанта на Ухтомски) от всеки човек, заедно с управляването от терапевта на вида, количеството и баланса на трансмитерите, медиаторите и хормоните във времето и във фазите**

на любовта, както и на взаимодействията между тях и структурните елементи във функционалните ѝ системи, са необходимите и достатъчни действия и условия за нов комплексен системен Метод за организация управлението на промоцията на човешкото здраве в системата: “актуални потребности – възможности за тяхното удовлетворяване”, която е и материалната основа на сложното емоционално(оценъчно) и целесъобразно поведение на човека(в т. ч. и при любовта, страха, агресията).

Любовта и човешката сексуалност са начин на общуване и разширяване на границите на Аз-а, метод за достигане психофизиологично и социално равновесие, чрез отдаване себе си на другия в реципрочен режим, **основен метод в промоцията на здравето**. Подтискането, неразбирането или опорочаването им съкращава живота и е в пряка взаимовръзка с развитието на атеросклероза и с нарушения в невроендокринната регулация, в щитовидната жлеза, в имунитета и във възникването на онкологични болести. Използването от Аз-ът, подпомогнат от терапевт, на любовта като оптимално средство за промоция на индивидуалното и социалното здраве и за подобряване начина, качеството и продължителността на живота му, е възможно на първо място **чрез известни храни** богати на холинин ; на L –аргинин ; на тирозин , фенилаланин, и вит.В6 (напр. 250гр./дн. Грах) ; триптофан; фенилетиламин от какаото; глутаминова киселина, както и **познати фармакологични средства**, напр. **хипоталамусния хормон Окситоцин** (Syntocinon, Sandopart), усилващ чувствеността и оргазмите на жените; **хипофизарният хормон–пролактин** -понижаващ либидото и потентността (еректилната функция).Инхибиторат секрецията му и нормализират либидото и потентността допаминергичните Parlodel (Бромокриптин) , Допергин, Метероголин, Перголид.(17) **Ендорфините и енкефалините** могат да се използват в терапията на депресията, за овладяване на болковия синдром, за целенасочено увеличаване продължителността на на ”интимността“ в любовта. Акупунктура, спортно натоварване, метамизол (Analgin), клонидин (Chlopha-zolin), изопреналин, Са²⁺, норадреналин, серотонин и др. увеличават освобождаването на β-ендорфин. Инхибитори на ензимите разграждащи енкефалините (бацитрацин, пуромицин, D-фенилаланин) водят до натрупването им. При **ацетилхолин** –препаратите Pyridostigmin(Kalymin), Neostigmin, Ambenonium(Oxasil), Nivalin (Galantamine), Eserin (Physostigmin),Sangviritrin, блокират обратимо ензима ацетилхолинестераза и стабилизират нивото на ацетилхолин в синапсите му. Антихолинергичните средства-(Атропин), неутрализират ефектите му. Освен чрез ензимното разграждане на **серотонина и катехоламините**,

концентрацията им в мозъка намалява, а от там и действието им се модулира чрез механизъм за обратно поемане (**reuptake**).. **Антидепресантите** – инхибитори на обратното поемане на **5НТР**: Amitripylin, Ludiomil, Prozac, Fevarin, Zoloft, Seropram(Citalopram), Venlafaxine, или - обратимите **инхибитори на MAO за тип А**- Moclobenidum(Aurorix), Toloxatone (1) позволяват(съвместно с психотерапия), преодоляване на депресивните и емоционални разстройства. **Функционирането на рецепторите** зависи от липидната среда в мембраните, чийто акционен потенциал и микровискозитет могат да се управляват. Числото им също може да се управлява - чрез лекарства(невротропици, антидепресанти), аромати, феромони.

Рецепторната теория за взаимодействието между рецептори, невротрансмитери и хормони, базирана на структурната комплементарност, физикохимичните сили на свързване: водородни, Вандерваалсови, йонни или ковалентни връзки, **е в основата и на холистичните терапевтични методи, използващи енергийна интерференция и честотно-информационен резонанс като основни и управляеми свойства на материята: акупунктура, “флорална акупресура”, ароматотерапия и чжен-дзю терапия**, при които се цели промяна в свойствата на Биологично-активните точки. При това, според нас, се предизвиква преразпределяне и ребалансиране на невротрансмитери, медиатори и хормони, изменящи баланса, прага на възбуждане и регулацията на информационните и енергийни процеси във функционалните системи. Към холистичните средства за повлияване на невробioхимичните процеси, в т.ч. и любовта, са и **фитотерапевтичните галенови полиекстрактиви препарати създадени по собствено”know-how”**: със системно действие: *мембрано-протекторните, оптимизиращи вискозитета на биомембраните, антиатеросклеротични и полово нормализиращи: FAE” (патент за изобретение № 60639/1997) и “ROSALLST” (патент за изобретение № 61638/1999) ; *адаптогенните - тонизиращ и афродизиращ Extr.spisum conc. Schisandrini, и анксиолитичен Extr.spisum conc.Diene Valerpotriates ; *антидепресивният, балансиращ серотонин-мелатониновата обмяна в мозъка и епифизата - Extr.spisum conc.Hyperici et Hyperosidi ; *ароматотерапевтичният масажен препарат за “флорална” акупресура на целесъобразни БАТ при жени - Oleum Salviae sclareae; **или с локално действие** : * “PROPOL-M”- галенов антимикробен вагинален препарат; * “LONG SEX CREAM”- маз за penis подпомагащ ерекцията и забавящ еякулацията при мъже.

Промоцията на биологичното и социално здраве на човека, на неговата младост, привлекателност, пълноценен и щастлив живот

е промоция на човешката любов във всичките ѝ фази, нива и разновидности. За тяхното познаване от всеки човек, а не само неосъзнато изживяване, и за целенасоченото им прогнозиране и управляване от Аз-ът, подпомогнат от терапевт, към блокиране на негативите или максимално изживяване на позитивите от нея, психофармакологията на любовта получава ключово значение, особено ако се използват природни, екологични и еволюционно близки до човешкия организъм средства и методи, индивидуализирани и прилагани от съответните медицински специалисти. Така се обосновава извода :

ЖИВЕЙ ЗА ДА ОБИЧАШ И ОБИЧАЙ ЗА ДА ЖИВЕЕШ !

ПСИХОФАРМАКОЛОГИЯ НА ЛЮБОВТА

Любомир Тонев Пировски
Д-р. Никола Любомиров Пировски

РЕЗЮМЕ

Чрез методите на системния подход, теорията на функционалните системи, потребностно-информационната теория за висшата нервна дейност и рецепторната теория, целенасочено са изследвани причинно-следствените взаимовръзки между информация субстрат(невротрансмитери, невромедиатори, неврохормони), и емоциите и чувствата, в т.ч. и любовта (като динамичен цикличен спираловиден процес от последователни фази : контакт, въвличане, интимност, изчерпване, прекъсване), свързани на 4 нива- субклетъчно, синаптично, невронално и социално. Използвани са съвременните психология, психофизиология, неврохимия, анатомия на мозъка и фитотерапия. Разбирането, прогнозирането, и повлияването на емоциите и чувствата, вкл. любовта са основен инструмент за промоция на здравето на човека. За тази цел се използвани методите на холистичната медицина, чрез системни и локални, известни и нови собствени терапевтични средства; акупунктура;“фло-рална”акупресура; чжен-дзю терапия; ароматотерапия. На психично, биохимично и енергийно ниво е защитен извода “живей за да обичаш и обичай за да живееш”.

ABSTRACT

Using methods of the system approach, the theory of the functional systems, the receptor theory and the necessity-information theory for the high nervous activity, we studied: the cause- effect interactions between the information substrate- the neurotransmitters, neuromediators, neurohormones and the emotions and feelings, including love (as a dynamic, cyclic and spiral process of subsequent phases: contact, involv-

ing, intimacy, depletion, breacking), connected on four levels- subcellular, synaptic, neuronal and social. The present psychology, psychopharmacology, neuro-chemistry, brain anatomy and phytotherapy, have been used. The understanding, **prognosis, influence, and usage of the** emotions and feelings, including love is a main instrument for health promotion. These could be achieved by the method of the holistic medicine by the means of psycho-therapy, phytotherapy, acupuncture, floral acupressure, aromatherapy, chen dzu- therapy and oth. On a **evolutionary, psychic, biochemical, and energetic level the principle "live to love, and love to live"**.

Key words: love, psychopharmacology, emotions,

7. Литература :

- 1.Аничков С.В., Нейрофармакология, АМН-СССР, “Медицина”. Ленинград, 1982
- 2.Бурназян Г.А., Психофармакотерапия, Айастан”, Ереван, 1980
- 3.BenKert Otto, Psychopharmaka, Medicamente Wirkung Risiken, 1996г.; превод – София “Лик”, 1999
- 4.Белчева А, Узунов П, Фармакология-Българска национална академия по медицина “Знание-ООД” 1998
- 5.Браилски Хр., Димков Л., Стомашно-чревни хормони, “М и Ф”, София, 1984
- 6.Вальдман А.В, Звартау Э.Э, Козловская М.М, Психофармакология эмоции “Медицина” Москва, 1976
- 7.Вальдман А.В., Козловская М.М., Медведев О.С., Фармакологическая регуляция эмоционального стресса, АМН, Москва, “Медицина”, 1979
- 8.Василевский Н.Н., Александрова Ж.Г., Суворов Н.Б., Циклические взаимодействия в процессах адаптивного регулирования, И-т эксп. мед. АМНСССР, “Вестник Академии мед.наук СССР” №8, 1989, 68-72
- 9.Гарбузов В.И., Древние и новые каноны медицины, С.-Петербург, И-во ОВК, 1992
- 10.Gerber Richard, Vibrational Medicine, 3 rd edition, Bear&Compani, 2001, превод И-во “Дилок”, София 2005
- 11.Гурвич А.А., Еремеев В.Ф., Кабакчиевский Ю.А., Энергетические основы митогенетического излучения и его регистрация на фотоэлектронных умножителях, Москва, “Медицина”, 1974
- 12.Гигов Н., Тайната на Орфей, “Хелиопол”, 2006
- 13.David G. Nicholls, Биоэнергетика, введение в хемиосмотическую теорию, пер., Москва, “Мир”, 1985
- 14.Иларионов Й., Миланов Ст., Спасов С., Фармакология на половата система, “М и Ф” София 1987
- 15.Маркова Ст., Социална медицина и обществено здраве, 1998
- 16.Маджаров И., Стресът при животните – мит и действителност, София, Земиздат, 1998
- 17.Мицов Вл., Власковска М., Казаков Л., Невротрансмитери и невромодулятори, “МиФ”, София, 1989

18. Мухин Е.И., Структурные, функциональные и нейрохимические основы сложных форм поведения, АМН СССР, - М. Медицина, 1990
19. Манолов П., Маревков Г., Фармакологични проучвания на *Centranthus ruber*, "Експ. мед. и морф. – XX, 1981, № 1, 43 - 46
20. Pierre- Marie Liedo, Jean- Didier Vincent, Odeursq "medicine / sciences", 1999, 15, 1211-8
21. Петков В., Биология и фармакология на невромедиацията, И-во БАН, София, 1985
22. Пировски Л, Калайджиева Т.М, Руканова Д, Пировски Н, Стайкова Й, Натурален ароматерапевтичен препарат "Propol – M", изследване на антибактериалното действие и лечебен ефект при вагинално приложение, Научна конференция с международно участие, "Стара Загора – 2005" -2-3 06. 2005, Том IV, стр. 242-246, Съюз на Учените в България- Ст.Загора
23. Пономарев В.Т., Тайные яды в истории человечества. Самые знаменитые отравители, Донецк: 000 ПКФ "БАО", 2006
24. Рено Жаклин, Биохимия на комарджиите, превод от "Сианс е ви", Париж, БТА-Н.Т.; № 23, 1990, 32-34
25. Стаматов З., Минчев Б., Психология на човека, Изд. к." Хермес", Пловдив, 2003
26. Судаков К.В., Функциональные системы организма – Руководство, - М.: "Медицина", 1987
27. Сергеев П.В., Шимановский Н.Л., Рецепторы физиологически активных веществ., Москва, "Медицина", 1987
28. Судаков К.В., Информационный принцип работы мозга, Психологический журнал, том 17, № 1, 1996 110-127
29. Симонов П.В., Эмоциональный мозг, "Наука" Москва, 1981
30. Симонов П.В., Лекции о работе головного мозга, Москва, И-т психологии РАН, 1998
31. Скулачев В.П., Энергетика биологических мембран, Москва "Наука", 1989
32. Сиракова И., Сираков Л., Рецептори и клетки, София, "М и Ф", 1989
33. Слейтър Лоран, Това се нарича любов, "National Geographic", превод, февруари, 2006, 53-69

34. Темков И., Киров К., Клинична психофармакология, София, “М и Ф”, 1976
35. Уейл Джон, Събирателната точка, превод “Инвестпрес-АД”, 2005
36. Фейман Р., КЭД- странная теория света и вещества, Москва “Наука” 1988 (Feynman R., QED, 1985)
37. Харборн Дж. (J.V. Harbone) Введение в экологическую биохимию, пер. Москва, “Мир”, 1985
38. Ханджиева Н.В., Валепротриати във *Valeriana officinalis* L. и *Centranthus ruber* D.C., Дисертация за к.х.н. –ИОХ-БАН, София, 1986
39. Шипов Г.И., Теория физическогo вакуума, Москва, 2002, превод “Данграфик”- Варна, 2005
40. Шамбах Х., Кнаппе Г., Карола В., Гормонотерапия, прев.нем., Москва, “Медицина”, 1988
41. Янкулов Й., Талева Р., Въвеждане в култура на новото лечебно растение *Centranthus ruber*(L.) D.C.,- Национална научна сесия: “НТ прогрес и проблеми при етерично маслените и лечебни култури “ 28-29.06.1984, НИРЕЛК- Казанлък

Съдържание:

“Магия бяла в лунна нощ...”

1.	В сенките многолики.....	7
2.	Бяла магия.....	8
3.	Спомен.....	9
4.	Лятно време.....	10
5.	Притча.....	9
6.	Мъж и жена.....	11
7.	Спасение.....	12
8.	Настроение.....	13
9.	В края на зимата.....	14
10.	Жената която.....	15
11.	Свят за двама.....	16
12.	Свещенодействие.....	17
13.	Аз те искам.....	18
14.	Откровение.....	19
15.	Подарък.....	20
16.	Признание.....	21
17.	Игра.....	22
18.	“Лъв”.....	23
19.	Женските очи.....	24
20.	Изповед.....	25
21.	Ти.....	26
22.	Новогодишна нощ.....	27
23.	Раздялата е бременна със нежност.....	28
24.	Разминаване.....	29
25.	Пиршество.....	30
26.	От все сърце.....	31
27.	Завръщане.....	32
28.	Бяхме млади.....	33
29.	Грях.....	34
30.	Без любов.....	35

31.	Ежедневие.....	36
32.	Успоредни светове.....	37
33.	Равносетка.....	38
34.	И заваляха дъждове.....	39
35.	Заливът в нас.....	40
36.	Есенни нощи.....	41
37.	Звездна нощ.....	42
38.	Отново.....	43
39.	Мъжка увереност.....	44
40.	Любовна игра.....	45
41.	Синева.....	46
42.	За водата, кръста и розата.....	47
43.	Заклинание.....	48
44.	Брегова линия.....	49

“Най-тъмно е преди разсъмване”

45.	Преди разсъмване.....	53
46.	На дъното.....	54
47.	Съвремие.....	55
48.	Някой край пътя.....	56
49.	Пари.....	57
50.	Чакам пролетта.....	58
51.	Съдбата на врабеца.....	59
52.	Без личност.....	60
53.	Среща.....	61
54.	Алонзо Кехана.....	63
55.	Право на избор.....	64
56.	Пейзажи на плажа-1.....	65
57.	Пейзажи на плажа – 2.....	66
58.	Пейзажи на плажа-3.....	67
59.	Смело сърце.....	68

60.	Таралеж.....	70
61.	Пътят.....	71
62.	Изход.....	73
63.	Незабавно лекарство.....	74
64.	Бряг.....	75
65.	Ода за еретиците.....	76
66.	Заветът на Прометей.....	77
67.	Различните хора.....	78
68.	Велик ден.....	79
69.	Луцифер (Този,който носи светлина).....	80
70.	Пясъкът на ежедневието.....	81

**“Познай себе си и
ти ще познаеш вселената и боговете!”**

Психофармакология на любовта (Л.Т.Пировски, Н.Л.Пировски).....	85
Резюме.....	85
Увод	86
Цел на изследването	88
Материали и методи	88
Резултати и обсъждане	90
Изводи	154
Литература	162

**Магия в бяла лунна нощ...
поезия и психофармакология
...за любовта**

Автор: Любомир Пировски
Редактор: Д-р Тодор Шунанов
Графично оформление: Издателство “БОН”
Издателство БОН - Благоевград

Българска, първо издание

2008 г.

